

AARBØG 1972

D. S. K. ÅRBOG 1972

Udgivet af

FORENINGEN AF
DANSKSINDEDE SØNDERJYDSKE KRIGSDELTAGERE
1914-18

Ved

Anton Kissen

(Eftertryk kun med kildeangivelse)

AABENRAA
HEJMDALS BOGTRYKKERI

INDHOLD

Afsked med vor årbog (Ved Jens Andersen)	4
... alle veje spærret (Sognepræst S. T. Vestergaards prædiken ved mindeandagten i Broager kirke under årsmødet den 6. august 1972)	5
Pligtens bud (Af Jørgen Gamborg †)	8
D.S.K. 1914-18. Et tilbageblik (Ved Jens Andersen)	9
En tilfangetagelse (Af P. Grau, Hellevad)	22
En ond oplevelse i foråret 1917 (Af Thomas Dinesen, Jels)	29
Erindringer fra krigen 1914-18 (Af Jørgen Gaarde, tidl. Hjartbro, nu Aabenraa)	32
En ganske almindelig dag (Af Matthias Møller, Sønderborg)	41
Erindringer fra min tjeneste i den tyske marine (Af Johan Moltzen, Sønderborg)	46
Fra øst til vest (Af Hans Nielsen, Skovby, Kegnæs)	48
Minder fra verdenskrigen (Af Chresten J. Fauersholm, Blans Østermark)	55
Årene 1914-1918 (Af Johannes Christensen, Tørsbøl Mark)	58
Udtog af min dagbog (Af Christen Bonde, Købingsmark)	65
Gensyn efter 42 år (Af Esben Mathiesen, Tandslet)	71
Kammerat fortæl:	
Loretto - pinsen 1915 (Af Chr. Nørgaard, Hammelev)	77
Da vor løjtnant, som vi kaldte »Bubi«, fik en røffel af kompagniføreren (Af Thomas Dinesen, Jels)	78
Den sidste patrulje (Af Laust Fogtmann, Skærbæk)	80
Fra kavalerist til infanterist (Af Peter Rasmussen, Skovby, Als)	82
Tanker i en sen natte-time (Af Thomas Dinesen, Jels)	87
Soldatererindringer 1914-1918 (Af Andreas Knudsen, Starup)	88
30 dage i Somme-slaget 1916 (Af Christian Nørgaard, Hammelev)	92
Gode kammerater (Af Thomas Dinesen, Jels)	93
– her vil vi dem mindes (Af Johan Meyer, Frøslev)	96
Ære være deres minde	97

Afsked med vor årbog

(3) Med udsendelsen af dette års D.S.K.-bog må vi tage afsked med en kær budbringer, som D.S.K.'erne år efter år - lige siden 1941 - har set hen til med forventning. Med over tredive årgange har vor årbog bragt en mangfoldig og broget række oplevelser og tildragelser, som dansksindede sønderjyske krigsdeltagere har været ude for ved fronterne eller på havene under verdenskrigen 1914-18, da vi kæmpede for en fremmed sag.

Vel aldrig har så mange jævne krigs deltagere fortalt så udførligt om frontsoldatens omskiftelige tilværelse i de trange og trælse krigsår.

På vort årsmøde i Broager i august måned drøftedes spørgsmålet om at standse eller eventuelt finde udvej for at kunne fortsætte en tid endnu med udgivelsen af årbogen, men forudsætningen måtte være, at der senest den 1. oktober ville melde sig afløsere for det nu siddende redaktionsudvalg, som ikke mere så sig i stand til at magte opgaven. Desværre lykkedes det ikke at finde kammerater, der kunne påtage sig det redaktionelle arbejde.

Hovedbestyrelsen måtte derfor blive stående ved den trufne beslutning, at tiden måtte anses at være inde til at holde op med at udgive vor traditionsrige årbog, om end det føltes lidt vemodigt at være vidende om, at den ide, der for mange år siden blev en realitet og slog an og blev fortsat, nu af ganske naturlige grunde må skrinlægges.

Nu standses altså udgivelsen, og vi står ved en milepæl for D.S.K. Det vil i denne anledning være nærliggende at give udtryk for anerkendelse og taknemmelighed over for alle de mange bidragydere, som nedskrev og videregav deres oplevelser; men vor tak går også til de skiftende årbogsredaktører, som igennem de mange år ville afse tid til, og som havde lyst til og interesse for at redigere det indsendte stof og forme en årbog, som kammeraterne trofast tog imod med stor forventning og glæde.

(4) Det vil i denne forbindelse også være rimeligt at fremhæve vor anerkendelse for det smukke og tiltalende håndværksarbejde, som Hejmdals Bogtrykkeri gennem alle årene har præsteret ved fremstillingen af årbogen, og ligeledes bringes en oprigtig tak til hr. Hans Ipsen, Hejmdals tidligere forretningsfører, for den meget omfattende hjælp og værdifulde sagkundskab, som han med stor interesse for sagen i mange år har ydet redaktionsudvalget.

Nu afsluttes udgivelsen, men tilbage står rundt omkring i hjemmene og på en række biblioteker den lange række af D.S.K.-årbøger, hvis indhold vil være et meget omfattende og værdifuldt dokument for alle, der er interesseret i viden om vor hjemstavns historie i udlændighedstiden.

Graasten, i oktober 1972.

JENS ANDERSEN, formand.

...alle veje spærret, undtagen een: vej en opad til Gud -

Ved årsmødet i Broager den 6. august 1972 holdt sognepræst S. T. Vestergaard denne prædiken under mindeandagten i Broager kirke.

Da Herren hjemførte Zions fanger,
var vi som drømmende;
da fyldtes vor mund med latter,
vor tunge med frydesang;
da hed det blandt folkene:
»Herren har gjort store ting imod dem!«

Herren har gjort store ting imod os,
og vi blev glade.
Vend, o Herre, vort fangenskab som syddlandets strømme!
De, som sår med gråd, skal høste med frydesang;
de går deres gang med gråd, når de udstrør sæden,
med frydesang kommer de hjem, bærende deres neg.

David's salme 126.

(5) For mange år siden, længere tilbage end første verdenskrig for et halvt århundrede siden, nemlig for mange hundrede, ja 3-4000 år siden, var en flok mennesker, ja et helt lille folk i samme situation, som mange af jer DSK'ere mange gange har været i under den første store krig: Israels folk, netop udfriet fra Ægyptens trældom, stod ved Det røde Hav; foran dem lå havet, som de ikke havde skib eller båd til at komme over med, og bagved dem kom Faraos hær, den ægyptiske stormagts knusende overmagt.

Det er forståeligt, at rædsel og fortvivelse overvældede israelitterne, det kunne ikke være andet. Og det er menneskeligt, alt for menneskeligt, at de vendte sig i vrede mod Moses, som havde ført dem herud: hvorfor har du ført os herud i ørkenen for at dø? Var gravene i Ægypten ikke gode nok? Og Moses måtte tåle had og hån fra det genstridige folk, hvis leder Gud havde sat ham til at være. Men som den Guds mand han var, vidste han, at var vejen end lukket både frem og tilbage, så var dog endnu en vej åben: vejen opad!

Og Moses befalede de fortvivlede og genstridige: Herren skal stride for jer, men I skal tie! Og på Herrens bud banedes en vej (6) gennem havet, og da de tørskoede var kommet over, så de ægypterne blive opslugt af bølgerne, som vendte tilbage.

En sådan frelse går ikke i glemme. Israelitterne holdt hvert år siden takkefest for deres frelse, deres overgang fra døden til livet: påskefesten, som også Jesus fejrede med sine disciple og gav et nyt indhold ved sin lidelse, død og opstandelse: det kristne påskebudskab om Kristi sejr over døden.

Der er mange mennesker, som under andre forhold og dog på samme vis og i samme grad har oplevet at se alle veje spærret - undtagen een: vejen opad til Gud, vejen som Gud selv har banet fra sig til os. Mange af jer har selv fortalt, hvorledes I selv eller andre på

forunderlig vis blev frelst fra død og undergang - som Kingo har udtrykt det i en salme (salmeb. 752):

*Og midt i slagets værste ild,
der hvor vor magt var ringe,
hvor døden var så vred og vild,
der skjuled' os din vinge.*

Beständig undres man over, hvor bibelen har ord for enhver menneskelig situation og tilstand. Det blev virkelig til virkelighed, hvad vi netop hørte fra salme 126: også sønderjyske krigsfanger hjemførtes »som drømmende« og »med frydesang«. Det skete 1920: »Vort fangenskab vendtes som sydlandets strømme«. Det var ikke længere drøm, men virkelighed: »Herren har gjort store ting imod os, og vi blev glade.«

Den tungeste pligt for danske sønderjyder i de 56 udlændighedsår var krigstjenesten for den magt, som af al magt stod Danmark og alt, hvad der var dansk, imod. Foruden andre byrder og afsavn kostede det »seks tusinde unge sønners liv«, som hvert sogn i landsdelen har sat sit minde, her i Broager mindehøjen for de 190 faldne fra Broagerland. Men, som digteren Henrik Pontoppidan fortsætter: de seks tusind unge sønners liv »var dine løsepenge«! I såede med gråd, men høstede med frydesang. da krigen var slut, vendte Sønderjylland, nej Nordslesvig, hjem til Danmark. For mange var det som en Guds styrelse og forsyn: Herren har gjort store ting imod os - å vi bløw så glæj!

Der er mange mennesker, som under andre forhold og dog på samme vis og i samme grad har oplevet både angst for døden og frelse fra døden. Og ikke blot legemlig nød og fare, også ansvar og anden risiko kan næsten til døde knuge et menneske, ja rigtigt menneske bliver vel ingen uden at trods sådan risiko. Da Luther på rigsdagen i Worms skulle træde frem for kejser og pave og forsvare, hvad han havde talt og skrevet imod magter og myndigheder, blev han ved døren hilst af en officer fra landsknægtene - således: »Lille munk, lille munk, du går nu din gang for at indtage en stilling, som jeg og mange oberster aldrig har indtaget mage til selv i de værste slag.«

(7) Men vi vil ikke glemme, vi *kan* ikke glemme dem, der ikke vendte tilbage med frydesang eller slet ikke vendte tilbage, men i stedet gik død eller anden undergang i møde. Vi vil ikke glemme og kan ikke glemme, at det også for os selv mangen gang var, som om ikke blot vejen frem og tilbage, men også vejen opad var lukket. Som israelitterne imod Moses, sådan kender også vi til at rejse os i fortvivlelse og harme imod en ublid skæbne: ondskab, uret, smerte, sygdom, sorg og savn.

Men selv imod ondskab og uret kan ingen tage patent på Gud som forbundsfælle, hverken folkeslag eller enkelte mennesker. Da israelitterne kæmpede for at komme ind i det forjættede land (læg mærke til: de måtte kæmpe - for at komme ind i det forjættede land!), så en vagtpost en aften en skikkelse i mørket og spurgte: er du ven eller fjende? Men svaret lød: jeg er hverken ven eller fjende; jeg er fyrsten over Herrens hær.

Vi kan undres og vredes over lidelse, som overgår os - uforstyldt, synes vi. Må vi ikke i højere grad undres og glædes over lykke, som bliver os til del - som I nok husker fra Luthers katekismus: »uden nogen fortjeneste og værdighed hos mig«! Det er engang blevet sagt, jeg husker ikke af hvem: hvor skulle Gud kunne tørre tårer af øjne, som aldrig har grædt!

På Ny Testaments tid og netop i det forjættede land, Palæstina, skreven jødisk ikke-kristen historieskriver om en feltherre, der indtog en by, at »han døbte byen«(!) d.v.s.: han

lod den gå under i nød og død. Samme betydning (at døbes = at gå under!) ligger virkelig også i vor kristne dåb, der jo oprindeligt skete som neddykning: »vi blev begravet med Ham ved dåben til døden - for at, ligesom Kristus blev opvakt fra de døde ved Faderens herlighed, således skal også vi leve et helt nyt liv (Rom. 6, 4).

I vor Herre Jesus Kristus møder vi Guds sindelag over for os og Guds gerning for os. Lad det her blive sagt med ord fra en anden David-salme (103):

*Han, som udløser dit liv fra graven -
Herren over retfærdighed
og ret mod alle fortrykte.
Han lod Moses se sine veje,
Israels børn sine gerninger;
han handled' ej med os efter vor brøde,
gengældte os ikke efter vore misgerninger.
Men så højt som Himlen er over Jorden,
er hans miskundhed stor over dem, der frygter ham.
Så langt, som østen er fra vesten.
har han fjernet vore synder fra os.
Som en fader forbarmer sig over sine børn,
forbarmer Herren sig over dem, der frygter ham.
Min sjæl, lov Herren,
og glem ikke alle hans velgerninger!*

Gårdejer Jørgen Gamborg fra Københoved ved Skodborg deltog i krigen 1914-18 og faldt på Østfronten. I hans efterladte papirer fandtes nedenstående smukke digt:

Pligtens bud ...

Det var med bly tungt hjerte,
vi modtog krigens bud.
Det var med dobbelt smerte,
vi gik fra hjemmet ud.

Det smerter dybt at skilles
fra hustru, børn og hjem,
når fædrelandet kalder
til kamp dets sønner frem.

Men tvinges vi af andre,
er dobbelt tung vor gang,
thi siden fem årtier
de har os under tvang.

Og vi, som tidligt lærte
at følge pligtens bud,
vi gik, om end med smerte,
med dem i kampen ud.

Snart kommer sorgens budskab
til hjemmene i nord:
»Din mand, din søn, din broder
er død på fremmed jord!«

O, Herre Gud, hvor længe,
før ret du fører ud,
det suk fra hjertet trænger
sig frem mod Himlens Gud.

Thi vi kan ej forvente
vor hjælp ad anden vej.
Vi har ej magt i hænde,
vort håb står, Gud, til dig!

D.S.K.1914-18

– Et tilbageblik –

(9) Årbogsudvalget har ønsket at kunne bringe en beretning om D.S.K. 1914-18, lige fra vor forenings start og frem gennem årene, en skildring af alt det, D.S.K. er gået ind for og har beskæftiget sig med. En del af vore medlemmer har nok selv levet med i disse tildragelser og vil nikke genkendende til det, der fortælles, men der er sikkert mange af vore kammerater, der gerne vil høre lidt om, hvad der skete i D.S.K.s tilværelse, men samtidig kan denne artikel give efterslægten oplysning om, hvad D.S.K. stod for. – Lad os altså begynde med begyndelsen.

Foreningen af Dansksindede sønderjydske Krigsdeltagere 1914-18 - almindelig kaldt og kendt som D.S.K. - oprettedes underligt nok på et ret sent tidspunkt, nemlig i 1936. Når det varede så længe, skyldes det vel nærmest, at de mange dansksindede sønderjyske krigsdeltagere, som under den første verdenskrig mod deres vilje blev tvunget ind i den tyske hær, havde været ude for så mange sindsoprivende oplevelser, at man helst ville beholde disse oplevelser for sig selv, gå ene omkring med dem, lukke af og om muligt glemme denne periode. Man var glad over, at man var sluppet levende ud af verdenskrigens ragnarok; men - glemme kunne man ikke.

Der skulle noget helt usædvanligt til for at *samle* den flok af sønderjyder, til hvem udlændighedsårene havde stillet så store krav. Det, der gav stødet til samling, var den nazistiske trussel, der i trediverne som sorte uvejrsskyer trængte ind over vor hjemstavn.

Den spire, der skulle udvikle sig til at blive en så stor forening, som D.S.K. blev, kom skræddermester Wilhelm Hansen, Aller, hjem (10) med fra en tur til Haderslev. Han fortæller, at han der af en bekendt havde hørt, at tyskerne var ude efter at samle de gamle krigsdeltagere, tyske som *danske*, til fælles »kammeratskabsaftener«.

»At dansksindede krigs deltagere kunne tænke sig at være med til sådan noget i en alvorlig tid, harmede mig«, siger Wilhelm Hansen, »og da jeg på tilbagevejen gjorde ophold i Christiansfeld, opsøgte jeg værten på forsamlingsgården »Frej«, Mathias Pors, for at drøfte sagen med ham. Vi blev enige om, at dersom dansksindede sønderjyske krigsdeltagere skulle samles, burde det være i en dansk forening. Mathias Pors foreslog, at jeg skulle drøfte sagen også med bankbestyrer Peter Ravn, Christiansfeld, og med malermester Johan Madsen for at høre deres mening. De to opfordrede mig til at opsøge endnu flere og bede dem om at give møde samme aften på »Frej«. Og de kom! – Foruden de allerede nævnte mødte også typograf Laurits Christensen, arbejdsmand Karl Mejer og gårdejer Peter Autzen.

Vi talte om den foreliggende situation og besluttede at gøre et forsøg på at samle alle gamle dansksindede krigsdeltagere for at være med til at værne vor hjemstavn. – Peter Ravn og Mathias Pors blev opfordret til at redigere en indbydelse til et større møde. Indbydelsen blev trykt i ialt hundrede eksemplarer, og jeg sørgede for konvolutter og frimærker, hvorefter indbydelserne blev udsendt efter adresser, som vi fandt i telefonbogen. Jeg rejste derefter til Haderslev for at formå møller Anton Houborg til at være til stede ved vort møde. Anton Houborg var mere end villig til at komme, og da vi så omsider samledes på »Frej«, det var en aften i efteråret 1936, var der mødt interesserede fra Haderslev, Øsby, Rødding, Skodborg, Jels, Sommersted, Vojens, Gram, Fjelstrup, Arrild, Toftlund, Kolding,

Sønderborg. Det viste sig, at tanken om at samles i en forening faldt i god jord. – Under dette møde var Peter Ravn ordstyrer, og det viste sig, at Anton Houborg var den rette taler. Han forstod at opildne de mødte og få de tidligere krigs deltagere interesseret i en sammenlutning. Efter ham var der mange, der tog ordet, og det blev i det hele taget et møde, der var vellykket og lovede godt for et lykkeligt (11) resultat. Selvfølgelig ville alle dansksindede krigs deltagere være med, og alle lovede de hver på sin egn at vække interesse for tilslutning«.

Nu tog agitationen kraftigt fat, og på møderne rundt omkring talte - sammen med andre - bankbestyrer Peter Ravn, hvis optegnelser ligeledes ligger til grund for denne beretning. »Men«, siger Peter Ravn, »havde jeg vidst, hvilket arbejde jeg gik ind til, havde jeg nok holdt mig lidt i baggrunden, for alene - eller sammen med Anton Houborg, der var en utrættelig agitator - har jeg i min bil kørt flere tusind kilometer, helt til Als og Tønder, aften efter aften, og møderne varede ofte til efter midnat«. – Dette vældige agitationsarbejde prægede hele den første tid. Til de to nævnte agitatorer sluttede sig urmager Jensen, Haderslev. Også han lagde et dygtigt arbejde for dagen og skånedes sig ikke. – Og under mottoet »Frem til værn og vagt«! sluttede de tidligere krigsdeltagere op i rækkerne.

Da man havde holdt et tilstrækkeligt antal møder, indvarsledes til stiftende generalforsamling. Denne blev holdt på »Frej« i Tyrstrup, og under spontan tilkendegivelse af værneviljen stiftedes da vor forening af »Dansksindede sønderjydske Krigsdeltagere 1914-18«. Det var den 11. november 1936.

Foreningens formål blev klart præciseret i lovene, hvor der slås fast, at man vil »bevare, fremme og styrke alt, hvad dansk er«. Det var en klar tilkendegivelse af, at man var rede til at danne front mod alle nazistiske bestræbelser, grænseflytning m. m.

D.S.K. blev i løbet af kort tid en stor forening. Den strakte sig ud over alle sønderjyske amter. Så at sige hvert sogn fik sin afdeling. - - Så meget efter Wilhelm Hansens og Peter Ravns optegnelser.

Det viste sig hurtigt, at også de dansksindede sønderjyske krigsdeltagere, der havde fundet deres virke uden for Sønderjylland, ville være med. De havde i farens stund ikke glemt deres gamle hjemstavn, og således opstod der også D.S.K.-afdelinger i København, Odense, Aarhus, Fredericia og Ribe, og senere kom også Flensborg med.

I løbet af forbavsende kort tid havde D.S.K. samlet ca. 8000 medlemmer. (12) Det lykkedes i det hele taget D.S.K., hvis medlemmer jo findes i alle samfundslag, at begejstre mange landsmænd - ikke mindst i købstæderne - til bevidst og aktiv modstand mod nazismen.

På grund af foreningens kolossale vækst vedtog man i 1938 på et møde i Aabenraa at opdele landsdelen i fem amtskredse - Haderslev amt i to kredse - med hver sin amtsformand, som skulle danne D.S.K.s hovedbestyrelse. – Samtidig besluttede man at indføre et medlemsemlen. Det blev det emblelen, som vi alle kender, det lille skjold med de slesvigske løver og årstallene 1914-18.

Foreningens første formand blev bankbestyrer Peter Ravn, Christiansfeld. Han efterfulgtes i 1939 af møller Anton Houborg, Haderslev, og da alderen for hans vedkommende begyndte at gøre sig gældende, valgtes i 1944 branddirektør H. N. Lind, Sønderborg, der var formand, til han døde i 1955.

Disse formænd var alle værdige og selvskrevne til at stå i spidsen for de dansksindede sønderjyske krigsdeltagere. De var alle målbevidste mænd, der til punkt og prikke fulgte foreningens førnævnte formål. Og tænker man tilbage på de møder, der samlede medlem-

Et karakteristisk udsnit af mødedeltagere ved et af de mange D. S. K.-årsmøder, der har været afholdt.

merne, må man sande, at de var præget af national årvågenhed. De var bygget op som en fortsættelse af de møder, der samlede dansksindede sønderjyder i udlændighedsårene. Man slog fast, at »vi er danske, og vi vil vedblive at være danske«. - - Efter H. N. Linds død trådte viceskoleinspektør Jens Andersen, Graasten, til som formand.

De mange afdelinger, efterhånden 93, gik med friskt initiativ i gang med meget velbesøgte møder, hvor den nationale sag tydeligt stod i højsædet; men for at det kammeratlige moment også skulle have sin plads, blev det i mange afdelinger almindeligt en gang om året at holde en sammenkomst med ærtespisning. - Den første ærtespisning afholdtes i Gram.

Den tanke meldte sig også, at en D.S.K.-afdeling burde have en afdelingsfane, og når man ikke selv kunne anskaffe sig en sådan, henvendte man sig til forfatteren Chr. Demuth, som repræsenterede Danmarks-Samfundet, og ved hans store interesse for sagen fik D.S.K.-afdelingerne efterhånden deres (13) ønske opfyldt. Det blev til 91 faner. Samtidig fik også enkelte amtssammenslutninger en fane, hovedbestyrelsen ligeledes.

Den travle tid med udbygningen af D.S.K.-afdelinger afløstes nu af faneindvielser rundt omkring i afdelingerne, og når man ved årsmøderne stillede op til fanemarch, var det et stolt og imponerende syn at se så mange dannebrogslag på en gang, og når fanerne derefter førtes ind i festsalen, dannede de en meget smuk ramme som baggrund for talerstolen.

Det første årsmøde afholdtes på »Harmonien« i Haderslev 1 juni 1938. Det strakte sig over to dage og havde samlet omkring ved 4000 deltagere, og det er naturligt, at mødet var præget af D.S.K.-ernes vilje til at værne om vor hjemstavn i en trang tid.

Men at pleje kammeratskabet blev altså ikke glemt. Det blev en opgave, som de enkelte afdelinger i første linje tog sig af. Dernæst samledes man i større flokke til amtsstævnerne, men det helt store fremmøde skete - og sker endnu - ved det store årsmøde, der til trods for, at de tidligere krigsdeltagere jo for hvert år blev ældre, samlede tusinder af deltagere, så mange, at stævnet kun kunne holdes de steder, hvor den nødvendige plads stod til rådighed.

Tilslutningen var i virkeligheden så stor, at man ved den mindeandagt, med hvilken man i de senere år har afsluttet årsmødet, kunne fylde selv de største kirkerum til trængsel.

(14) I 1938 arrangerede D.S.K. en udflugt til mindeparken i Marselisborg. Det blev en enorm succes med ca. 3000 deltagere, der tog til Aarhus med tog, i bil eller endda på cykel. I optøget til mindelunden kom de mange faner til deres ret. Det var et imponerende syn. Ved mindehøjtideligheden talte Anton Houborg, hvorefter man nedlagde mange signerede kranser.

Den anden verdenskrigs udbrud og vort lands besættelse lagde en dæmper på foreningens virke. Man mente det rigtigst at se bort fra det store årsmøde og nøjes med møder i de enkelte afdelinger og afholde amtsstævner.

Ikke så få af de tidligere krigs deltagere fandt under den anden verdenskrig plads i modstandsbevægelsens rækker eller tog del i det illegale arbejde, og de hørte ikke til de ringeste. En del af dem måtte vandre i tyske koncentrationslejre, og enkelte af dem beseglede deres trofasthed mod Danmark med deres liv. – Hovedbestyrelsen vedtog ved et møde efter krigen at hædre de 43 kammerater, der under vort lands besættelse var blevet overført til de tyske koncentrationslejre. De fik alle overrakt en smuk mindeplade.

I D.S.K.s formålsparagraffer nævnes også, at »den 11. november er foreningens særlige mindedag«. Og hvad er mere naturligt! Denne dag er våbenstilstandsdagen, og da stilheden den dag i 1918 lagde sig over front egnen, gik tankerne tilbage. Man tænkte på de mange ofre, som krigen havde krævet, de lemlæstede, og ikke mindst de faldne, alle de mange, der havde fundet deres sidste hvilested på kendte eller ukendte steder, og blandt de faldne taltes omkring ved seks tusind landsmænd, et forfærdende stort antal. – Hvor findes alle disse landsmænds grave? – Det er kun et fåtal, der har kunnet stedfæstes; men omsorgen for vore faldne landsmænd bevirkede, at behjertede kredse i Danmark fik den tanke at samle disse landsmænd, så vidt det var muligt, og - dersom de faldnes pårørende ønskede det - på en særlig kirkegård. – Man valgte den lille by Braine ved Soissons. Den lå nemlig i de mest udsatte kampområder, og ved et ihærdigt efterforskningsarbejde lykkedes det at samle 79 sønderjyder på denne særlige sønderjyske og danskprægede kirkegård, hvis (15) pasning og pleje pietetsfuldt blev overtaget af byen Braine. – Indvielsen af kirkegården blev foretaget af pastor Troensegaard-Hansen, der var dansk sømandspræst i New Castle, og som under krigen tog sig meget af de sønderjyske krigsfanger i Feltham-lejren i England, men som også ved lejlighed aflagde besøg i den sønderjyske krigsfangelejr i Aurillac i Frankrig. – Efter krigen blev pastor Troensegaard-Hansen sognepræst i Graasten, og ved indvielsen af kirkegården i Braine medbragte han jord fra kirkegården i Adsbøl ved Graasten. Denne jord fra en dansk kirkegård blev strøet ud over alle gravene for at symbolisere, at disse faldne sønderjyder hvilede i dansk jord. – Denne kirkegård i Braine er blevet et yndet valfartssted for alle de faldnes pårørende og for medlemmer af D.S.K. under rejser til Frankrig. Og for udadtil at tilkendegive, at gode danske mænd her har fundet deres sidste hvilested, vajer til daglig fra kirkegårdens flagstang en vimpel, som D.S.K. har påtaget sig at vedligeholde, så længe D.S.K. består; men ved festlige lejligheder udskiftes vimplen med et stort dannebrogssflag.

Byen Braine står for øvrigt i nær forbindelse med Haderslev by. De to byer er vennskabsbyer, idet Haderslev by værner om en fællesgrav på Gl. Haderslev kirkegård, hvor de franskmænd, der under den sidste verdenskrig afgik ved døden i Danmark, har fundet deres sidste hvilested. For D.S.K. har det for øvrigt været en stor glæde, at man ved rejsningen af monumentet på fællesgraven har kunnet gøre gengæld for fransk offervilje ved at bære en

*Danmarks kongepar
nedlægger en krans ved
mindesmærket ved
Sct. Marie Kirken i
Sønderborg.
Fra årsmødet
den 30. juli 1967.*

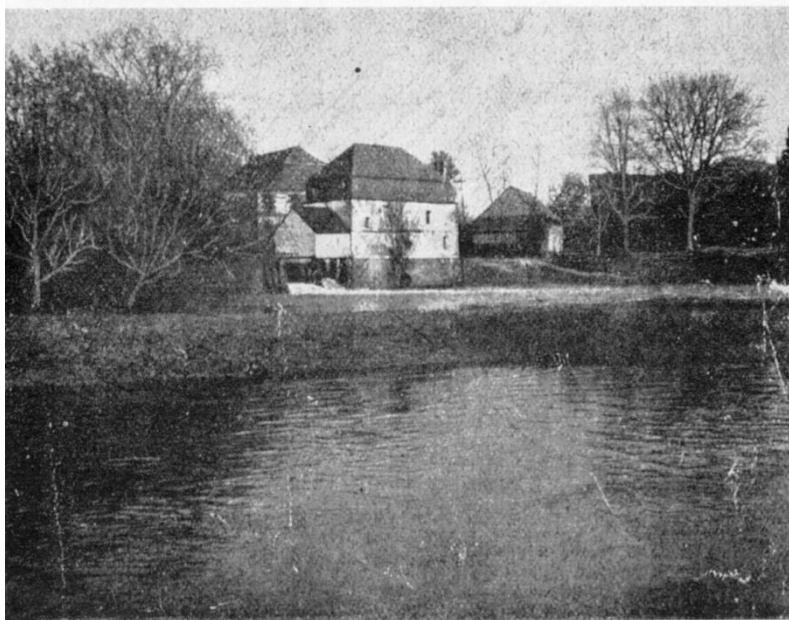
stor del af omkostningerne. Ved en foretagen indsamling i dette øjemed i D.S.K.-afdelingerne indkom kr. 7.952, som hovedbestyrelsen afrundede til kr. 10.000, der senere atter forhøjedes til kr. 10.160. Derved kunne man dække omkostningerne ved rejsningen af monumentet. - - -

I juni 1939 nærede man tanker om at udgive et medlemsblad, hvis navn skulle være »Veteranen«; men tanken fandt dengang ingen tilslutning. – Ved et hovedbestyrelsesmøde i Tinglev i august 1941 stillede amtsformanden for Tønder amt, politiassistent Bernhard Jensen (Fredensborg), atter bladspørgsmålet til diskussion. – Nu afdøde redaktør A. P. Møller, Graasten, der deltog i mødet, foreslog, at D.S.K. skulle udgive et hæfte, der skulle udkomme som en slags »julebog«. – Man syntes, at tanken var god, men i stedet for et julehæfte skulle det være en årligt tilbagevendende *årbog*, i hvilken medlemmerne skulle fortælle om deres oplevelser i krigens dage. – Dette vedtoges. – A. P. Møller påtog sig ansvaret som redaktør, og kammeraterne opfordredes til at sende ham stof til bogen. Det var dog en betingelse, at der kunne sælges 1000 eksemplarer.

Så udkom da den første D.S.K.-årbog i 1941. A. P. Møller havde allieret sig med redaktør Herman Hunger, Aabenraa, og med bankdirektør Johannes Clausen, Gram, der som D.S.K.s hovedkasserer også påtog sig at administrere årbogens økonomi. Årbogen solgtes for resten i 3000 eksemplarer, der alle var forudbestilt. Det blev altså en mægtig succes. – Et eksemplar sendtes smukt indbundet i rødt safianskind og med guldtryk til kong Christian den 10., og fra kongens kabinetssekretær modtog D.S.K. en hjertelig tak.

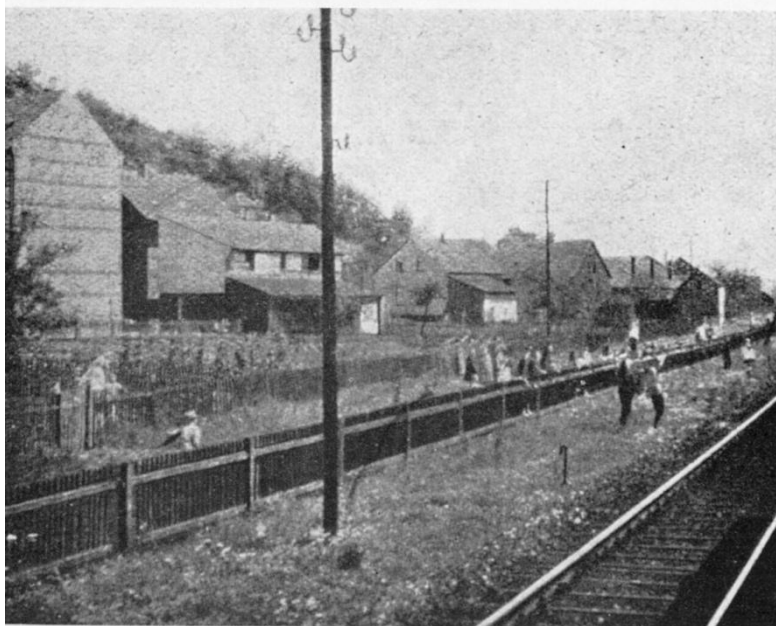
I en skov ved Montfaucon

Ro og idyl ved vandmølle i Pierreport

Skyts i stilling

På vej til Rusland

(17) Stof var der ingen mangel på. Hvad det angår, var årbogen sikret langt frem i tiden, og den er da også udkommet år efter år. De mange bidrag fra kammeraterne har i høj grad været med til at nedfælde og klarlægge et stykke af Sønderjyllands historie, og i årbøgerne kan ungdommen af i dag stifte bekendtskab med det slægtled, der måtte følge pligtens bud og udsætte sig for det alvorligste, der kunne kræves af sønderjysk ungdom i udlændighedsårene.

Da A. P. Møller under den anden verdenskrig blev arresteret af tyskerne, trådte viceskoleinspektør Jens Andersen, Graasten, til som medredaktør. Dette udvalg afløstes i 1967 af et nyt udvalg bestående af kaptajn Fr. Matzen, Sønderborg, og fhv. førstelærer Hans Petersen, Sønderborg, (tidligere Blans), der nu begge er afgået ved døden, samt fhv. førstelærer Anton Nissen, Døstrup, der som hovedkasserer i D.S.K. også påtog sig at klare årbogens regnskaber og altså samtidig blev medredaktør. Herefter har Anton Nissen så måttet virke som eneredaktør af årbogen, dog med bistand af Jens Andersen fra Graasten, foreningens formand.

Årbogen er stadig en kærkommen gæst i de allerfleste D.S.K.-hjem, men den har også mange interesserede læsere og købere i vide kredse af befolkningen her i vor hjemstavn. -- Med afslutningen af den anden verdenskrig forsvandt den dæmper, der under vort lands besættelse havde lagt sig over D.S.K.s arbejde og virksomhed, og foreningen kunne atter på fuld måde optage og fortsætte sit arbejde. Således afholdtes igen årsmøderne, der samlede meget stor tilslutning fra nær og fjern og med betydelige talere. »Det kan ikke nægtes, at disse møder bærer præg af at være udpræget sønderjyske møder, hvor ånden fra udlændighedsårene er lyslevende, både i sang og taler og i hengivenhed for konge og fædreland. Man kan endvidere mærke, at den indesluttethed, der efter hjemkomsten fra krigen prægede de gamle krigsdeltagere, under samkvemmet med kammeraterne har fundet udløsning i frigjorthed og udveksling af tanker og meninger samt oplevelser fra krigens tid«, sagde en af talerne engang. - -

Under et møde i hovedbestyrelsen i november 1946 kom man ind på den tanke, at D.S.K. kunne være med til at læge (18) krigens sår ved at invitere børn fra Braine til et rekreationsophold i vor sønderjyske hjemstavn. Man fandt tanken tiltalende, og den fandt tilslutning. Man blev enige om, at det ville være det mest praktiske, om de børn, der kom herop, kunne indkvarteres i mindre områder, så de havde let ved at komme sammen og få lejlighed til at tale med hinanden. Ligeledes ville det være heldigt, mente man, om der fulgte en lærerinde eller en sygeplejerske med. -- Der blev nedsat et udvalg, bestående af hovedbestyrelsen, af viceskoleinspektør Andreas Thomsen, Haderslev, og kontorchef Salicath fra finansministeriet. Derefter nedsatte man et forretningsudvalg, bestående af den daværende formand for D.S.K., H. N. Lind, Sønderborg, Salichat og Johs. Clausen, Gram.

Der fulgte nu en meget omfattende korrespondance mellem D.S.K. og interesserede kredse i Braine. Nævnes må det, at det vældige sekretærarbejde lå i hænderne på fru bankdirektør Clausen i Gram, som var franskkyndig. -- Sagen gik i orden, og det første hold - 20 børn - kom til Haderslev vesteramt og havde det storartet i de hjem, der åbnede sig for dem. -- Efterhånden kom der nye hold, og i alt modtog D.S.K. 65 børn, der holdvis var indkvarteret i alle fem amtskredse. Under en af transporterne fulgte flere af Braines byrådsmedlemmer med, ligeledes forældrene til nogle af børnene, og de blev festligt modtaget på rådhuset i Sønderborg. - -

I 1960 trådte D.S.K. dog atter til med hjælp. Hovedbestyrelsen modtog da en henvendelse fra pastor Nyvang, den danske præst i Paris. Pastor Nyvang meddelte, at muren om-

kring den sønderjyske soldater kirkegård i Braine trængte til at blive repareret, at gravstenene burde renses, og at indskriften på stenene ikke var tydelig. – Som hjælp til disse nødvendige reparationer vedtog hovedbestyrelsen at sende pastor Nyvang en check på 1000 kroner, som pastor Nyvang kvitterede for med en hjertelig tak. –

Det kan være af interesse også at nævne, at D.S.K. engang kom med i afholdelsen af et lotteri. Tanken udgik fra Sønderborg amt, der gerne ville skaffe sig lidt kapital. Man blev dog enige om, at lotteriet skulle omfatte hele D.S.K. – Myndighederne gav deres tilladelse, og så startede man salget af (19) lodsedlerne. Gevinsterne havde D.S.K. til dels modtaget som gaver. Lotteriet blev en stor succes. Det sluttede med et overskud på 10.724 kr., der fordeltes mellem hovedbestyrelsen og de fem amtskredse. Herved kunne eventuel gæld skaffes ud af verden, og så fik alle parterne endda en pæn skilling til kassebeholdningen.

Ved hovedsendemandsmødet i Sønderborg i 1952 blev der forespurgt, om ikke der skulle være mulighed for at afholde næste års hovedsendemandsmøde og årsmøde i København. Forslaget blev modtaget med stor tilslutning fra mange sider. København-afdelingen accepterede forslaget og erklærede sig villig til at arrangere et sådant stævne, hvorved mange D.S.K.-kammerater ville få lejlighed til at aflægge et besøg i hovedstaden. Man nedsatte et udvalg, der skulle arrangere dette møde. – I København havde man regnet med en tilslutning på 4-500 deltagere, og rejsen skulle kunne gøres for 50 kroner pr. deltager, alt iberegnet: rejse, indkvartering, spisning, teaterbesøg, festaften o. s. v., og der var fremskaffet en garantikapital for stævnets gennemførelse. I København havde man fået stillet flere kaserne til rådighed, og kasernekommandanterne var alle meget interesserede i at tage imod de gamle krigsdeltagere. København-afdelingen havde lagt et betydeligt arbejde i hele arrangementet, og man havde udarbejdet et vældig godt program for stævnet. – Det viste sig dog, at der ville deltage ikke 4-500 D.S.K.'ere, men nøjagtig 2157. Dette bragte besværigheder for København-afdelingen, for med så stor en tilslutning slog garantibeløbet ikke til. Man arbejdede dog troligt videre med arrangementet, og man lagde sig i selen for at forhøje garantibeløbet tilstrækkeligt og forhøje deltagerbeløbet til 60 kroner pro persona. Efterhånden så alt ud til at være i orden til gennemførelsen af arrangementet. – Men få dage før rejsen skulle tiltrædes, væltedes hele planen. Forsvarsministeriet meddelte, at man ikke kunne undvære kasernerne, fordi der skulle foretages nødvendige istandsættelser, inden et nyt rekruthold ankom. – Turen til København blev altså ikke til noget. – Der var stor skuffelse og harme blandt alle D.S.K.'erne, og der gik flere år, før dønningerne havde lagt sig.

I 1955 deltog D.S.K. i det store genforeningsstævne på (20) Idrætshøjskolen i Sønderborg, hvor man ved et stort anlagt stævne mindedes 35-året for genforeningen. D.S.K. deltog ved denne lejlighed med ikke mindre end 50 faner. Det var godt præsteret. –

Vi er nu kommet et godt stykke frem i vor forenings historie, og hvad der endnu kan berettes, er ikke mere fjern, end at de fleste af vore kammerater selv har oplevet det og har det i erindringen.

Lad os dog nævne, at D.S.K. gennem mange år har haft nær forbindelse med vore kammerater syd for grænsen. – D.S.K.-afdelingen i Flensborg oprettedes i 1947 og søgte straks nær tilknytning til D.S.K. nord for grænsen. Vi har altid været glade ved at se, at vore sydslesvigske kammerater deltog i D.S.K.-stævnerne nord for Skelbækken, men vi har også gennem mange år givet vore sydslesvigske landsmænd vort håndslag ved at deltage i deres forårsmøde i forbindelse med ærtespisning og efterfølgende kammeratligt og hyggeligt samvær. –

*Kongen og Dronningen
deltog under årsmødet
den 30. juli 1967 i
Sønderborg i minde-
højtideligheden og
kransenedlægningen
ved mindesmærket
for de faldne.*

Disse forårstævner har givet os lejlighed til at leve med i vore kammeraters ihærdige og målbevidste arbejde i forpoststillingerne syd for grænsen, og vore besøg har også været med til at støtte vore kammerater i deres ikke altid lette tilværelse. – For tiden ligger foreningsarbejdet i gode hænder hos afdelingens energiske formand Johannes Ankersen. -

Efterhånden, som årene er gået, har man rundt omkring i vore afdelinger drøftet, hvad der skulle ske med vore faner, når D.S.K. ophører med at eksistere. Med denne tanke for øje udvirkede hovedbestyrelsen i 1960, at afdelingernes arkivalier kunne afleveres på Landsarkivet i Aabenraa og fanerne på Sønderborg slot. Afdelingerne i Haderslev vesteramt og Haderslev østeramt er dog enige om, at deres faner indtil 1990 skal opbevares på museet i Haderslev og derefter bringes til Sønderborg for der at samles med alle de øvrige faner. -

I 1958, i 40-året for våbenstilstanden, tog Haderslev by initiativet til, at en delegation, der repræsenterede Sønderjylland, kunne tage til Braine ved Soissons for sammen med den stedlige befolkning at mindes våbenstilstandsdagen i 1918. D.S.K. havde den glæde at blive opfordret til at lade sig repræsentere i denne delegation. Hovedbestyrelsen anmodede (21) formanden, Jens Andersen, til at være D.S.K.s repræsentant. – For delegationen blev det en række af store, højtidelige, men også festlige dage. – Og ti år senere - i 50-året for våbenstilstandsdagen - tog atter en sønderjysk delegation til Braine. Efter indbydelse fra Haderslev by var D.S.K. atter repræsenteret. Denne gang ved formanden for Haderslev østeramt, pantefoged Søren Sørensen, Sverdrup. – Også dette besøg i Braine blev for alle deltagerne en smuk og uforglemmelig oplevelse. – Nævnes bør, at når D.S.K. modtog indbydelsen til at deltage, udgik initiativet begge gange fra borgmester Peter Olesen i Haderslev. -

Og så har D.S.K. været engageret i alle nationale 50-års mindefester herhjemme.

Den første var mindehøjtidelighederne i anledning af 50-året for våbenstilstanden. Den dag blev højtideligholdt med mindegudstjenester og kammeratligt samvær så at sige overalt i vor hjemstavn. Højdepunkterne var vel nok mindesamværet i Sønderborg og i Haderslev, hvor man havde den glæde, at tronfølgeren, prinsesse Margrethe og prins Henrik ved deres (22) tilstedeværelse var med til at kaste en særlig glans over stævnet. – D.S.K. var dog samme dag repræsenteret ved mindehøjtideligheden i mindeparken i Marselisborg ved Aarhus. Her deltog som repræsentanter for vor forening Herman Hunger, Aabenraa, Henrik Petersen, Toft ved Tønder, og Nis Mathiesen, Smedager. Delegationen havde medbragt amtsfanen for Aabenraa amt, og 50-året for våbenstilstanden fik også her et værdigt forløb. -

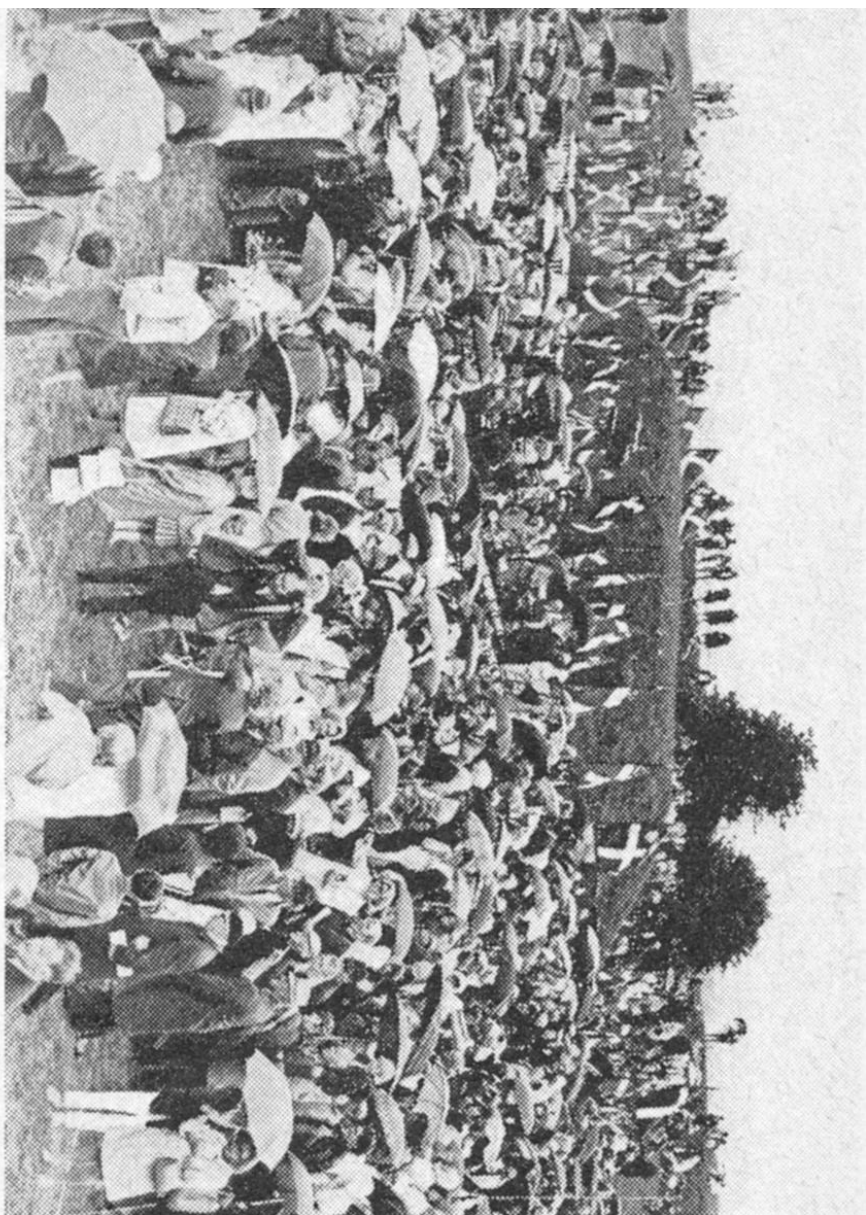
Få dage derefter afholdtes det store folkemøde på »Folkehjem« i Aabenraa, hvor man mindedes det historiske folkemøde den 17. november 1918. – D.S.K. havde ved denne lejlighed den glæde, at udvalgets komite inviterede 25 D.S.K.'ere med deres hustruer - fem repræsentanter for hvert amt - som særligt indbudte og med særligt fordelagtige siddepladser i »Folkehjem«s store sal. Denne smukke gestus var D.S.K.'erne og deres hustruer meget taknemmelige for, og D.S.K. kan takke vor kammerat gårdejer Hans Andersen, Kongsbjerg, som var medlem af komiteen, for denne fremhævelse af vore kammerater. -

D.S.K. deltog også med sine faner i de to store 50-års mindefester på Dybbøl, først som deltagere i det vældige stævne i 1964, hvor man mindedes 100-året for kampene i Dybbøl skanser. Også her havde D.S.K. den ære at få anvist en særlig placering for sine faner og fanebærere, takket være den imødekommenhed, som vistes os af formanden for det stedlige udvalg, oberstløjtnant P. Aagaard Petersen, major Hynkemeier og kaptajn Nikolajsen, alle fra garnisonen i Sønderborg. -

Ind imellem de store 50-års mindefester oplevede D.S.K. sit mest bemærkelsesværdige og smukkeste årsmøde. – Det var i året 1967. – Deres Majestæter, kongen og dronningen, som på den tid opholdt sig på Graasten slot, viste os den store ære at deltage i kransnedlægningen ved mindesmærket over vore faldne på Kirketorvet i Sønderborg. Selvom det var silende regnvejrr under hele ceremonien, trådte kongen og dronningen frem foran mindesmærket og nedlagde en smuk, signeret krans. Derefter hilste majestæterne på vore fanebærere, som med alle vore faner havde taget opstilling omkring (23) mindesmærket. – Ved Deres Majestæters nærværelse vil denne smukke højtidelighed være den største oplevelse for D.S.K.'erne og årsmødet det minderigeste i D.S.K.s historie.

Så drog D.S.K.'erne med alle deres faner atter til stævne på Dybbøl for at være med i de store festligheder i anledning af 50-året for genforeningen i 1920. Også denne gang fik vi og vore faner anvist en hædersplads, takket være den interesse og hjælpsomhed som major Hynkemeier (nu inspektør på Idrætshøjskolen) og kaptajn Nikolajsen altid har vist D.S.K. Man havde endda draget omsorg for, at vore kammerater kunne få reserverede siddepladser stillet til rådighed. – Det har altid glædet D.S.K., når vore medlemmer - de gamle krigsdeltagere fra 1914-18 - af vore medborgere og offentligheden er blevet mødt med særlig hensyntagen og opmærksomhed.

Det var hensigten at bringe en liste over, hvem der var medlem af D.S.K.s *første hovedbestyrelse*, men de gamle protokoller oplyser desværre intet om det, og en efterforskning har ikke givet noget resultat. – Lad os derfor, så vidt det har kunnet opspores, anføre navnene på de kammerater, der (24) gennem årene har haft sæde i hovedbestyrelsen, og som der har udført et stort og uegennyttigt arbejde for os alle.

*D.S.K.'s faneborg ved den store mindefest i Kongeskansen på Dybbøl
den 11. juli 1970 i anledning af 50-året for genforeningen.*

Det er:

Bankbestyrer Peter Ravn, Christiansfeld.
 Møller Anton Houborg †, Haderslev.
 Urmager C. J. Jensen †, Haderslev.
 Politiasistent H. Hybschmann †, Tyrstrup.
 Politiasistent Bernhard Fredensborg (Jensen), Tønder, (nu Vojens).
 Tømmerhandler Emilius Petersen †, Skærbæk.
 Gårdejer Jørgen Brag †, Undelev.
 Redaktør Herman Hunger †, Aabenraa.
 Branddirektør H. N. Lind †, Sønderborg.
 Fhv. førstelærer Hans Petersen †, Sønderborg (Blans).
 Bankdirektør Johannes Clausen †, Gram.
 Rentier Hemming Skov, Skodborg.

Følgende kammerater har været hovedkasserer:

Bankdirektør Johannes Clausen †, Gram.
 Fhv. bankbestyrer Johan Ipland, Skærbæk.

Redaktionsudvalg og redaktører for D.S.K.-årbogen:

Redaktør Herman Hunger †, Aabenraa.
 Redaktør A. P. Møller †, Graasten.
 Bankdirektør Johannes Clausen †, Gram.
 Fhv. viceskoleinspektør Jens Andersen, Graasten.
 Kaptajn Frederik Matzen †, Sønderborg.
 Fhv. førstelærer Anton Nissen, Døstrup.
 Fhv. førstelærer Hans Petersen †, Sønderborg (Blans).

Nuværende hovedkasserer:

Fhv. førstelærer Anton Nissen, Døstrup.

Den nuværende hovedbestyrelse repræsenteres af:

Fhv. viceskoleinspektør Jens Andersen, Graasten, formand.
 Fhv. pantefoged Søren Sørensen, Sverdrup, næstformand.
 Fhv. førstelærer Anton Nissen, Døstrup, hovedkasserer.
 Gårdejer Laust A. Fogtmann, Gesing ved Skærbæk.
 Rentier J. N. Haase, Sdr. Ønlev.
 Købmand Chr. Quist, Sønderborg.
 Rentier Anders Hansen, Sdr. Hygum.

Og så er vi nået frem til vor egen tid. – Som vi har kunnet følge med i, voksede D.S.K. forbavsende hurtigt op til at blive (25) en meget stor forening, hvorefter det år efter år langsomt er gået tilbage. Det er jo den skæbne, enhver veteranforening må se i øjnene og - en skønne dag hører D.S.K. historien til. – Men det var altså den farlige situation, som vor hjemstav, ja, hele vort land, befandt sig i i nazitiden, der gav stødet til D.S.K.s oprettelse. De tidligere krigs deltagere, som den 10. februar 1920 havde været med til at stemme vor

hjemstavn hjem til Danmark, ville være med i modstanden mod det fremmede regime. – D.S.K. har altså således bestræbt sig på at leve op til - som der står i vore love - at styrke, bevare og fremme alt, hvad dansk er, men D.S.K. har også i høj grad været med til at fremme godt og værdifuldt kammeratskab blandt landsmænd, der mod deres vilje kom til at deltage den første verdenskrig på tysk side.

*Jens Andersen,
Graasten.*

En tilfangetagelse

(26) Den 30. august 1918 lå jeg sammen med en tredjedel af mit kompagni - det var 3/4447 - ved et vejkryds på landevejen Noyon-Roye, hvor vi skulle dække tilbagetoget, efter at vi var gået tilbage fra Lassigny den forrige nat og nu havde gravet os ned i vejsiden her. Tidligt om morgenen lagde franskmændene en spærreild - d. v. s. brisant- og gasgranater - på vort frontafsnit, så vi måtte gå med gasmaske på, hvad der var en underlig og ubehagelig fornemmelse, da man til stadighed gik rundt med opkastningsfornemmelser.

Efter spærreildens ophør afventede vi fjendens angreb, der heller ikke udeblev, og det var et »fremad« i små ryk. Vor afdelingsfører, en ung løjtnant, overgav nu kommandoen til sin vicefeltvebel, der hed Wachsmutt, med den besked, at han sammen med nogle mænd ville lede efter kompagniet og søge at få forbindelsen genoprettet. Hvis dette lykkedes for ham, skulle vi komme bagefter, og han ville give tegn dertil ved afskydning af et par lyskugler. Der kom imidlertid intet signal, og vor »Vize«, en stor og godmodig sporvognsfører i civil fra Berlin, gav os nu ordre til enkeltvis, og som vi kunne bedst, at trække os tilbage. Han selv med en snes mand tiltrådte også tilbagetoget. Ca. 300 meter til venstre og bagud lå der en delvis fremskudt ferme, hvor der var dækning at finde, og ligeledes til højre en banedæmning, og det var mod den, Wachsmutt med sin lille flok styrede hen. Når der blev skudt på de retirerende, kastede disse sig ned og krøb i dækning, men »Vizen« bøjede sig, bare lidt ned og kiggede fornærmet bagud, som ville han sige: »Kan I nu være lidt skikkelige!« Men de nåede velbehødent banelinjen.

Vi andre derimod, vi var tre og blandt disse min gode (27) kammerat Nicolai Bock fra Skærbæk, funderede lidt over, hvorvidt vi skulle søge tilbage, eller om vi skulle blive, hvor vi var, og havne i fangenskab. Nicolai Bock ville helst tilbage, for han ventede snarligt at komme på orlov, og så ville han forsøge at komme over grænsen til Danmark. Jeg derimod ville hellere blive og så komme i fangenskab, for så syntes jeg, at jeg kunne øjne en afslutning på krigen for mit vedkommende da, og jeg var netop kommet hjemmefra for tre uger siden efter en orlov på Als og efter et fem ugers lazaretophold i Sønderborg.

Vi var altså kun tre kammerater tilbage, og ved at kigge over dækningen kunne vi se, at franskmændene langsomt rykkede nærmere. Så pludselig var den tredje af os forduftet, og lidt efter forsvandt også Bock i retning af den sammenskudte ferme. Nu, da jeg var ene

tilbage, blev jeg lidt betænkelig ved situationen - jeg kiggede efter franskmændene. Så samlede jeg mine ting sammen og stak som den sidste af fra mit skjul i den usle vejgrøft. Jeg løb mod fermen, for jeg mente, at der havde jeg hurtigst en chance for at nå i dækning. Jeg havde dog kun løbet ca. 30-40 meter, inden kuglerne slog ned omkring mig, så jeg søgte dækning ved at kaste mig ned. Da de ikke kunne se mig, holdt skydningen op, og jeg blev liggende lidt for at samle kræfter til det næste spring. Dette gentog sig en tre-fire gange, endelig nåede jeg da ruinerne af fermen, hvor man nu kunne gå oprejst igen. Da hørte jeg stemmer - jeg lyttede, om det var tysk eller fransk der taltes, men det var tysk, og jeg dristede mig videre. Det viste sig, at der i kælderen til gården var 12 fra mit kompagni, blandt hvilke jeg fandt to feltveblere, to underofficerer, to gefrejttere, resten menige, og blandt disse Bock fra Skærbæk. Men muligheden for at komme længere tilbage var ikke stor, da der bag ved os var en kanal, som var tørlagt og lå under fjendens ild af maskingeværer, og den skulle vi passere for at komme over på den anden side. Men det var jeg jo ikke så ked af, da det som bekendt var min hensigt at komme i fangenskab, og nu fandt jeg, at jeg ikke havde andet valg.

To af os prøvede at komme tilbage, men vi fik hastigt det indtryk, at det ikke lykkedes så godt, da vi ret hurtigt hørte (28) de franske maskingeværers tik-tak. Vi andre spiste, alt det vi orkede, thi, vi anede, at det ville vare et stykke tid inden det næste måltid, og vi gjorde os altså rede til at gå i fangenskab. Vi havde til stadighed en mand på vagt, han skulle tage imod franskmændene og varsko dem om, at resten var i kælderen og sådan forhindre, at de kastede håndgranater derned. Men vi kom til at vente i hele tre timer, og vagten gik på afløsning.

Så var det, at jeg skulle i et naturligt ærinde, hvorfor jeg kravlede op af kælderen. Den vagthavende råbte på afløsning, og jeg meldte mig straks, da jeg havde klaret mit ærinde, men han smuttede hurtigt ned i kælderen, mens jeg listede hen til hushjørnet for at spejde efter, om franskmændene skulle vise sig. – Pludselig hører jeg en raslen i ruinerne bag ved mig og opdager da tre franske soldater komme imod mig med revolvere og geværer i skudklar stilling, hvorfor jeg rækker begge arme i vejret og råber: »Pardon, monsieur«, og det flere gange. Men nede fra kælderen opfatter jeg samtidig stemmer, der lyder: »Hør nu til Grau, nu laver han løjer igen«. Men jeg replicerer: »Nej, virkelig, franskmændene er her«. Der kom så flere franskmænd til, og de spurgte - den ene af dem kunne tysk - om vi var flere, hvorpå jeg pegede på kælderen og søgte at forklare, at de var dernede. De blev nu kaldt frem, og da alle var oppe, kastedes et par håndgranater ned i kælderen. Mine kammerater havde kun gasmaske, stålhelmet og overfrakke, men jeg fik ikke min overfrakke med, da den var i kælderen, hvor jeg ikke kunne få lov at kravle ned; men jeg kom senere til at savne den meget.

De franske soldater, der tog os til fange, var meget flinke og behandlede os næsten som kammerater; den tanke lå næsten i luften: »Ja, vi har heller ikke villet krigen«. – Nu var vi kommet et skridt videre på vor vej og nærmere vort ønske om for sidste gang at have været i ildlinjen. Da vi nu gik i retning mod Paris, eller lad os sige mod den franske etape da, avancerede vi gennem haven bagved gården, hvor der lå flere kammerater fra vort kompagni, men faldne eller sårede. Vi fik lov til at slæbe to sårede med os; vi bar den ene i et tæppe og den anden i en overfrakke, men det sidste var nu meget vanskeligt, da vi måtte gå sidelæns, hvilket var meget (29) trættende, tilmed gik det over marker med mulige forhindringer, og dem var der mange af. Afløsning var der ingen af - samtidig måtte vi af og til »ned«, for nu blev vi stærkt beskydt af tyskernes spærreild. Men det gik godt, og lidt efter

lidt kunne vi mærke, at vi mere og mere fjernede os fra fronten - en dejlig fornemmelse og en stor opmuntring for os til at klemme på, thi vort højeste ønske var jo at komme velbeholdent ud af skidtet, og det så ud til at lykkes for os. Men på eftermiddagen indtraf der dog en kritisk situation: Vi kom til en sandgrav, hvor vi blev nødt til at søge dækning, men der var også franske soldater i sandgraven. Da de så os, de tyske soldater - Boches som de kaldte os - næsten overfaldt de os, det var vore eventuelle værdigenstande, ure og ringe m. v., det gjaldt. De greb også efter min urlomme, hvor der dog intet ur var, og jeg havde stort besvær med at forklare dem, at der i forvejen havde været en anden, som havde snuppet det. Imidlertid havde jeg i god tid anbragt det i stroppen på den ene af mine halvlange støvler; jeg fik det med mig hjem og har det endnu.

Mens vi opholdt os i sandgraven, gav de os ordre til igen at forbinde vore sårede, hvad vi imidlertid havde gjort, men altså ikke godt nok. Da vi var i gang med det, begyndte det pludseligt at hyle i luften, og det var svære, tyske granater, som man begyndte at bestryge sandgraven med. Vi kastede os ned, og jeg var så uheldig at falde ned på en fransk soldats ben, der medførte, at min stålhjelm ramte hans lår og røg af mig. Da soldaten imidlertid opdagede, at jeg var en tysker, plantede han en næve i ansigtet på mig, hvorpå jeg hurtigt foretog et strategisk tilbagetog. .

Lidt efter kom der ordre til at gå videre, og vi ville fort sætte ad hulvejen, hvor der var mere dækning, men de jog os op ad skråningen med et barskt: »Allez, allez«. – Der var et sted, hvor man kunne kravle op, men vi havde intet hastværk med det, da der ikke var dækning deroppe, og vi var også kun kommet et lille stykke opad, da vi påny hørte hvin i luften efterfulgt af bragene af granatnedslag, hvorpå vi skyndsomt igen »Faldt« ned. Men vi måtte af sted igen, opad, og underet skete, at vi velbeholdent kom op og skyndte os frem - eller var det tilbage.

(30) Vi nåede en landsby - her faldt de sidste tyske granater - klokken var alt imens blevet syv aften. Her kom den ene sårede kammerat med en sanitetsbil, den anden var død, men for os gik det lettere, nu vi ingen havde at slæbe på, men der kom flere fanger til, og vi havnede i. et teglværk, hvor vi nu blev natten over. Da var klokken 10 (22 siger vi i dag). Undervejs var en masse tropper og artilleri passeret forbi os. Jeg husker, at en amerikaner ved sin kanon stod og vinkede til os, alt imens han gjorde klar til »Fyr«, og jeg tænkte som så: Det er vel nok godt, at du ikke står der, hvor denne granat slår ned og eksploderer. – Det var meget tydeligt, at amerikanernes krigsmateriel var meget bedre end tyskernes, det gav os en klar fornemmelse af, at krigen gik imod sin afslutning.

Men vi kom altså, som allerede sagt, til teglværket henad kl. 10 aften, efter at have været undervejs siden kl. 10 om formiddagen, altså i samfulde 12 timer, og her fik vi så lov til at lægge os og sove, og vi sov til kl. 4 næste morgen. I al den tid havde vi intet fået at spise, men her fik vi om morgenen hver to-tre skiver tørt brød, hvorefter vi brød op for at gå længere tilbage, men vi var alt imens nået op på et par hundrede fanger og marcherede nu i kolonner med fire i rækkerne, men med kavaleri-vagtmandskab. De red i kolonne sammen med os, to foran, to i midten og to bagefter. Det gik meget godt, så længe vi befandt os i krigshærgede område. Ved middagstid kom vi til landsbyer, hvor der til trods for ødelæggelserne boede civile. Nu red vagtfolkene ved siden af os, for de civile truede ad os, og jeg så en smide en spand vand fyldt med kartoffelskræl ud over os. Et andet sted stod der en kone, som med store gebærder og en stor brødkniv, som hun trak hen over halsen, viste, at det var det, hun ønskede, man skulle gøre ved os: Skære halsen over på Bocherne, altså på os. – Lidt efter lidt syntes befolkningen dog venligere stemt over for os; overalt mødte de os nu

med glade ansigter og var nysgerrige efter at se, hvor mange, altså Boches, som de jo kaldte os, der var i vor flok. – De har nok også været glade over, at krigen nu syntes at lakke mod enden. I en landsby sagde en af de civile noget til mig, hvad jeg dog ikke fik noget ud af, men jeg svarede ham: »Parti Paris«, og (31) så gjorde jeg med armene nogle fejebevægelser, som han kunne udlægge, at jeg mente, at jeg skulle feje gader, og da han så mit glade ansigt, stemte han i med en skraldende latter.

Vi gik hele dagen med en halvanden times middagshvil - fra kl. 4 morgen til 10 om aftenen - vel nok en små 18 timer á 5 km, så jeg regner med, at det er blevet til en 90 kilometer i alt, en god dagsmarch, men vi havde jo heller ingen oppakning, da gasmaske og stål-hjelm for længst var gået sig en tur i en eller anden vejgrøft.

Hungerlejren.

Så nåede vi til byen Clermont, ca. 60 kilometer nord for Paris, og det blev vor første fangelejr, som vi kaldte »Hungerlejren«, Den lå på en svag skråning med et jernbanespor fornedet. Det hele var under åben himmel på et lille halvtag nær, som var åben til de tre sider - jeg vurderer størrelsen til ca. et par hektar. Udenom var der et pigtrådshegn, 3 meter højt, så en 2 meter bred gang og så atter et hegn af samme art. På gangen gik vagtfolkene, to og to i hver side, det var negre, og de var for det meste flinke. Men var der fanger, der stillede sig op med ryggen mod hegnet for at hvile sig lidt, fik de et kolbestød i ryggen, så det skulle de nok lære at lade være med. Om aftenen blev der i de to hjørner opstillet to maskingeværer ved siden af hinanden, sådan at de kunne bestryge hele lejren og da særlig udgangen, så man skulle nok lade være ... Lejrpladsen havde vel nok engang været græsmark, men nu var det forbi, man så kun den bare jord, alt græsset var for længst slidt af.

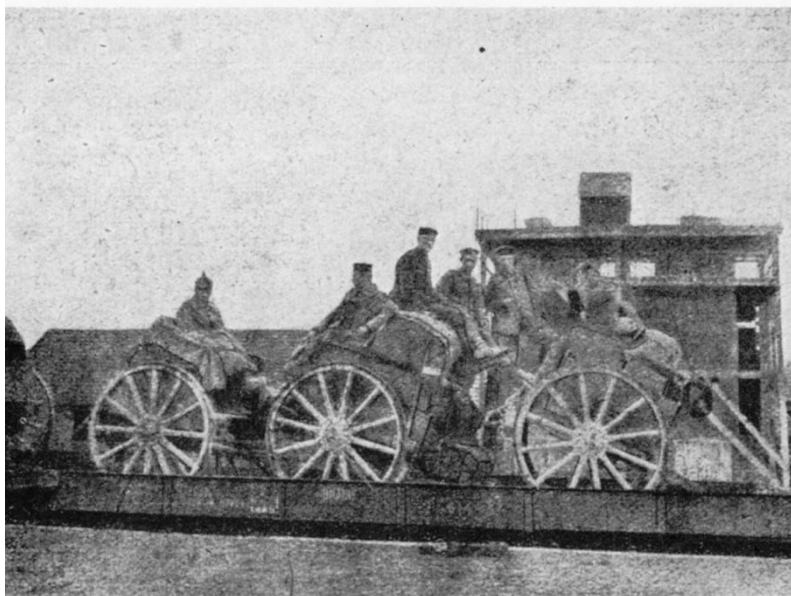
Nå, men der var vi altså havnet, vi var over tusinde fanger. Dagen efter, at vi var ankommet, havde vi morgenappel, og ved den lejlighed blev vi talt, men appel havde vi for øvrigt hver morgen og aften. Ved den første appel måtte vi aflevere knive, piber og tobak, men vi fik lov til at beholde både fotografier og penge - og lusene. I øvrigt var vi såmænd henrykte for, at vi fik lov til at beholde dem, altså lusene, i de følgende dage, da vi derved havde en slags tidsfordriv med at gå på jagt efter dem. Men efter at vore lommes var vendt og vore ejendele konfiskeret, blev vi beordret til at sætte os ned på (32) hug med benene over kors, og vi fik hver et kvart franskbrød, altså en portion på ca. 250 gram, som vi sad og brød i stykker og gumlede på et stykke tid. Efter 15 minutter var vi alle færdige med at spise, vi havde jo været sultne, da vi intet havde fået i næsten to døgn. Så måtte vi rejse os og træde af. – Men det gav heller ikke mere for vore maver før dagen efter klokken 10, og da samme kvantum og på samme måde, dog »tørt«, vand kunne vi få så meget af, vi ville.

Så har jeg nogle små episoder fra lejren og lejrlivet, som jeg her vil fortælle for jer. – Når vi var trådt af om aftenen, strømmede vi hen til læskuret, hvor der var lidt plads, men langtfra til os allesammen. Det førte nu ikke sjældent til et vildt slagsmål mellem os for at erobre en plads »under solen«, thi de, der ikke fik entret skuret, måtte ligge på den bare jord og under åben himmel, og det enten det regnede »skomagerdreng« eller ej.

Men så til de episoder, som jeg antydede. Først beretter jeg om en af de »interessante« personer, som vi var mange der stiftede bekendtskab med, og det på en måde, så vi alle var lige forbitrede og dagen efter i vore små samtaler næsten overgik hinanden med forslag om, hvad vi kunne tænke os af pinsler, vi kunne ønske ham udsat for.

Fra Chaumont

Batteri klar til at blive flyttet til et andet frontafsnit

Russiske flygtninge

Kirke i Grajewo

Det fortæltes, at han som tysk officer skulle være gerådet i fransk fangenskab, så han altså var en af vore egne - en renegat, altså en overløber. Han talte fransk og havde derved indyndet sig hos franskmændene, der brugte ham som tolk, og han havde på denne måde bragt det til at være en slags pladskommandant. Altid gik han i en ekstra uniform og med ridepisk, som han ikke generede sig for at bruge, når en af os ikke kom hurtigt nok af vejen, hvilket som oftest ikke var så nemt, da der næsten altid var stor trængsel, hvor vi havde lov til at færdes, og bare han kunne nå en af os med svøben, så benyttede han lejligheden. Jo, han var en sadistisk person. - Jeg hørte til division 239, og vi havde været med ved Marne i maj-juni, ved Chateau Thierry i 1918. Os kaldte man »Die Rauber von Chateau-Thierry«, og det rygte havde man hæftet på os, fordi vi fik skyld for at have røvet og plyndret, hvad jeg dog ikke har noget kendskab til. Ofte om formiddagen eller (33) om eftermiddagen, når sadisten gik og kedede sig, hittede han på lidt tidsfordriv, og så kunne han finde på at brøle over pladsen: »Die Rauber von Chateau-Thierry antreten!«, og alle fangerne fra regimenterne 442-443-444 skulle så stille op. Og så gik marchen på pladsen, rundt og rundt, skiftevis i stræk og løb. Gik eksercitsen ikke efter den »høje« herres hoved, så var han der med pisken, eller han sparkede os i bagdelen. Under løb skulle vi synge: »Lampenputzer ist mein Vater im Berliner Stadttheater, meine Mutter wascht Manschetten für Offiziere und Kadetten«, men sangen gik heller ikke uden små genvordigheder.

Vi prøvede også på at slippe for »turen«, men så var det med at gøre os så ukendelige som muligt, bl.a. fjerne vore regimentsnumre og sprætte garderlidserne af, men det kunne jo ses, da der var mærker, hvor de havde siddet, så det gjaldt jo om ikke at blive opdaget. Men hans medhjælpere og også han selv ledte iblandt de tilbageblevne, og fandt de nogen, så vankede der en ekstra omgang, ja, det var ham en udsøgt fornøjelse, den laban.

Og hvordan skulle han så pines? Ja, der var mange forslag: En landmand ville have ham trukket langsomt, åh, så langsomt, igennem en hakkelsemaskine. Slagteren mente dog, at det var bedre at bruge en kødhakkemaskine eller få ham kogt levende i en gryde fedt. Skrædderen holdt på, at han skulle stikkes ihjel - med knappenåle. Dog alt ganske langsomt, åh, så langsomt, at man ret kunne have fornøjelse derved, længe, ganske længe. - Så stor var forbitrelsen ...

Nå, den tid gik også, omend dagene kunne blive så lange som måneder, men det var dog en trøst, at vi var borte fra fronten. Og vi blev også aflusede efter en tre ugers forløb - og da kom vi over i lejren ved siden af. - Men jeg skal dog endnu fortælle om en personlig oplevelse, jeg havde med ham, sadisten. - Da jeg sidste gang var på orlov, det varovre på Als, hørte jeg af Max Bruhn og Hans Schmidt, begge fra Sebbelev, at der i Frankrig eksisterede en speciel lejr for dansk-talende. Og derfor gik jeg nu til ham, sadisten, der ellers var utilnærmelig, og spurgte på den mest korrekte måde, jeg kendte, om jeg måtte få en samtale med ham, hvad han (34) allernådigst tilstod mig, og så spurgte jeg, om jeg kunne flyttes over i omtalte lejr for de dansktalende. Han hentede da en fransk officer, der tillige var tolk. Jeg gentog så for ham mit ønske, hvorpå de to nu konfererede på fransk med hinanden. Endelig fik jeg svaret gennem ham, sadisten: »Ja, hvis De bagefter vil træde ind i Fremmedlegionen«. På dette spørgsmål ville jeg ikke svare ja, men heller ikke nej, for derved at forspilde min eventuelle chance, og derfor bad jeg om en dags betænkningstid. Men da fnyste sadisten og råbte: »Sind Sie noch nicht raus?«, og idet jeg drejede mig om for lynhurtigt at forsvinde, langede han mig »einen Fusstritt im Arsch«, så jeg faldt forover med begge hænder plantet i gulvet. Det var mit sidste møde med ham, thi efter dette sørgede jeg

altid for at være længst muligt borte, når han var i nærheden, og som allerede fortalt flyttedes vi alle over i den anden lejr.

Her fik vi det bedre. Hver dag en kop bouillon, som bevirkede, at afføringen, som havde været standset, kom i gang igen. Her var der også en mere fornuftig tolk - ingen renegat - og ham forelagde jeg nu påny mit spørgsmål om den ekstra lejr, og han bad mig følge med. Jeg vinkede ad min ven Nicolai Bock, og vi fulgte begge med ind i et telt, hvor man udspurgte os om både dette og hint, om vor hjemstavn og om vort forhold til Danmark. Vi fik så lov til at ligge i telt sammen med fanger fra Polen og fra Elsass. Jeg fik arbejde på et beklædningsdepot, fik fat i en skjorte og nye sokker. I lejren her kunne vi vaske os daglig, for første gang i løbet af tre uger, men efter en uges forløb kom vi til fangelejren i Rouen.

*P. Grau,
Hellevad.*

En ond oplevelse i foråret 1917

– Var det en stikker?

(35) Jeg lå i Rusland ved 5. kompagni, Reserveinfanteriregiment 265, 108. infanteridivision. Vi havde flyttet omkring på forskellige frontafsnit fra Dynaborg i nord til egnen Kowel-Luck i Karpaterne.

På grund af de voldsomme russiske angreb af general Brussilov i 1916 mod de østrigske og tyske stillinger havde der længe været spærret for orlov. Hvad det betød, ved enhver gammel frontsoldat; men omsider blev det min tur. Jeg fik på skrivestuen udleveret mine orlovspapirer, og jeg så, at der i papirerne stod: »Der Musketier Dinesen hat die Erlaubnis, während seines Urlaubs Zivilanzug zu tragen«. Det var enestående, at en soldat oppe fra den danske grænse fik denne tilladelse indført i sine orlovspapirer. (En god kompagnifører). Men at netop dette skulle komme til at volde mig vanskeligheder under min orlov, anede jeg intet om.

Vi var nogle kammerater fra forskellige egne af Tyskland, som kunne følges ad til Berlin. Efter at være blevet afluset på en »Entlausungsanstalt«, og efter at vi havde fået skriftlig attest herpå, nåede vi stationen Ivanise.

Derfra gik det over Kowel, Brest-Litowsk imod Warszawa med almindeligt bumletog. Vor orlov gjaldt tre uger i alt, så det var om at udnytte tiden. På orlov måtte vi kun benytte almindelige orlovs tog, men da vi kørte ind på sporet i Warszawa, så jeg et tog holde ved siden af vort lige ankomne. På den ene vogn stod der: »Schnellzug Berlin«, Frække, som vi var blevet efter flere års fronttjeneste, vejrede jeg en chance og gjorde mine kammerater opmærksomme på skiltet. – Men (36) der måtte handles hurtigt. – I en fart fik vi oppakningen og tornystret fat og så ud. Ubemærket nåede vi lige at komme op i toget til Berlin, netop som det satte i gang. Vi havde allerede regnet ud, at en halv dag var vundet.

Da togkonduktøren kom, måtte vi frem med papirerne. Ved nærmere eftersyn kunne han jo nok se, at vi ikke havde ret til at benytte »Schnellzug«, og der fulgte en ordentlig reprimande, men der var ikke noget at gøre. Det gamle ord om, »at heldet følger de tosse-de«, passede for en gangs skyld igen. – Ganske rigtigt - toget kørte mod Berlin, og det gjorde ikke holdt ved de små mellemstationer.

Nu skiltes vore veje, for jeg skulle fra Berlin videre mod Hamborg og derfra videre mod nord, men det lykkedes ikke igen at komme med hurtigtoget, for her var kontrollen lidt skrapmere. Dog den halve dags forspring var reddet, og det gik nu hurtigt hjemad. – At vor luseattest ikke havde kraft mere, mærkede vi tydeligt, thi det kriblede og krablede på kroppen, som det plejede. Mange af de kammerater, som var kommet med andre tog mod Berlin, havde ikke været på nogen »aflusningsstation«, og derfor var der gode muligheder for, at vi havde fået stammerne forædlet.

Mod aften nåede toget Flensborg, og nu var det lige om at finde et tog, som gik mod Sommersted. – Køreplanen blev studeret på perronen, og jeg fandt ud af, at jeg kunne være i Sommersted ved 12-l-tiden om natten. Så var der en march på otte kilometer over Mølby og Oksenvad til Jels.

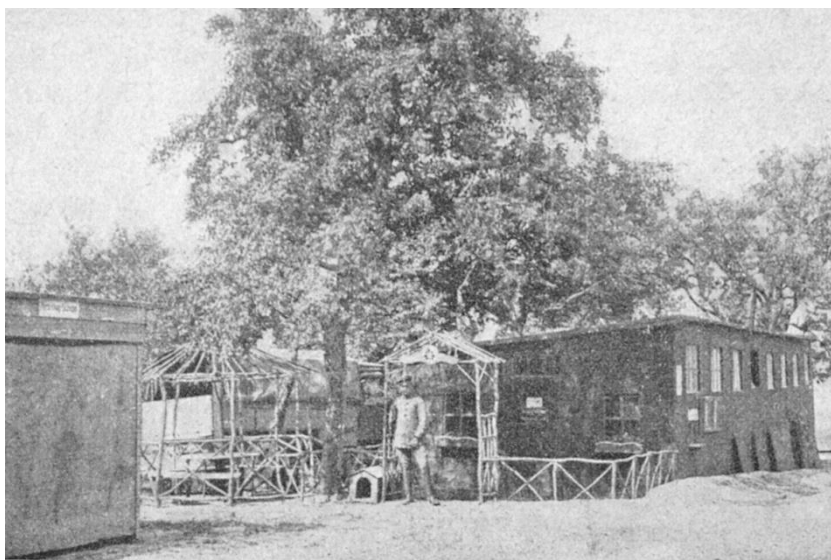
Mellem klokken et og halvtå nåede jeg hjem til Jels by, og da det var midt om natten, måtte jeg være yderst forsigtig, thi der var mange soldater indkvarteret i byen. De havde til opgave at sikre grænsebevogtningen. I mit hjem havde man to soldater i privat kvarter, foruden at der i missionssalen, som hørte til vort hjem, var ekstra 40 mand i massekvarter.

Forsigtigt gik jeg til bagdøren, for ved siden af var mors og fars soveværelse. Jeg bankede på vinduet og hørte så en stemme: »Hvem er der?« - »Det er Thomas«, svarede jeg. Mor tændte lys, hvorefter hun kom ud i baggangen og lukkede op. Mor fik noget tøj på, og hvordan gensynet formede sig efter fjorten måneders fravær, det skal jeg ikke komme (37) nærmere ind på. Da døren igen var låst, så mor på mig og sagde: »Thomas, du har vel ikke lus?« - »Ja, lille mor, det har jeg sikkert, selvom jeg blev afluset for tre dage siden i Rusland«, - »Vil du så ikke nok gå ud i vaskerummet og trække det gamle tøj af, så skal jeg nok finde rent undertøj frem til dig«.

Mor fulgte mig ud i vaskerummet, og jeg trak min uniformsfrakke af. – Pludselig tog mor til at græde. »Hvad græder du for, lille mor«, spurgte jeg. Jeg vidste med det samme, hvorfor mor græd, thi min skjorte hang i laser på min krop, rådnet op af sved og snavs. Der var kun lidt af højre ærme tilbage og en lille smule af overkroppen i laser. – Mor kom med rent undertøj, og jeg fik mig grundigt vasket, derefter det rene undertøj på. Den beskidte uniform blev lagt i det yderste hjørne af vaskerummet, og den næste dag tog mor det hele under behandling.

Efter et solidt måltid, så godt som mor evnede at præstere det, trods rationeringsmærkerne, der var mangelvare, og knaphed på mange områder, blev den værste sult dog stillet, og jeg kom i seng - for første gang efter fjorten måneder. – Det endte dog med, at jeg ikke kunne sove i sengen, og først efter, at jeg var havnet ude på gulvet, faldt jeg i søvn.

Næste morgen blev mit civile tøj fundet frem, og mor vaskede min uniform; men jeg skulle jo melde min hjemkomst hos den hjemlige kommuneforstander og også på bataljons-skrivestuen for grænsebevogtningen i Møllegade. Men begge steder skulle jeg optræde i uniform, så da den var vasket, trak jeg i galla, og med mine orlovspapirer i lommen gik jeg, som foreskrevet, først til kommuneforstanderen og så til bataljonskontoret og blev tilmeldt som værende hjemme fra felten på en 3-ugers orlov.

Baraklejr for division K.-K. på den vestlige Maasuser

Der gik nu ca. otte dage, og jeg var i mit civile tøj - som tilladelsen jo lød på - jeg stod daglig og arbejdede på værkstedet i savværket. Så skete det en formiddag: Ind træder, sådan ved 11-tiden, en underofficer ledsaget af en menig soldat, og begge med gevær over skulderen. Jeg kiggede lidt forundret på dem, men så sagde underofficeren: »Sind Sie der Musketier Dinesen?« hvortil jeg reglementeret svarede: »jawohl«. »Sie sind auf Urlaub?« Atter et Jawohl. »Und Sie (37) sind zivil?«, hvortil jeg replicerede: »Ja, mit Erlaubnis«. Så ville han se mine orlovspapirer, og jeg svarede ham, at de lå inde i dagligstuen.

Jeg skulle fra værkstedet over gårdspladsen, ind gennem en baggang og gennem køkkenet. Det så helt drabeligt ud med underofficeren på min venstre side og soldaten på den højre, begge med gevær, og jeg som en fange imellem dem. Men jeg var mest bekymret for min mor, som jeg vidste var i køkkenet, for hvad ville hun tænke, når hun så det optog. – Mor stod ved komfuret, og nu vendte hun sig om for at se, hvem der kom. Jeg var ganske rolig, og ganske roligt gik jeg hen til hende og sagde: »Vær ikke bekymret, lille mor, det her skal jeg nok ordne«. - Mor var dog som stivnet af rædsel, da hun så mig i følgeskab med de to soldater. Jeg hentede mine orlovspapirer, på hvilke der stod: »Der Musketier Dinesen hat die Erlaubnis, während seines Urlaubs zivilen Anzug zu tragen«, og det med kompagniets stempel og min kompagniførers navn og underskrift. Underofficeren kiggede papirerne grundigt igennem og sagde så: »Dann ist ja alles in Ordnung«, hvad jeg også mente, at det var, hvorefter han (39) fjernede sig med et: »Entschuldigen Sie, bitte« og en bemærkning om, at jeg havde nok en »god ven« her i byen. Jeg forstod nok hentydningen - men de stod nu begge ret og trak sig tilbage.

Det varede et stykke tid, før min mor faldt helt til ro oven på den historie, men jeg gik og spekulerede på, hvem der kunne have ondt af, at jeg var på orlov og gik hjemme i civilt tøj. Hvem ophavsmanden var, fik jeg aldrig opklaret, men jeg håber, vedkommende har fået en flov smag i munden, da han erfarede udfaldet af sin aktion.

En oplevelse mere: I mine orlovspapirer stod desuden en bemærkning fra kompagniføreren om, at jeg først skulle tiltræde tilbagerejsen, når min sidste orlovsdag var til ende. Men tænk jer, på tredjesidste dag, før jeg skulle rejse, fik jeg et telegram sålydende: »Sofort zurück zum Truppenteil!« Det blæste jeg en lang march, for jeg kunne ikke se, hvem afsenderen af telegrammet var.

På min sidste orlovsdag meldte jeg mig forskriftsmæssigt fra både på kommunekontoret og hos bataljonskommandanten i Møllegade. Her faldt der dog af skriveren en bemærkning om, at jeg havde overskredet min orlov, hvortil jeg svarede, at ifølge mine orlovspapirer skulle jeg først rejse, når mine orlovsdage var udløbne. Hans svar lød sålunde: »Na, das bleibt dann Ihre eigene Sache«. Jeg er imidlertid nu klar over, at begge dele, både den med underofficerens uvelkomne besøg og den med det famøse telegram, stammer fra samme kilde.

Men jeg rejste tilbage til mit kompagni i Rusland, hvor jeg meldte mig tilbage på skri-vestuen med ordene: »Vom Urlaub zurück!« Jeg fik heller ingen kommentar, heller ikke angående telegrammet - og jeg tænkte i mit stille sind mit.

Thomas Dinesen,
Jels.

Erindringer fra krigen 1914-18

(40) Når jeg skal skrive lidt om den tid, vil jeg begynde med begyndelsen. Jeg var opfyldningsreservist og havde ved kontrollen i foråret 1914 fået min mødedag ændret, så jeg skulle stille første mobiliseringsdag i Haderslev.

Søndag den 2. august mødte jeg på kasernepladsen, hvor der var stor travlhed med tøjfordeling og inddeling. Når et kompagni var opstillet, marcherede det af sted. Jeg så den dag flere bekendte for sidste gang. Henimod aften blev det reservisternes tur. Vi blev stillet op, og der blev taget en snes mand fra højre fløj. Resten kunne tage hjem og afvente nærmere ordre, og blandt dem var også jeg. Jeg fik høsten bjærget; men en dag kom ordren til at møde på Junkerhulvej-kasernen i Flensborg. Det var 8. oktober, da beholdt de os alle. Vi blev indkvarteret i det helt nye gymnasium, hvor der lå flere rækker stråække på gulvet. Det var ikke hyggeligt, og vi fik kun sort kaffe og tørt brød, men for os begyndere var den prøjsiske militærtone ret uvant.

Næste morgen fik vi igen kun sort kaffe og tørt brød. Jeg havde ikke taget noget med hjemmefra, fordi jeg regnede med at blive sendt hjem, og få noget købt blev der slet ingen tid til, så det så sort ud. Heldigvis blev vi der kun otte dage, så kom vi i borgerkvarter, men forplejningen fik vi på Junkerhulvej. Så var der det med uddannelsen. Den havde jeg ikke svært ved at følge med i, men det var hårdt at være taget fra kone og børn og bedrift. I de-

cember blev vi flyttet til Sønderborg, hvor vi også kom i borgerkvarter med samlingsplads på slottet. Til jul fik alle gifte fire dages orlov. Det var dejligt, men bare alt for kort.

Hen i januar gik der en transport til fronten. Jeg var ikke på (41) listen, men blev i kvarteret, til transporten var rejst. Så mødte jeg igen til tjeneste, og der var ingen, der sagde noget om, at de havde savnet mig, men en måned senere kom jeg med en transport. Vi kom til Gent i Belgien til en kaserne, hvor der samtidig kom en transport unge rekrutter fra fronten. De var i efteråret sendt ud efter kun to ugers uddannelse, men nu skulle de rigtig uddannes og lære disciplin. Disse blev vi blandet sammen med, men det blev kun til en dags ekcersits.

Den næste morgen, da vi kom på eksercerpladsen, tog en løjtnant, vi havde med fra Sønderborg, affære. Han protesterede mod, at der skulle hundsyes med os ældre. Vi var fuldt uddannede, sagde han, og det endte med, at han overtog os ældre. Vi gik så til den anden ende af pladsen, hvor vi stillede geværerne i pyramider, mens en mand blev anbragt oppe på skrænten for at varsko os, hvis der kom officerer. Men vi skulle samle os om løjtnanten, der ville holde instruktion, Han hed Lorentsen, og han var en god mand.

På den måde nød vi en hel måned, bare stille til nogle vagter og så gå i byen, og Gent var en pæn by, hvor vi kunne købe alt. Til sidst, i marts, blev vi sendt til fronten.

Vi havde for resten i Flensborg haft en oplevelse, som vi havde megen morskab af. Blandt os var der en meget rapkæftet flensborger. Da vi skulle vaccineres mod kopper, avancerede vi langsomt frem ad en lang gang. Efterhånden, som vi skred frem, blev vor flensborger mere og mere bleg, og da han nåede døren, dejsede han om. Vi kaldte det for det første mandefald, og den fik han ofte serveret, når han senere kom for højt op.

Vi havde ellers fornuftige underofficerer. Regimentet lå i hvilestilling, da jeg kom til det, dog efter et par dage gik det ud i skyttegraven. Vi skulle storme et fjendtligt afsnit, og det skulle ordnes uden artilleri, så der gik besked fra mand til mand om, at graven var svagt besat. Da ordren kom om at sætte bajonetterne på, var vi naturligvis godt nervøse, for det var meget uhyggeligt. Pludselig slog en granat ned og dræbte min sidemand. Nu var vi midt i det, men nerverne holdt, for vi var nærmest bedøvede.

Så kom kommandoen. Hurtigt gik det op over brystværnet. Det var så heldigt, at der, hvor jeg kom ud, var der et stort granathul, (42) og det sprang jeg ned i. Vi lå fire mand i det, i vand og lerslam, og vi måtte hjælpe hinanden, så at vi ikke skulle glide for langt ned. Sådan lå vi hele eftermiddagen. Men da det blev mørkt, kravlede vi tilbage til skyttegraven, og da var vi kun 34 mand tilbage i kompagniet. Vi var gået ud med 95. -

Det var min første dag ved fronten, en blodig dag, så mange ofret til ingen nytte. Dagen derpå blev skyttegraven skudt sammen af artilleriet. Det kostede os ikke en mand. – En tid var vi ved armereserven og flyttede meget rundt bag fronten. Engang var vi i bevægelse i mere end tre døgn; men så meldte vi også pas. Vi var fuldstændig udkørte, og derefter kom vi i en rolig stilling ved Yserfloden.

I denne stilling havde jeg en sælsom oplevelse. Jeg sad i middagsstunden og skrev på et brev ved et bord i det fri. Jeg var færdig og sad og sundede mig, men lige med et snuppede jeg ganske impulsivt skrivesagerne og satte i rend hen til en understand i nærheden. Idet jeg nåede den, gik en granat ned på det sted, hvor jeg havde siddet. Da forstod jeg, at en højere magt havde fået mig til at rende, for det var sjældent, at vi blev beskudt. Jeg sendte en stille tak opad, for at jeg blev frelst.

Vi havde en god tid ved Yserfloden, og vi var der længe. Jeg var så heldig at være blandt de første, der fik orlov fra fronten. Dengang skulle vi selv betale rejsen gennem Tyskland, men det gjorde vi gerne for at komme hjem i fjorten dage. - -

Jeg vil nu fortælle om en tid, den bedste, jeg har oplevet under hele krigen. Den 28. januar 1916 blev jeg afkommanderet til et byggekommando, der bestod af otte mand fra regimentets tolv kompagnier. Det var næsten udelukkende håndværkere, allesammen gode og rare kammerater. Vi boede i en ny barak med centralvarme i en by, der hed Leke. Vi havde vort eget køkken og fik god mad. Kun hver anden aften gik vi ud til Yserkanalen og lavede løbebroer. Der var en times gang derud. Tre timer, det var vort arbejde for to døgn, og der var ingen eksercits, bare en enkelt gang appel med et eller andet, for at se, hvor mange vi var.

Vi var kammerater på lige fod med befalingsmændene, men der var agtelse og disciplin. Og så kunne vi købe billigt. Det var en dejlig tilværelse. Vi havde en officersstedfortræder, som jeg kendte. Han var fra samme kompagni som jeg. En bygmester fra (43) Bremen, en god og rar mand, som jeg har meget at takke for, thi han kom en dag og sagde: »Vi mangler en til at udpege dem, der om aftenen bærer materialerne frem, og det skal helst være en underofficer«. – Den tjans havde jeg en måneds tid. Så kom min velgører igen, og nu var der kommet befaling om, at der skulle anlægges haver og dyrkes grøntsager for at supplere forplejningen, og, sagde han, dertil er du den rette mand. – Jeg protesterede lidt, men han svarede: »Har du glemt, at du får mandskab til at gøre arbejdet?«

Så påtog jeg mig arbejdet, og næste dag begyndte jeg med to spand heste og otte mand. Det var et dejligt stykke god jord på et par tønder land. Vi lagde først kartofler, lagde løg, såede gulerødder og ærter, persille og bønner. Dernæst plantede vi al slags kål. Frø kunne vi få i et rigtigt gartneri - også hærens. Der blev også plantet selleri og porrer, men så var pladsen også optaget. Det voksede altsammen godt og blev holdt pænt rent, uden at nogen overanstrengte sig - og det så godt ud; men vi nåede ikke at få gavn af det, for først i august måtte vi flytte.

Vi kom i stilling syd for Ypern. Der var mere følelig krig, og jeg vil gerne vedgå, at jeg dukkede mig i begyndelsen, når kuglerne fløjtede, og granaterne hylede, men man vænne r sig til den musik. Vi skiftede stilling et par gange, og så var vi trænede nok til at blive sat ind i Sommeslaget først i oktober, først et par dage i anden linje, så en dag, hvor alt ved middagstid var i oprør, ind i den rene hurlumhej, et helvede af eksplosioner og krudtrøg, skrig og jammer. Den, der fandt et godt og dybt granathul, blev der og kunne måske der bjærge livet; men det blev også aften efter den dag, og så forsøgte vi at finde sammen.

Officersstedfortræderen sagde til mig, da vi gik ind i Somme-slaget: »Gaarde, vi to bliver sammen og hjælper hinanden, hvis der sker noget«. Derfor holdt jeg mig altid i hans nærhed. Det var betryggende at have en trofast kammerat i sin nærhed, hvis man skulle blive alvorligt såret, og her ved Somme-floden var det jo næsten utænkeligt at slippe uskadt igennem.

Da vi var blevet samlet, viste det sig, at vi kun havde en underofficer. Vi ældre fik hver en gruppe tildelt og gav os i lag med at grave en skyttegrav. Der var den morgen en meget tæt tåge. Jeg gik lidt rundt for om muligt at finde lidt brædder, så vi (44) kunne få lidt dækning at ligge under, for det regnede næsten hver dag.

Under denne rundtur kunne jeg let være kommet i fangenskab. Tågen var så tæt, at jeg pludselig opdagede, at englænderne kun stod ca. 15 skridt fra mig og gravede. De lavede det samme som vi. De opdagede mig ikke, og kun et skridt baglæns, så skjulte tågen mig

igen. Det var fristende, men jeg havde en kammerat, som jeg ville have med, for ikke at være helt alene, men han kunne ikke beslutte sig, og så begyndte tågen at lette. Chansen var borte.

Vi blev her i fjorten dage, stadig regnvejr. – Sommeslaget ebbede ud, men vi havde ikke store tab. Tilførselsvejene holdt englænderne under stadig ild. Vi fik ikke bragt mad ud mere end fire-fem gange i de to uger. Vi var både sultne og trætte, og vi frøs, for vi var altid våde, og til sidst var vi ikke meget værd.

Omsider blev vi afløst, men det var et værre ælte at komme tilbage i. En af vore kammerater gik på hovedet i et stort granathul. Det var Julius Weber, en særling og altid sur. Vi fik ham halet op. Han gjorde en ynkelig figur, lignede formelig en druknet rotte. Hele tiden gentog han: »Min Gud, min Gud!« – Resterne af regimentet blev samlet et stykke tilbage, og der blev uddelt Jernkors. Jeg fik også et. – Vi kom nu i en nogenlunde rolig stilling. Da vi var kommet ud af Sommeslaget, havde vi igen alle vore underofficerer mellem os, de havde simpelt hen meldt sig syge, da vi var gået ind i slaget. Der skete dem ikke noget.

Først i december blev vi læsset i et tog, og rejsen gik denne gang til Rusland i tredje klasses vogne. Hver siddeplads var optaget, og vi blev godt ømme bagi, selvom vi bestandig skiftede stilling. Om natten fik vi liggeplads ved, at to af os lå på bænken, to på gulvet og to i bagagenettene. Efterhånden, som bagdelene havde vænnet sig til det hårde sæde, fandt vi, at det slet ikke hastede med at afslutte rejsen. Vi kom dog ikke ret langt ind i Rusland, kun et stykke vest for Dynafloden, og regimentet gik straks i stilling.

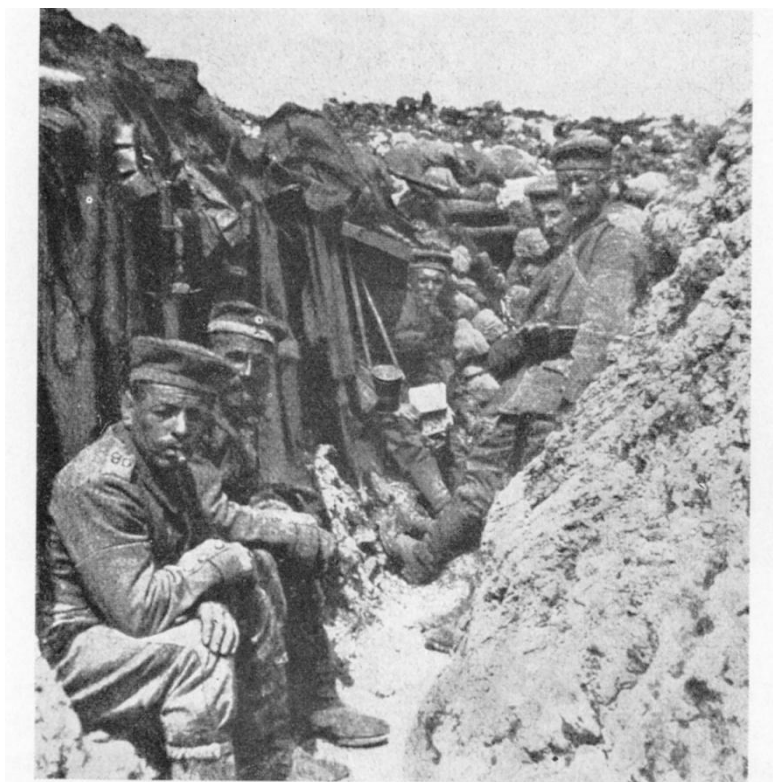
Vi i byggeafdelingen fik anvist nogle understande, som var gravet ind i en skrænt et godt stykke bag fronten, men der manglede døre og kakkellovne. Det fik vi dog hurtigt fremskaffet, og (45) så boede vi lunt og hyggeligt fem-seks mand i hver understand.

Vi skulle stille vagt ved regimentskommandøren, og jeg var den første, hvem denne »ansvarsfulde« post betroedes at bevogte dette store kreaturs dyrebare liv og sikkerhed. Der gik nemlig en mand på hver side af huset, og jeg kunne i de oplyste stuer se, hvor de herrer frådsede i mad og drikke. – Jeg gik ude i kulden, godt sulten. Vi havde ingen forplejning fået den dag. – Det er forståeligt, at jeg blev gram i hu ved det, jeg så. Men vi tog revanche. Vi opdagede nemlig, at der på et loft lå en dyng ærter, og af dem tog vi hver morgen en sandsæk fuld. – De var udmærkede til at forbedre vor middagsmad med.

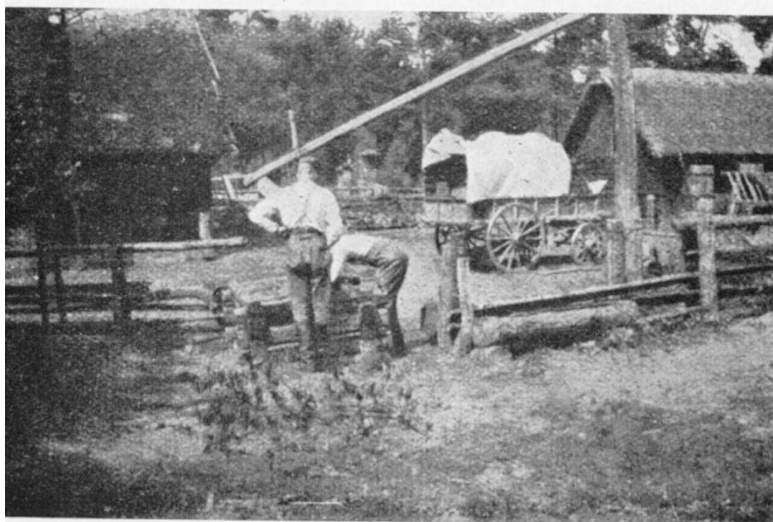
Jeg var så heldig at få orlov i fjorten dage til jul, så jeg rejste hjem og fejrede både jul og nytår. Før jeg rejste, sagde jeg til kammeraterne, at hvis der kom en stor pakke til mig, så måtte de dele den. Jeg havde ganske vist skrevet til min kone ikke at sende mig noget, da jeg regnede med at få orlov til jul, men da jeg kom hjem, fik jeg at vide, at hun alligevel havde sendt den, og de skrev omgående et kort med tak for de gode sager, men at de havde gemt et pund tobak til mig. Det havde jeg bedt dem om. Det var nemlig alle byfolk, der ikke fik ret meget hjemmefra.

Ved Østfronten havde vi til tider om natten trukket pigtråd foran stillingen. Vi kom ikke selv ud i stillingen, men boede fredeligt et godt stykke tilbage, hvor vi byggede blokhuse. Vi havde gode dage.

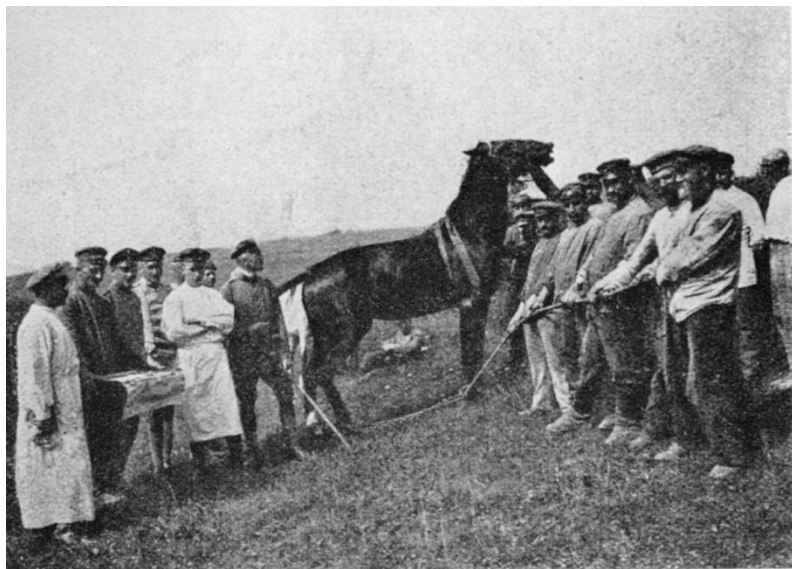
Engang fik vi to spand heste. Jeg fik det ene, og vi kørte vand til køkkenet, kørte proviant ud og hentede brædder. Men i juli skete der mig noget slemt: Der var kommet nogle elsasser fra Vestfronten som ubrugelige der, og nu skulle de anbringes ved bagagen hos os. Derfor blev alle kuske, som kunne anvendes ved fronten, afløst, og også jeg kom tilbage til infanteri-kompagniet.

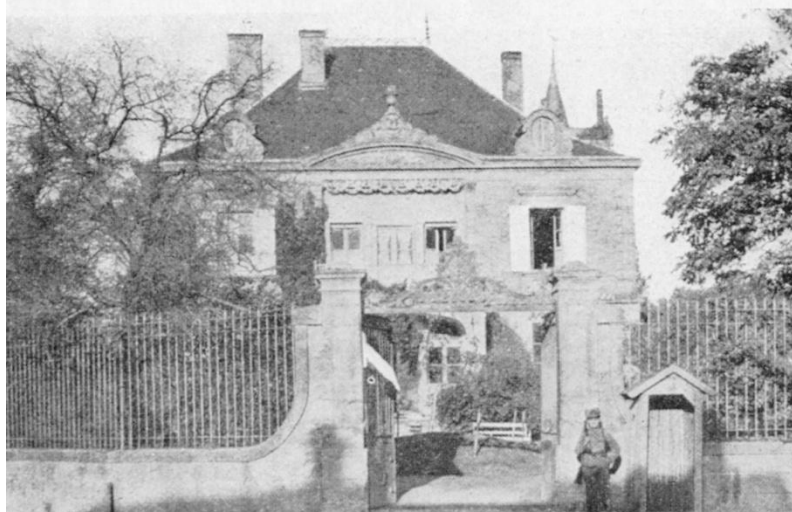
Skyttegrav i afsnit 304

Ophold i Kruschewo

Fra et lazaret for heste ved afsnit 304

På vagt i Mangiennes

Her blev vi modtaget af feltvebelen og kompagniføreren. Han sagde, at hvis vi havde særlige ønsker, så skulle vi bare komme frem med dem. Jeg sagde, at jeg gerne ville med næste transport på orlov, da jeg stod for tur hos pionererne, hvorpå han sagde: »Det er godt«. Senere kom feltvebelen med løftet pegefinger hen til mig og sagde: »De kommer ikke på orlov de første to år!« Jeg havde nemlig i Belgien haft en kontrovers med ham om (46) udlevering af undertøj, og den havde indbragt ham en reprimande fra regimentet. – Nu ville han have hævn. Jeg spekulerede over det. Noget skulle der gøres. En dag i middagsstunden gik jeg tilbage til pionererne og fortalte løjtnanten, hvordan sagerne stod. – »ja«, sagde han, »det ordner vi. Kom med ind«. Han ringede til regimentet og fik en samtale med adjutanten. Til denne sagde han: »Her står en af mine bedste mænd, som er blevet afløst, og nu vil den »tykke« (feltvebelen) nægte ham orlov. Vil De ikke nok sørge for, at manden får sin orlov, og giv så den »tykke« en ordentlig røffel«. Det lovede han, men til mig sagde han: »Vær du kun rolig; du får din orlov!«

Næste dag, da jeg kom forbi skrivestuen, kom den »tykke« ud og fortalte, at jeg kom på orlov. »Det var også det, jeg ønskede«, sagde jeg. Men han sagde flere gange, at han havde lavet det ekstra. Han kunne jo ikke forstå, hvorledes jeg kunne komme i forbindelse med regimentet bag hans ryg, men det fik han aldrig opklaret. Men jeg fik min orlov - og jeg var sikker på feltvebelens »bevågenhed«. Derfor blev jeg yderst forbavset, da han efter min tilbagekomst var lutter venlighed og spurgte mig, om jeg kunne tænke mig at komme til maskingeværerne. Det ville jeg gerne, for der kendte jeg både befalingsmændene og mandskabet. Det var nemlig deres heste, jeg kørte med ved pionererne.

Næste dag mødte jeg til kursus. Det var på en større, forladt gård, og lederen af kursuset hilste på hver enkelt. Da han kom til mig, sagde hall: »Vi to kender jo hinanden«. – Det var fra dengang, jeg havde lånt deres heste og skulle møde til hesteappel. Han var ellers kritisk, men mine heste var der ikke noget i vejen med. – Næste dag, da vi skulle begynde på øvelserne, kom han ridende og råbte: »Hesteholdere«. – Straks sprang et par af de unge hen til ham, men han sendte dem tilbage og kaldte på mig, thi jeg vidste, hvordan det skulle gøres: På højre side af hesten, højre hånd om hestens hovedtøj og venstre om stigbøjlen. »Du kommer hver dag«, sagde han. Jeg gik rundt med Lotte, mens de andre hersede med maskingeværerne, og da uddannelsen var færdig, blev jeg kusk. Det var i september 1917. Vi havde vore heste at passe, lidt kørsel og ellers ingen tjeneste. Russerne sluttede fred, men vi blev her til et stykke ind i (47) februar, så kom vi på march. Vi skulle hjælpe mod kommunisterne og kørte frem på en bred hærvej, ca. 60 kilometer om dagen. Jeg havde til en tur til Dynaborg anskaffet mig et par flotte køreheste, blåskimler, en god pels og filtstøvler, så jeg var godt garderet, og proviant havde vi også rigeligt af. Af kommunister så vi ingen. Vi stoppede op 125 kilometer fra Leningrad.

Tilbage kørte vi i tog og blev udladet i Kowno, hvor vi boede i barakker. Også hestene stod i træbarakker, og da de kun fik en lille ration havre og ingen fyldfoder, havde de det slet ikke godt.

Fjorten dage senere rykkede vi ud. – Det gik til Frankrig, og det tog seks dage; tre mand og seks heste i hver vogn, i midten havde vi hø og halm. Der var rigelig plads, og det var ikke koldt. Det var en vidunderlig skøn tur gennem Sydtyskland og langs med Moselfloden, hvor frugttræerne stod i fuld blomst, men vi var bare ikke i stemning til at nyde det, for vi kunne jo ikke lade være med at tænke på vor rejses mål. – Vi blev udladet et stykke nord for Reims, og et par dage efter kom vi i stilling i nærheden af Marnefloden, hvor vi oplevede et par slemme timer. Vi lå med to maskingeværer om dagen i en hule, men om natten

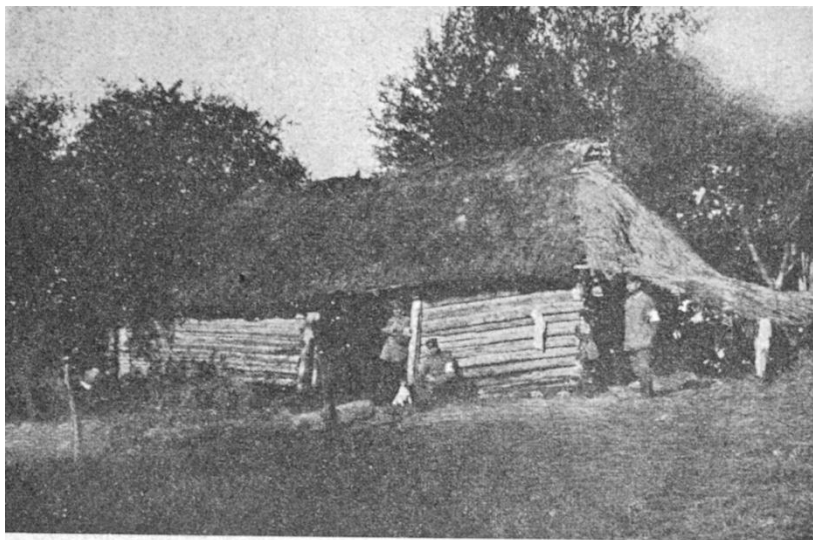
blev geværerne stillet op på jorden, og en vagt skulle alarmere alle i hulen. Da jeg havde vagt beskød fjenden os så voldsomt, at splinterne ikke alle var faldet til jorden, før den næste salve kom Da skydningen hørte op, kunne jeg gå uskadt ned til kammeraterne, som troede, at de ikke fik mig at se i levende live. Men af maskingeværerne var der kun nogle forvredne stumper tilbage. Det var et mirakel, at jeg slap godt fra det.

Det næste sted, vi blev indsat, lå vi om dagen i en kælder, men om natten i forreste grav. Mens vi lå der, fik vi den såkaldte »Grippe«. Jeg havde ikke megen feber, men gik til lægen, og der skrev saniteteren et par streger mere på, så da lægen kom, sendte han mig til et lazaret, til letsygeafdelingen i Etienne. Der havde jeg lykken med mig. Saniteteren tog imod os, og han så på mig, da jeg sagde mit navn. Han spurgte, hvor jeg var fra, og da jeg sagde Nordslesvig, sagde han: »Korn igen; når jeg er færdig med at skrive, så vil vi to tale sammen«. Da jeg kom igen, foreslog han, at vi skulle gå en tur. Han fortalte da, at hans far havde været grænsegendarm ved Taps, og at han selv var vokset op i (48) Christiansfeld, havde været tjener på Høppners Hotel i Haderslev og havde nu et hotel i Schlesien, men han ville gerne høre noget fra den egn, hvor han var vokset op. Da han så hørte, at jeg havde været ved fronten i tre og et halvt år, sagde han: »Så har du vel heller ikke noget imod at få en lille ferie, men så må du ikke melde dig syg, for så giver lægen dig bare tre dages rekreation, eller du kommer med det samme til fronten, men jeg skriver ikke dit navn på listen«. Jeg gik så og lavede lidt pusleri til tidsfordriv. Da saniteteren og overstabslægen en dag kom forbi, var jeg sammen med andre ved at lave en flisegang. De så lidt på os, men så sagde saniteteren: »Den mand kunne jeg godt bruge.« Lægen sagde: »Så behold ham bare«, og så havde jeg sikret min aftægt for resten af krigen. -

General Ludendorff havde sit kvarter i samme by. Han så sig tit gal på mange, der gik og drev den af. Måske følte han sig heller ikke sikker, for man hilste ikke, når han kom kørende, og der kunne også let være en så fræk at råbe de noksom bekendte ord efter ham. Det gjorde, at vor afdeling blev opløst, og så var vor paradistid forbi.

Jeg rejste sammen med mange andre en uges tid et par timer hver dag til kommandanturen, hvor jeg skulle indhente besked om, hvor vor troppedel opholdt sig, og på den måde kunne vi undgå at mødes med den. Denne trafik var god nok, men i længden kedelig, for der kom jo ingen post. Jeg stod af toget og mødte en del kammerater, som kom fra orlov. Jeg sagde til dem, at de kunne hilse og sige, at jeg kom snart, men var nødt til at melde mig syg. Som sagt, så gjort, og lægen var flink. Han gav mig tre dages revirophold. Jeg fik en god forplejning, men da jeg var ene mand, var det lidt trist.

Da de tre dage var omme, tog jeg med en feltbane det sidste stykke vej og kom netop, som en løjtnant var klar til at tage af sted med folk, som var kommet fra lazarettet eller orlov. Af dem fik jeg at vide, at under min fraværelse var to tredjedele af vort regiment gået til i det store Marneslag. Det var jeg altså blevet forskånet for at være med i. Jeg meldte mig på skrivestuen, og der sad min gamle feltvebel sammen med den nye. De var ved at gøre overtagelsespapirerne i orden. - Min gamle feltvebel spurgte, hvordan der så ud bag fronten. Jeg svarede, at det gik (49) som i Rusland: Der rejser en masse soldater frem og tilbage. »Ja, Gaarde og jeg er gamle venner«, sagde han så, »og derfor taler vi så fortroligt med hinanden«. Jeg blev ved bagagen et par dage. Senere kom feltvebelen og sagde, at han gerne ville have mig til at bringe nogle papirer ud til kompagniføreren, da han ikke ville betro dem til de unge. »I kan jo tage med køkkenet derud«, sagde han, og så påtog jeg mig det. På tilbagevejen slog en salve granater ned nær ved os, og vi smed os ned i vej grøften. Jeg mærkede et slag på skulderen og så, at der løb blod ned ad armen. Jeg var såret, men at

Hvil under primitive forhold

det var et »Heimatschuss«, anede jeg ikke; men vor gamle udmærkede saniteter anlagde en forbindelse, som om hele skulderpartiet var ødelagt og skrev »Granat-steckschuss« på seddelen. Den blev bundet til et knaphul i våbenfrakken, og så fik jeg en indsprøjtning mod sårfeber. Derefter kom jeg med et tog og blev sammen med mange andre indlagt i en kirke, hvor vi blev tilset af en sygeplejerske. Vi var sultne, men næste dag fik vi to skiver brød med lidt marmelade til middag, dertil lidt vand, som de kaldte suppe, og til aften igen to skiver brød.

(50) Vi var ikke just syge, de fleste af os kun let sårede. Post og pakker fik vi ikke, men vi kunne da skrive og meddele, så de derhjemme kunne blive beroliget. – Da vi havde været der en uges tid, kom der et tog. Vi blev sorteret, og jeg var så heldig at komme med til Tyskland. Jeg glemmer aldrig, at vi i Köln i en stor sal fik en dejlig nudelsuppe med oksekød. Det var de civile, der vartede op, og de blev ved at nøde os til at spise mere. Det var vi jo ikke vant til. Jeg kom videre til Altona, og fra lazarettet skrev jeg til min kone. Hun kom og besøgte mig netop på min fødselsdag. Vi var vel nok lykkelige, for nu så det lysere ud. Jeg var der i tre uger og havde det vel nok godt. Derfra kom jeg til Flensborg, til rekreati-
onslejren. Vi blev dog strafforflyttet til lejren i Lockstedt, men så kom revolutionen netop den dag, jeg kunne rejse på orlov. Jeg nåede til Flensborg, men næste dag var jeg hjemme. Vi var glade og taknemmelige, og den oplevelse vil aldrig glemmes.

Sidst i november blev jeg hjemsendt. Da havde jeg været soldat i fire år og to måneder. Min dygtige kone havde holdt ejendommen godt i stil. Den var ikke forsømt på nogen måde. Jeg var næsten under hele krigen eneste dansker i min afdeling, men ved regimentet var der ellers mange sønderjyder, som jeg ofte fik en sludder med. Jeg havde også mange gode tyske kammerater, der også kendte lidt til vore forhold her oppe ved grænsen. Det pinte mig meget at gå i den tyske uniform og sådan af befolkningen i de besatte lande blive anset som en fjende, hvad jeg jo i virkeligheden ikke var. Jeg følte med dem, men det kunne de jo ikke

se. – Ja, hermed er min beretning om mine krigsoplevelser altså til ende, og til mine kammerater sluttelig en hjertelig og glad hilsen.

Jørgen Gaarde,
tidligere Hjartbro, nu Tømmergården, Åbenrå.

En ganske almindelig dag

(51) Vi lå i ro i Moyencourt. Vi havde været indsat i første linje i Sommeegnen over for Chaulnes, oktober 1916. Sommeslaget var ebbet ud. Her havde der ikke været angreb. Man var dog ikke sikker på, at ikke franskmanden og englænderen igen ville begynde med masseangreb. Artilleriilden var ofte endnu temmelig stærk.

Vi glædede os til nogle dage i ro. Men det med roen blev nu noget problematisk. Det begyndte straks med appel efter appel. Våben og munderingen skulle igen bringes i tip-top stand. Også eksercits, for disciplinen skulle jo vedligeholdes. Forholdet mellem menige og foresatte blev i stillingen mere kammeratligt. Det kunne ikke undgås. Det skulle der nu igen bødes på. Dengang syntes vi, at det var meningsløst. Men nu på afstand af forholdene kan man godt se, at det kunne have en vis berettigelse. Kadaverdisciplinen kunne godt få betydning i situationer af særlig art.

Allerede den tredje dag fik vi besked om, at vi om natten skulle bringe materiel frem til den første linje, og vi bandede godt. Kan de nu ikke engang lade os være i ro her! Det er en skandale! Men hvad var der at gøre. Ordre var ordre – lige meget hvor den kom fra.

Om eftermiddagen, eller rettere sagt, i skumringen rullede lastvognene frem, vi kravlede op i dem, og så kørte vi. Vi rullede igennem mørkelagte landsbyer. Husene så skumle ud. I fantasien forestillede man sig, at spioner med vagtsomme øjne fulgte alt, hvad der foregik på vejen.

Efter en halv times kørsel nåede vi materialedepotet, som lå i en skov. Det var indhegnet af 2 meter højt jertrådsnetværk og blev bevogtet af vagtposter.

(52) Portene gik op, og vi kom ind på oplagspladsen. Nogle af os fik anvist træplanker til understandsrammer, andre pigtrådsruller, og den afdeling, jeg hørte til, miner. De var anbragt i vidjekurve, og med en træ stang gennem kurven kunne de bæres af to mand med minen dinglede mellem sig. Det var nogle tunge krabater.

Vi fik anbragt »varerne« på bilerne og os selv ovenpå, og så gik det mod fronten. Imens var det blevet nat. Granaterne faldt spredt. Øvre til højre i skovbrynet var en ammunitionsstabel skudt i brand. Med eksplosioner og ildtunger, der for i vejret, sendte eksplosionerne brag efter brag ud i luften. Vejene var meget medtagne af eksploderede granater. Man måtte holde sig godt fast for ikke at blive slynget af, når vognen i fuld fart røg ned og op af hullerne.

Endnu gik snakken. Vi svovlede godt over »dem«, der var skyld i et eller andet, som ikke passede en, et ofte anbragt islæt i samtalen mand og mand imellem. »De« var altid et

vagt begreb. Det kunne være kompagniet, bataljonen, regimentet, divisionen - men for det meste vel nok dem, som var skyld i krigen. Og det er rent menneskeligt set noget fornuftigt i, at de, som bestemmer over krig, også skulle være med - i første linje altså. Men det vil selvfølgelig aldrig ske.

Vi var nu nået ind i et dødmandsland. – Alt øde, alle træer flået og splintret, husruiner og murbrokker, al jord vendt af utallige granater, som var eksploderet her - et rent månelandskab.

Bag ved nogle husruiner standser vognene. Så hurtigt, som det er muligt, får vi vore »varer« ned fra bilerne. Og så går det i iltempo til næste løbegrav, hvor vi forsvinder mand efter mand. En kammerat fra stillingen er mødt op for at føre os til bestemmelsesstedet. – Så går det fremad i hurtigt tempo. Lasten er tung, og minen svinger faretruende mellem kammeraten og mig.

Gravene er meget ujævne, med mange huller, for det meste fyldt med en tyktflydende masse af ler og vand. Så går det fra mand til mand »pas på hul«. Ofte sker der standsninger. Så går meddelelsen fremskridt fra mand til mand: »Forbindelsen afbrudt«, indtil der igen kommer et »videre fremad«.

»Pas på«, kommer det fra manden foran mig. Jeg sætter støvlen (53) i siden af graven, men vægten af minen på skulderen er for stor, og støvlen glider og glider i det smørede ler, længere og længere ned. Da den endelig når fast bund, er den flydende masse ved at løbe ned i støvlen. Jeg forsøger at trække støvlen op, men den følger ikke med, kun benet, men støvlen bliver stående. Vi må lægge lasten, og med begge hænder lykkes det omsider at vrikke støvlen fri.

Granaterne eksploderer til alle sider, men vi er jo mange undervejs, og det ene sted kan jo være lige så sikkert - eller usikkert - som det andet. Et sted har her været en by. Graven førte lige gennem husenes fundamenter. Nogle steder spænder rester af husmure over graven, og man kan godt få en uhyggelsesfølelse ved tanken om, at større husmure kunne brase sammen. -

Omsider nåede vi ud i skyttegravene. Her var der med større eller mindre mellemrum understande, og der stod vagtposter. Deres kammerater sov. Vi misundte dem, for vi begyndte at blive godt trætte og udmattede.

Så nåede vi den første linje. Her skød de med mellemrum lysraketter op, og de oplyste landskabet, når skærmene langsomt dalede ned mod jorden.

Pludselig er helvede løs. Maskingeværer bjæffer. Lysraketter stiger op, så langt man kan se. Og så følger røde, gule, grønne lyskugler, så langt man kan se. Signalet til artilleriet: Spærreild - ilden længere frem - ilden længere tilbage. – Landskabet ligger badet i lys fra lysraketterne. Og så hamrer granaterne ned i landskabet. Begge siders artilleri i fuld aktivitet. Krigsmaskinen raser. Jordfontænene skyder op på begge sider af graven.

For dette i virkelighed pragtfulde fyrværkeri har vi slet ingen sans, og vi bander godt. Skal vi nu virkelig blandes ind i noget, som vi ikke har det mindste med at gøre. Vi har ikke engang våben at forsvare os med. Det er vel nok toppunktet af uretfærdighed. Vi er dog i hvilestilling og ro.

Hvor længe, bombardementet varede, kan jeg dog ikke mere huske, men vi slipper for at få en fuldræffer i graven. Bare videre. – Hvad der var skyld i den pludselige igangsættelse af krigsmaskineriet, ved jeg ikke. Jeg tror ikke, at der var angreb. Hvis, blev det i hvert fald slået ned i opløbet. Jeg ved heller ikke, på hvilken side af fronterne det begyndte. Men mere

Fra Somme-slaget.

sandsynligt (54) var det, at en eller anden nervøs vagtpost havde set skygger eller måske en patrulje i ingenmandsland.

Efter nogen tids forløb stilnede ilden af til almindelig forstyrrelses- og spærreild. Vi havde ikke haft noget tab, men omsider nåede vi bestemmelsesstedet. Udmattet fik vi afleveret vore ting. Vi var godt trætte efter ca. to timers march gennem løbegraven og skyttegraven med den tunge byrde på skulderen. Men nu havde vi ikke noget at bære på, og så gik det tilbage og ud af den forbandede stilling. Det lettede noget på humøret og gav os ligesom lidt kræfter tilbage.

Efter et kort hvil gik det videre. Vi gik og gik i endeløse grave. Vi var i første linje, i anden linje, løbegrave, anden linje, første linje - og sådan fortsatte det i timevis. Vi var så trætte, at vi næsten ikke kunne sætte den ene fod foran den anden. Det føltes, som havde man dykkerstøvler med blylodder på. - Snakken var længst forstummet. Hver havde nok med sig selv at gøre for ikke at give op.

Men hjernen arbejder, og tankerne maler. Det er ligesom, at episoder fra hele ens liv dukker op i erindringen. Jeg oplever ligesom påny den dag, hvor vi for et par uger siden rykkede ind i en stilling som denne her. Det var her på egnen. Men om det (55) var længere til højre eller mere til venstre, ved jeg ikke. - Vi havde marcheret hele eftermiddagen med fuld oppakning. Med fulde patrontasker og med ekstra patrongjord om halsen, gevær og hele ens »Habengut« i tornysteret var det langt over 100 pund.

Da det blev mørkt, nåede vi skyttegravssystemet. Vi var pjaskvåde af sved. Den løb os ned ad ryggen. Og så gik vi i timevis gennem grave. Jeg følte, at mine kræfter var ved at slippe op. Fødderne fulde af store vabler. Hvert skridt en helvedespine. Fald dog ned og bliv liggende! Og hvad så? Du er ene og forladt. Hvordan skal du nogen sinde finde tilbage? Man sætter benet frem for ikke at tabe forbindelsen. Nej, gør slut! Det hele er dog så håbløst. Jeg tager geværet ned fra skulderen og afsikrer det. Bare nu trykke af, og du går

ind til det bare intet. Sikken lise det må være. – Ja, men kan du det? Har dine forældre bragt dig så vidt, bare for at du skal tage en så letkøbt beslutning? Altid et pro og et contra. -

Måske er vi der om et øjeblik. Vi har allerede længe spurgt, om vi ikke snart er på bestemmelsesstedet. Jo, lige et øjeblik. Altid det samme. Skyttegrav, brystværn, skyttegrav, brystværn - lige om hjørnet må det være. Det kan dog ikke blive ved. Det må dog virkelig få en ende. Og som alting fik også det en ende. Men spørg mig bare ikke, hvordan. Jeg var nærmest bevidstløs af overanstrengelse. Klokken var langt over midnat. -

Skal dette mareridt nu igen gentage sig? Vi synes efterhånden, at vi passerer steder, hvor vi allerede har været. På vore forespørgsler, hvor langt der er endnu, får vi først intet-sigende svar, så henholdende, men efterhånden blev vi sikker på, at vi passerede steder, som vi havde set flere gange. Og til sidst må føreren indrømme, at han er løbet vild. – I timevis farer vi allerede rundt i en labyrint af skytte- og løbegrave. Vi er så trætte, at vi næsten ikke kan holde os oprejst mere.

Men tankerne maler. Jeg ser os i tankerne igen opstillet til mandskabsappel i Monchy Lagage, hvor bataljonen samledes sidste måned efter indsatsen i Sommeslaget. Tabene skulle slås fast. Navneopråb! Navn - her, navn - her, navn - faldet, navn - såret, navn - bortkommet, navn - skæbne ubekendt, navn - faldet. Og sådan fortsætter det hele rækken igen. Sårede og savnede måtte man for den overvejende del anse for (56) omkommet. Muligheden for sårede at nå tilbage var små. Det ene af bataljonens kompagnier samledes med 30 mand. Det var resten af over 200 - kun efter bare 5 dages indsats. Hvor var det deprimerende. – Hvor var det hele meningsløst. Strabadser, strabadser, strabadser og slutresultatet - udslettelse. Hvad skal det hele til? Hvad er livets mening?

Imens trasker man videre - slæbende på benene, slingrende og støttende sig til løbe- eller skyttegravsvæggen. Endeløse grave - kilometer efter kilometer. Vi ved overhovedet ikke mere, hvor vi er. Vi kan lige så godt være 5, 10 eller 20 km fra vort bestemmelsessted, hvor bilerne venter. Vi er fuldstændig udkørt. Skal vi virkelig ikke komme ud af den forbandede stilling, før dagen bryder frem? Det begynder allerede at lysne i øst.

Der er en skråning i løbegraven. Vi kravler op for at se, om vi skulle kunne se noget. Vi stirrer. 50 meter fra os ved en husruin holder vore lastvogne. Vi vil ikke tro vore øjne. Det må være et fata morgana. Eller har en højere magt haft medlidenhed med os? Det er et under.

Mere sandsynligt var det naturligvis, at føreren i labyrinten af skytte- og løbegrave omsider et eller andet sted, hvor gravene krydsede hinanden, havde fået fat i den rigtige fortsættelse, som førte ind på den rette vej.

Men otte timer havde vi trasket gennem løbe- og skyttegrave. Vi var næsten bevidstløse af overanstrengelse og træthed. Kun med besvær kom vi op i vognene. Og så gik det tilbage - lige tids nok til, at fjendtlige observationsposter i skumringen ikke kunne få øje på vognene.

Ankommet i kvarteret sank vi sammen som en stak ingenting. Vi havde kun et eneste ønske - aldrig at skulle åbne øjnene igen. – Dette ønske blev ikke opfyldt. Hvor er det godt, at mennesker ikke kan se ind i fremtiden. Havde man dengang vidst, at krigen og dermed strabadserne ville fortsætte endnu i over to år, havde man sikkert givet blankt op. Men vi mennesker lever i håbet. Går det dårligt, håber vi på bedre tider. Går det godt, håber vi på, at det skal blive endnu bedre.

Og sådan løber tiden - dage, uger, måneder og år. Man kunne somme tider være tilbøjelige til at spørge, om det gode, glædelige og lykkelige i livet nu også kan opveje det slid, de

(57) skuffelser, sorger og bekymringer, som livet bringer med sig. Lykkelig den, som uden omsvøb og med fuld overbevisning kan svare bekræftende.

Menneskers dygtighed og snilde har i mange år skabt og givet os mange goder. Men mere fuldkommen er verden ikke blevet.

Matthias Møller, Sønderborg.

Kirkegård ved Proniewicze

Erindringer fra min tjeneste i den tyske marine

Fra august 1911 til 23. november 1917

(58) Efter endt læretid gik jeg til søs som assistent. I 1911 blev jeg udtaget til marinen, for jeg havde fået udsættelse på grund af min læretid som maskinist, dog på betingelse af, at jeg skulle melde mig på konsulatet i Genua. Det forsømte jeg, og det havde til følge, at jeg, da jeg kom hjem på besøg, blev anholdt for »faneflugt«, så jeg måtte under bevogtning følge med til Flensborg. Min sag blev undersøgt, og efter fire ugers forløb endte det med, at jeg skulle melde mig til tjeneste ved 2. værftsdivision i Kiel.

Da militæruddannelsen var afsluttet, blev jeg beordret til tjeneste på forskellige skibe, bl.a. på den store krydser »Blücher«, den lille krydser »Augsburg«, ligeledes til et prøvefartskommando på S. M. S. »König Albert«, men den 1. juni 1913 blev jeg afkommanderet til det tyske kejser-flagskib S. M. S. »Kaiser«. Det var den tyske flådes første turbineslagskib, et linjeskib på 29.000 tons størrelse, et vidunder af teknik. – Skibet var 173 meter langt, 32 meter bredt, og det havde et dybtgående på 9,60 meter under vandlinjen. Det var armeret med 10 stk. 30,5 cm, 14 stk. 15 cm og en hel del 10,5 cm kanoner. Endvidere havde det 8 torpedorør. Til skibets fremdrift havde vi et turbineanlæg med tre maskiner på tilsammen 50.000 hestekræfter, en besætning på ca. 1200 mand, i krigstid dog 1622 mand.

Sommeren 1913 var jeg dog med på kejserens sommerrejse til Norge, men den 9. december samme år blev vi (59) afkommanderet på et togt til Afrika og Sydamerika. – Vi besøgte Las Palmas, Tenerife, Guldkysten, Togo og Kamerun. Her havde vi en tre-dages landgangsøvelse med efterfølgende opstilling til parade for vor admiral og guvernøren over kolonien Kamerun.

Så gik det videre sydpå, over Ækvator, hvor vi blev døbt, og så videre til Svakopmund og Lüderiksbugten; derfra over Atlanten til Sydamerika. Vi anløb øen Set. Helena, hvor Napoleon den Første, Frankrigs kejser, havde siddet som fange. – Så gik det til Rio de Janeiro i Brasilien, hvor vi oplevede karnevalstiden, videre til Montevideo og Argentina, Bahia og Santos med den berømte havn og kaffeudskibningen. Derfra gik det gennem Magellanstrædet til Chile, til Valparaiso, som blev den sidste station på den lange rejse, der var spækket med interessante oplevelser og åbnede vore øjne for fremmede egne og byer og andre menneskers levevilkår.

I påsken 1914 fik vi i Valparaiso besøg af flådens øverste chef, storadmiral, prins Heinrich. På grund af de tilspidsede politiske forhold gav han ordre til at afbryde rejsen og hurtigst muligt søge tilbage til hjemlig havn. På tilbagerejsen fik vi lige tid til at besøge en tysk koloni i Argentina. Her havde en del byer tyske navne som »Blumenau« og »Altona«. – Den sidste havn, vi anløb, var Vigo i Spanien, hvorefter vi under klingende spil den 17. juni 1914 nåede tilbage til Wilhelmshaven. – Det havde været en meget interessant tur, men meget hård både for skibet og mandskabet, ikke mindst for maskinpersonalet.

I juli 1914 rejste vi med den tyske kejser på hans årlige Norgestur, men den 28. juli forlod vi på grund af de politiske forhold Hardangerfjord og tog med skudklare kanoner tilbage til Kiel. Under rejsen begyndte vi på forberedelserne til krigstilstand. Vor udrustning og vort udstyr var delt i tre grupper: En gruppe havde en rød, en anden en gul og en tredje en hvid stjerne. Alt med den røde stjerne skulle blive om bord, det med den gule skulle hurtigst muligt tilbage til arsenalet, men den del af udrustningen og udstyret, der var betegnet med den hvide stjerne, skulle ødelægges på stedet, og hvad der ikke kunne brændes, skulle

smides over bord. – Linoleummet på gulvet blev afmonteret på grund af brandfaren. (60) Efter ankomsten til Kiel fik vi vor krigsudrustning kompletteret, og den 1. august 1914 sejlede vi gennem Kieler-kanalen til Wilhelmshaven. Midt i kanalen nåede ordren til mobiliseringen os, og så vidste vi da, at krigen var en kendsgerning - og at der nu begyndte et nyt afsnit for os.

Den 5. august stod den tyske flåde ud fra Wilhelmshaven. Vi regnede med, at vi nu gik ud for at »tæve« engelskmanden - eller han os -, og så ville vi være færdige med den krig. Der var ingen af os, der regnede med, at krigen skulle vare i over fire år.

Vi lå på Schillingreede, sejlede ud til Helgoland og kom først i havn igen den 12. oktober. I al den tid havde vi været i beredskab, og der var hele tiden ikke tale om at trække af tøjet. Men nu begyndte en anden taktik Vi sejlede med mellemrum over til den engelske kyst, og i morgentimerne sendte vi befolkningen en hilsen i form af en række kanonskud, hvorefter vi skyndte os bort, inden engelskmanden kunne få føling med os. – Den værste tur havde vi dog i påskeugen i 1916. Da brugte alene vort skib 10.000 tons kul.

Den 30. maj 1916 forlod vi havnen med kurs nordpå, og den 31. maj klokken 4,45 blev der slået alarm og »klar til kamp«, Det var »jyllandslaget«, der her tog sin begyndelse. Vi styrede stadig nordpå i kølvandslinje, som det hedder i sømandssproget, d. v. s. med førerskibet »König« foran med første admiral om bord, og derefter - med 300 meters afstand - »König-klassen«, så »Kaiser-klassen«, derefter »Ostfriesland-klassen« o. s. v. Vi fulgte Jyllands kyst nordpå, men englænderne, der havde mange flere skibe, var avanceret frem og havde lagt en »hestesko« om vor kurs. Vi måtte dreje af til bakkbord, ud i Nordsøen, for der var ingen plads til den anden side ind imod den jyske kyst. Efter ordre styrede vi nu lige igennem den engelske skibslinje på det vanskeligste sted, og derfor blev slaget der meget hårdt. Vi i maskinrummet, der var indespærrede bag de vandtætte skodder, fik ordre til at fyre op, alt hvad kedlerne kunne holde til. Det var en umenneskelig bestilling i den frygtelige varme. Dampventilerne var blokerede, for at ingen damp skulle gå til spille. – Og så gik det med højeste fart fremad og igennem de engelske skibslinjer. (61) Alle vore 30,5 kanoner var; i aktivitet til begge sider og drønedes uafbrudt. Gennembruddet lykkedes, for englænderne kunne ikke holde gennembrudsstedet lukket, og det var vor frelse; men vi havde bortskudt næsten hele beholdningen af 30,5 granater. – Tabene og ødelæggelserne var på begge sider store, men englænderne sejlede med resten af storflåden nordpå og tilbage til England, og vi fik samling på vore skibe, ubeskadigede som beskadigede, og drog hjemad. På tilbageturen fik vi øje på en ældre del af den engelske flåde, men da vi styrede hen imod den, trak den sig tilbage - de turde ikke tage kampen op.

Om aftenen den 1. juni løb vi ind i havnen i Wilhelmshaven, og her fortalte man os, at vi havde vundet en mægtig sejr. Det kunne vi nu ikke rigtig forstå, for vore skibe var i en meget dårlig forfatning.

Kort efter gik de fire bedste linjeskibe igen ud på forpost. Vi blev derude til den 15., da blev vi afløst og anløb atter Wilhelmshaven. Dagen derpå ville den tyske kejser besøge sit gamle mandskab i Wilhelmshaven, men han nåede ikke om bord, for da han satte foden på landgangstrappen, og vi skulle råbe »hurra«, lød der i stedet for støvletramp i dækket og piften. Da det jo ikke var den hyldest, man havde ventet, vendte han straks om med sit følge og forlod stedet. – Det var sidste gang, han besøgte sine »blå drenge«.

Den 19. august prøvede vi igen et fremstød mod England, men da der blev slået alarm, forlod en del af mandskabet deres pladser og forsynede sig med levnedsmidler, cigarer og

cigaretter. Da det blev opdaget, vendte skibene om og søgte tilbage til udgangshavnen. – Det var min sidste deltagelse i et togt mod den engelske kyst.

I oktober 1917 deltog vi i et fremstød i Østersøen og indtog øerne Øsel og Dagø; men den 4. november blev jeg forflyttet til ubådsflotillen i Brunsbüttelkoog, og her opholdt jeg mig lige til revolutionen udbrød. Efter kapitulationen var det undervandsbådene, der var de første, som skulle udleveres til England. De ældste besætningsmedlemmer, og dem hørte jeg til, blev hjemsendt, og derved kom jeg velbeholden hjem den 23. november 1918.

Johan Moltzen, Sønderborg.

Fra øst til vest -

(62) Krigsudbruddet i 1914 kom vel for de fleste af os som et lyn fra en klar himmel. Trods talrige skærmydsler fra det urolige Balkan i årene forud for første verdenskrig, var der vel ikke mange, der kunne bedømme den faretruende situation, som skuddet i Serajevo ville bringe hele den civiliserede verden i. Man var efterhånden vænnet til at læse om brydningerne dernede, men Balkan lå jo så rart langt borte fra vor hjemstavn. Men bedst, som vi i de sidste varme sommerdage i juli så småt havde begyndt høstarbejdet, slog lynet ned, og vor hidtil så hyggelige tilværelse forandrede sig med et slag. Den påbegyndte koncentration om bjærgningen af en god høst forvandlede sig til bekymringer om at være med til at bjærgen den i hus. Det almindeligste samtaleemne var nu, hvem af naboerne og vennerne, der måtte tage afsked med hjem og familie og skyndsomst melde sig under fanerne, hvilket kunne betyde død og lemlæstelse.

I mit hjem betød dette, at tre brødre stod i den værnepligtige alder, jeg som den ældste, født i 1893, var allerede ved mønstringen i foråret 1913-14 tilbagesat til en tredje mønstring. Min bror, født i 1894, tilbagesat til foråret 1914, og min tredje bror, født i 1895, stod for tur til at møde ved næste mønstring. Skønt der i mine og min brors papirer stod, at vi ved et eventuelt krigsudbrud skulle melde os ret omgående, kom vi dog på grund af overvældende talrige frivillige i de hektiske augustdage først til mønstring i januar 1915, men da måtte vor yngste bror også med. Han var dog på dette tidspunkt på musikskolen i Neumünster og blev udtaget der - alle tre til infanteriet.

Indkaldelsen skete i de første dage af maj 1915. Min bror og jeg kom til Haderslev, hvor vi blev tildelt hver sit rekrut depot. (63) Vor yngste bror blev uddannet i Neumünster og blev efter få måneders uddannelse sendt til Rusland, hvor han efter få ugers ophold blev hårdt såret i hovedet og mistede det ene øje. Desuden havde han så svære læsioner, at han så at sige mistede sine arbejdssevner for resten af livet. Sin påbegyndte musikuddannelse måtte han naturligvis opgive.

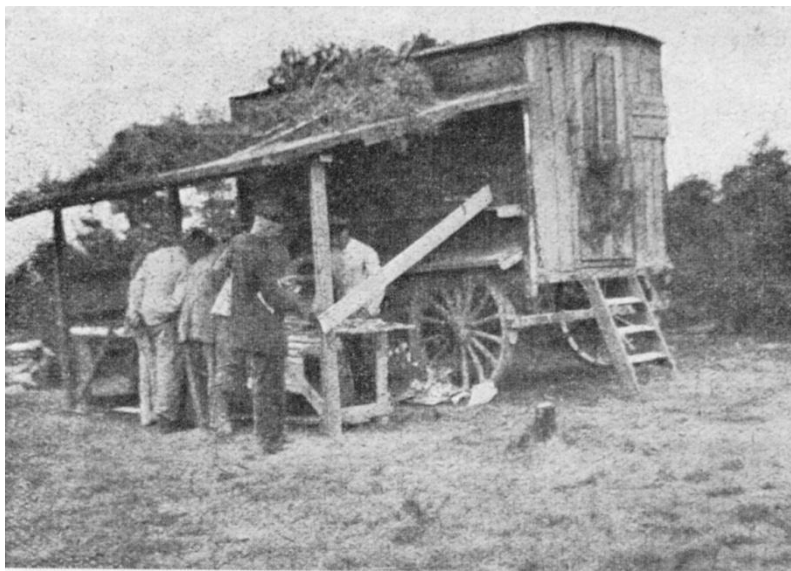
Vor uddannelse i Haderslev formede sig ikke videre dramatisk. Uddannelsespersonalet var tidligere aktivt uddannede, og alle havde de været ved fronten og reddet sig et »Heimatschuss«, - En medvirkende årsag til, at uddannelsen ikke foregik under de mest beryg-

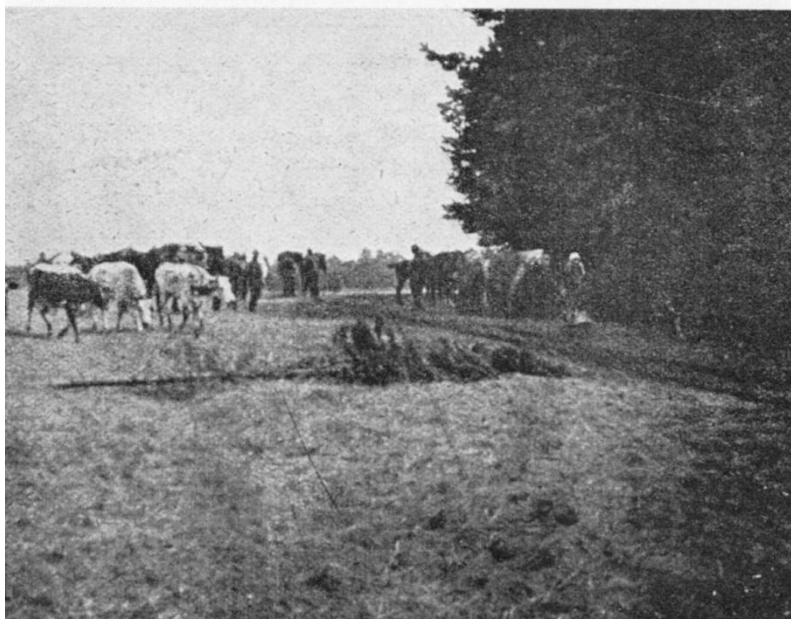
Batteri ved Kamionka

Telte i feltlazaret i Rusland

Der købes bøger ved en boglade i »Kaisertreu«

Russiske flygtninge på farten

tede prøjsiske metoder, var nok vor Hauptmanns og depotfører Fulchers specielle ordre om, at han ønskede, at uddannelsen skulle foregå under de mindst opsigtsvækkende former af hensyn til den nære danske grænse og befolkningens danske sindelag. Han var klar over, at disse metoder af befolkningen blev betragtet med kritiske øjne, og at eventuelle udskejelser let kunne blive rapporteret over den danske grænse. – Byen var overfyldt med militær, og størstedelen af soldaterne var anbragt i massekvarter og privat. Køkkenet havde, før der blev foretaget store udvidelser, langt fra kapacitet nok til at klare sine nødvendige forpligtelser uden lange ventetider.

Efter 5-6 ugers forløb begyndte det dog at tynde lidt ud i belægningen. Men de første 3-4 måneders behov dækkedes let af frivillige, dog denne trang til hjælpsomhed stak jo ikke særlig dybt hos os. – Et karakteristisk træk i vor krigsudrustning var, at man under vor uddannelse ikke kunne afse geværer til os, og tornystre fik vi heller ikke, før vi blev sendt til fronten. Skydevåben var kun til rådighed, når vi var på skydebanen. For at indøve os i at marchere med gevær på skulder, blev alt muligt gammelt materiel skrabet sammen, og da det heller ikke var tilstrækkeligt til alle skuldre på en gang, blev de båret på skift. Da man nu skulle lære at omgås et gevær, blev der omsider skaffet så mange til veje, at vi kunne sætte os ind i »kanonen«s hemmeligheder, lære de allernødvendigste geværgreb og lære at gøre et gevær rent. De forskellige vagtposter skulle jo også have lidt at »værge« sig med. – Store terrænøvelser og skydning i åben mark foregik i Lockstedter Lager.

Men meningen med vor indsats var jo ikke kun at spille (64) soldater i Haderslev, og den 15. august i året 1915 var det endelig slut med legen. Vi blev indklædt i nyt fra top til tå, men der var stadig intet gevær til os. Vort tog fik tilkoblet flere vogne i Aabenraa og Flensborg, og der var sådan nær 50 vogne, da det dampede af sted syd på. Vi var naturligvis spændte på, hvilken vej det skulle gå, men da vort tog tog kursen over Berlin og ned gennem Schlesien, var vi ikke længere i tvivl om, at det gik mod øst.

Det mærkelige var, at mens vi hidtil var kørt mod syd, ventede der os en 14 dages tur mod nord, ind i Polen i retning af Brest-Litovsk. – En skønne dag gik turen ind på en åben mark og op mod en lang stabel infanteri-geværer, der var opstabet som træ i en skov, og her fik vi endelig tildelt hver sin »kanon«.

Omsider nåede vi dog de regiment, vi skulle opfylde, og jeg kom i Infanteri Regiment nr. 271, mens min bror landede i 272 - og så begyndte den alvorlige del for os. Siden foråret var der sammen med østrigerne foretaget en omfattende offensiv mod russerne, der truede Lemberg nede i Galicien, og vor opgave var at tage knudepunktet Brest-Litovsk og drive dem længere ind i Rusland. – Efter et par dages forløb blev jeg sammen med to andre udtaget til en patruljegang, og i en næsten uigennemtrængelig tåge mavede vi os frem mod den russiske stilling, hvorfra der dagen før havde fundet livlig skydning sted. Vi fulgte banelinjen, der kommer fra Warszawa, går over Brest-Litovsk og videre østpå, og stødte også omsider på en opkastet skyttegrav. Vi forholdt os rolige et stykke tid; men da der herskede fuldstændig tavshed rundt omkring os, kravlede vi tilbage og afgav vor rapport om nattens hændelser. – Den besked var man langt fra tilfreds med, og der kom et: Om igen, med ordre om at undersøge sagen bedre, om graven var besat eller forladt. I første fald gjaldt det om at bringe mindst en russer død eller levende med tilbage. Godt sure i masken kravlede vi så samme vej frem igen, men tænk jer, just som vi forberedte os på at vove os ned i graven, kom det øvrige mandskab af vort kompagni os i forkøbet og entrede den, som viste sig at være tom. Det var en taktik, som det viste sig tit blev anvendt af russerne, denne med livligt skyderi om dagen, og så lydløst trække sig tilbage natten derefter.

(65) På et vist tidspunkt forberedte vi os på, at vi skulle medvirke ved stormen på Brest-Litovsk; men russerne opgav byen, før vi blev indsat, og det var der for os ingen grund til at være kede af.

Forfølgelsen af russerne vedblev, indtil vi nåede et stykke ind i Rokitno-sumpene, hvor offensiven standsede. Vort regiment var da nået frem til Nobelsøen, og her blev vi faktisk liggende i de næste to år. Vi gik derfor i gang med at udbygge stillingen, så godt det nu lod sig gøre, men det var ingenlunde en let opgave. At grave gennemgående skyttegrave som ved Vestfronten lod sige ikke gøre, for sumpene kunne kun befærdes, når de var tilfrosne. Fæstningsværker og boliger kunne kun anlægges på højtliggende områder. I takt hermed skulle der så anlægges overgange og broer, der både skulle være bæredygtige og godt camouflerede. Materialet hertil skulle hentes i de bagved liggende granskove, og camouflagen bestod i de små grantræer og i granris, som blev stukket ned i den bløde jord, mens materialet til beboelserne til dels blev hentet i en nærliggende, forladt landsby, der lå ved vejen. Med tiden forsvandt så denne by lidt efter lidt, og der var kun grundvoldene tilbage, så det kunne ses hvor husene havde ligget. Det forhen så øde landskab forandrede efterhånden karakter, og tilsyneladende var der opstået bevoksninger, hvor der før kun havde været mosehuller med mere eller mindre høje græstotter ind imellem.

Men russerne på deres side udbyggede ligeledes deres stillinger, og efterhånden indbyggedes der ligeledes også artilleri på begge sider, så det gav hilsener nu af en art, vi slet ikke var vant til. – På et vist tidspunkt konstaterede vi endda, at de havde fået franskmænd som hjælpere til deres artillerister, thi det var ikke et særsyn at se røde bukser ovre på deres side og hinsides søen. – Vi manglede såmænd ikke beskæftigelse med at holde vore boliger og vore forsvarsværker i orden. Til gengæld var al patruljevirkomhed jo udelukket, nu alt omkring os ikke var tilfrosset.

Om der også var lange perioder, hvor der var roligt på vort frontafsnit, så gik det dog ikke uden tab. Min broder, som lå i nærheden af mig, var allerede den 23. september 1915 blevet hårdt såret og faldet i russisk fangenskab. – Kun en kort meddelelse fra kompagniet var blevet sendt hjem med den korte (66) besked om, at han var savnet. Et halvt års tid senere fik vi gennem Røde Kors underretning fra hans løjtnant, som også var faldet i fangenskab, at han var død af sine sår. Han havde sendt alle hans personlige ejendele; men de er aldrig nået frem.

En anden gang var det lykkedes en ret stor flok kosakker ubeset at trænge igennem vore linjer, frem til en bagved liggende landsby, hvor vor regimentsstab og en artilleristab havde kvarter på et lille slot. De dræbte samtlige opstillede vagtposter rundt om i byen og også ved slottet med knipler, så de ingen lyd gav fra sig. Derefter kastede de håndgranater ind gennem alle slottets vinduer med det resultat, at alle omkom. Så stak de ild på slottet og i landsbyen, og kun kirken forblev nogenlunde uskadt. – En af vagtposterne, der havde overlevet de dræbende knippelslag, kunne bagefter berette om overfaldet. Ca. 50 omkomne blev begravet i en fællesgrav. I landsbyen havde der kun boet en civilperson, en ældre kvinde, som ikke havde villet forlade sit hus. Der har nok været knyttet usynlige tråde fra landsmænd til landsmænd. – Branden kunne tydeligt ses fra vore stillinger, men tabenes omfang erfarede vi først senere.

Den 7. august 1917 blev jeg angrebet af malaria og indlagt på et lazaret i Warszawa. Herfra blev jeg den 12. oktober 1917 overført til en rekreationsafdeling, hvorfra jeg søgte orlov, som jeg (67) fik bevilget efter nogle ugers forløb, og jeg kunne påbegynde hjemreisen fra Warszawa.

Fra en teaterforestilling.

Det var ved samme tid, at der blev sluttet en slags våbenstilstand med russerne, og da jeg vendte tilbage fra min orlov, var mit regiment dagen i forvejen afrejst til Vestfronten. Vi blev sendt videre til regimentet og kunne slutte os til det i frontafsnittet omkring Set. Michel. Her fik vi en fjorten dages hvilepause, før vi blev indsat. Stillingen her var jo unægtelig noget andet end det, vi var vant til. Der var dog på dette tidspunkt forholdsvis roligt. Dybe, veludbyggede grave og opholdsrum dybt nede i det hvide kredtunderlag. – Der gik mange rygter om, at vi skulle flyttes igen, enten til Italien eller Balkan, men vi forblev her vinteren over.

Den 12. april kom malariaen igen, og kun få af soldaterne, som allerede havde været angrebet før, slap fri. Jeg blev indlagt på et lazaret i Labri, men igen udskrevet den 25. maj, altså 1918. – Siden midt i marts måned rasede der heftige kampe længere nordpå, og den 27. maj blev vort regiment indsat ved Montdidier, hvor franskmændene var brudt igennem. Der gik dog flere dage, inden jeg nåede ud til regimentet, og i den lange tid havde hele regimentet haft så svære tab, at man kun kunne samle få mand sammen i hvert kompagni.

Iøvrigt var ingen af malaria-patienterne kommet så meget til kræfter, at de kunne holde strabadserne ud, og jeg selv fik et tilbagefald, men - forholdene var nu så ustabile, at jeg slet ikke kom på noget lazaret. Vi fik bare nogle kininpiller udleveret, som vi måtte hjælpe os med - og iøvrigt blev vi anvist til at følge med kompagnibagagen.

Efter nogle ugers forløb blev jeg beordret til et fem ugers kursus som minekaster. Jeg tilhørte nu en minekasterafdeling, men var fortsat underlagt vort kompagni. Der var dog fra nu af intet blivende sted for os, og uanset hvor vi blev indsat, havde vi tab. Lige meget, hvor vi blev indsat, blev hvert påskud benyttet til at fjerne sig så meget som muligt fra den farlige frontlinje.

Tilsyneladende var befalingsmændene de førende i så henseende, og de blev efterhånden en mangelvare hos os. En dag fik jeg fra en landsmand, den senere amtsrevisor Møller fra Sønderborg amtskontor, et praj om, at jeg og flere andre kunne for (68) vente at avancere, og kort efter blev jeg udnævnt til underkorporal. Jeg nåede nu dog kun at få udbetalt løn

som sådan en gang, før min udnævnelse som underofficer forelå. Dette var et typisk eksempel på, at opløsningsprocessen var begyndt at trænge ind i det tidligere så velsmurte militær-maskineri.

Vi fik stadig nyt mandskab tildelt, ikke just veluddannede og disciplinerede folk allesammen. Det var efterhånden en broget flok, der forsøgte på at holde fjendens mere og mere pågaaenhed stangen, hvilket heller ikke altid lykkedes lige godt. En skønne dag havde pionererne mistet alle deres svære minekastere. Uden mange ceremonier overtog de nu vore minekastere, og vi blev puttet ind i de stærkt reducerede kompagnier igen.

Den 8. august gik det vist helt galt på det meste af fronten. Det var den dag, som Lüdendorff i sine senere udgivne erindringer kaldte »den sorte dag«. – Man kastede rundt med os både dag og nat, og sjældent vidste vi, om vi var i forreste linje eller i en reservestilling. Rygterne svirrede om våbenhvile og våbenstilstandsforhandlinger. Det hele virkede så deprimerende på os alle, at hele kompagniet på en natlig marchtur efter en hvilepause ikke flyttede sig en fod, efter at der var kommanderet »march«. Kompagniføreren gentog kommandoen, men uden nogen virkning. Forundret vendte han sig om og råbte, hvad dette skulle betyde! Som på et signal begyndte nu alle at råbe i munden på hinanden: »Wir sind belogen und betrogen«. Man har bildt os ind, at vi skulle besætte noget, man kaldte en »Hindenburgstellung«, men dag ud og dag ind pukler vi med randsele på nakken uden at vide, hvorfor og hvorhen, nu kan det være nok!«

Man søgte at berolige os med, at vi snart havde nået vort mål, og man fik da også igen kolonnen sat i bevægelse. Snart efter standsede man og slog lejr. Det var nok på grænsen af et mytteri, men der kom aldrig noget ud af det; – Et par dage senere hørte vi, at der var sket noget lignende i tiende kompagni, men mandskabet var blevet afvæbnet og ført bort. Om de var blevet indrulleret i andre enheder eller kommet i straffekompagni, det fik vi aldrig at vide.

En dag, da vi lå i ro, kom min før omtalte ven Møller, der havde et job på bataljonskontoret, hen til mig og hviskede mig i øret, om jeg ikke kunne finde en plausibel grund til at (69) melde mig syg dagen efter. Han havde på kontoret luret sig til en samtale mellem bataljonskommandanten og bataljonslægen, hvor kommandanten havde sagt til lægen, at han fra nu af burde skrive alle, der meldte sig syge, tjenestdygtige. Når så tidspunktet var nået, hvor alle var sygemeldte, undtagen lægen og ham selv, måtte man da trække formationen tilbage fra kamplinjen.

Der var nok flere, der havde fået et sådant vink, for da jeg dagen efter mødte hos lægen, var jeg langt fra alene. Den tjenestgørende saniteter havde travlt med at tage temperaturer, og der blev ingen feber noteret under 38 den morgen. Vi blev beordret til et nærliggende feltlazaret, og alle havde endnu kræfter i behold til at nå lazarettet til fods. Her fik enhver anvist en madras på gulvet, ca. 80 mand i hver barak. Hver morgen blev der taget temperatur, men saniteteren holdt sig klogeligt så meget på afstand, at han vanskeligt kunne kontrollere, hvordan al den temperatur opstod.

Der var også noget, man kaldte stuegang, og lægen skridtede også fronten af for forenden af madrasserne, men at lægge øret ned til hver mands bryst har nok oversteget hans kræfter. Et skøn over, hvordan han vurderede vor tilstand, fik vi dog en dag, da han kom med følgende sarkastiske bemærkning til os, at det var en køn samling simulanter, der her pyntede op på rad og række, og den diagnose var sikkert ikke meget ved siden af.

Efter fire dages forløb fik vi pludselig besked på at pakke vore sager og opsøge vore afdelinger, thi lazarettet skulle afmonteres og flyttes længere tilbage. Men fronten var rykket

betænkelig nærmere, og kanonerne hørtes tydeligt. – I mindre grupper gik vi til det nærliggende Charleroi, hvor vi fik vore uniformer og vor udrustning suppleret, og en sergent skulle nu føre os til banegården, hvorfra vi så skulle opsøge vore afdelinger. Han førte os også til det første gadehjørne, viste os i hvilken retning banegården lå, og forsvandt så uden at se sig om. Men på vej til banegården hørte vi om en bilkortege med tyske parlamentærer, der var passeret på vej mod fronten. Så vi var ikke i tvivl om, hvilken kurs det hele ville tage nu om lidt. Men for os gjaldt det nu om at komme op over Bryssel og få fat i en forbindelse i retning mod Köln, hvilket også lykkedes, dog med besvær, da vi (70) måtte klatre igennem vinduerne i de overfyldte tog, hvor man ikke kunne åbne en dør.

Fra den dag var al toggang standset. Min opfyldningsbataljon var i Breslau, men jeg drømte ikke om at tage derned. I Köln var der allerede dannet soldaterråd, og herfra fyldtes togene i alle retninger med hjemadstræbende soldater. Jeg måtte her vente i flere timer, inden det lykkedes for mig at tilkæmpe mig en plads i et tog, der havde retning mod Hamborg, hvor det så gjaldt om for mig at finde en forbindelse mod Flensborg. Ved henvendelse til soldaterrådet med anmodning om et hjemsendelsesbevis fik jeg den besked, at det måtte jeg selv skaffe mig fra Breslau. Jeg gjorde dem så opmærksom på, at jeg ikke agtede at tage derned, men at jeg i stedet for ville til Kegnæs - med eller uden sådanne papirer. Man mente så, at jeg skulle melde mig på »Bezirkskommandoet« i Flensborg, men jeg holdt på, at min vej ikke gik over Flensborg, men den lige vej til Kegnæs. Skulle jeg have papirer, kunne de selv skrive dertil, og det gik de endelig med til. Jeg skulle bare henvende mig her på kontoret om fire dage. Men der var ikke kommet nogen papirer, og i stedet for modtog jeg så en slags hjemsendelses-dokument.

Fra Sønderborg ringede jeg hjem, at de skulle hente mig i Skovby. Min kone gjorde store øjne, da hun så mig stå sund og rask i stuen, men hun selv var bundet til sygesengen - det var den spanske syge. – De sidste tre uger var al post til mig kommet tilbage med påtegning om, at jeg lå på et lazaret uden nogen angivelse af hvilket og hvor. Der var jo kun et lille gran af sandhed heri, men det var nu ikke så underligt, at postvæsenet var løbet sur i det hele efter den omtumlede tilværelse, som jeg havde ført i de sidste uger. – Men jeg kunne altså atter begynde min civile tilværelse.

Hans Nielsen,
Sønderkobbøl, Skovby, Kegnæs.

Minder fra verdenskrigen

(71) Den 16. oktober 1916 blev jeg indkaldt til Junker Hulvejskasernen i Flensborg, hvor der mødte 65 fra Haderslev amt og 35 fra Sønderborg amt, alle årgang 1897, og samme dag 100 fra Aabenraa og Tønder amter. Alle skulle vi uddannes ved 2. armekorps.

De første af os kom til Bromberg, til Infanteriregiment 14, de øvrige kom til Deutsch-Krone i Vestprøjsen, til Regiment 42. Efter fire ugers uddannelse blev den første tredjedel

fra Bromberg sendt til Makedonien, og 24. november kom 40 mand til Krekow ved Stettin. Fire dage senere gik det til Beverloo i Belgien for at blive uddannet ved de tunge maskingeværer. Vi nordslesvigere samledes alle i første og anden deling.

Der var lovet denne deling orlov i julen, dog på grund af overbelastning i trafikken kom vi først af sted 3. juledag om aftenen, men vor orlov var kun på ti dage, og de var hurtigt omme. Vi kom tilbage, men så viste det sig, at der manglede en del af vore kammerater, næsten alle fra Haderslev og egnen ved Kongeåen. De var alle gået over grænsen. Til at begynde med regnede man ved troppedelen med, at de ville ankomme senere, men omsider stemplede man os som et »forbundet danskerpak«.

Den 26. januar 1917 blev vi ført til banegården og indladet i en ikke opvarmet jernbanevogn. Det var kun vor afdeling, der blev forflyttet, for vi var ellers 1200 mand i denne lejr. Vi var nu spændte på, om det gik til fronten, for vi kunne daglig høre kanontordenen fra Ypern, men vi kom dog til Krekow ved Stettin. Der holdt vi nordslesvigere os så længe som muligt, men den 27. maj 1917 kom vi til fronten.

(72) Den 31. maj blev vi seks kammerater i Laon tildelt 2. M.G.K. Regiment 397, og den 27. juni kom vi første gang i skyttegravnen ved Lafauxe syd for Laon ved vejen til Reims. Vi var skiftevis i stilling og i ro, men den 1. september blev vi forflyttet til Chemin des Dames. – Den 1. november måtte vi dog rømme stillingen på grund af flankeld fra højre ved Lafauxe, hvor franskmændene angreb et garderegiment og gik igennem linjen. Garderegimentet havde store tab. Vi trak os tilbage over Alletre-dalen og op på højderne på den anden side. Her var der igen en udbygget stilling, og i den holdt vi os dog, til vi blev afløst og kom i ro i Laon, hvor vi boede i et tomt varehus ved siden af den smukke katedral

Her oplevede jeg min anden jul i felten. – Juleaften var det vigtigste juleposten med gaver hjemmefra. Posten blev hurtigt læst, men mine kammerater, der var dobbelt så gamle som jeg, måske 40-45 år, fik breve, som talte 8-10 sider. Jeg betragtede dem opmærksomt, mens de læste. Af og til randt der en tåre, som til sidst blev til gråd. Da måtte jeg vandre ud i julenatten for at få afløb for mine tanker.

Næste dag vandrede vi 15 kilometer vest for Laon til en skovlejr, og om aftenen gik vi i stilling ved Blerancourt, hvor vi opholdt os, indtil forårsoffensiven brød løs til højre for os. Den 8. april 1918 fik vi ordre til at rette fronten op. Det foregik uden artilleriforberedelse og på følgende måde. Lydløst forlod vi skyttegravnen, først en infanteri-skyttekæde, derefter en deling med fire maskingeværer. I daggryet kom vi forbi franskmændenes vagtposter og om bag deres stilling i en sandgrav, som vi omringede med vore fire maskingeværer. Der befandt sig 60 franskmænd her, og de stod ganske uforstyrret omkring deres køkken, hvor der udleveredes brune bønner. Uden at der løsnedes et skud, blev de alle ført tilbage som fanger. Det var det mest humane øjeblik i min soldatertid.

I maj måned var vi tildelt Kronprinsens armekorps som bevægelig formation, og der marcherede vi hver dag bag fronten på det afsnit, hvor maj-offensiven udkæmpedes. Om natten kom vi kun i nødtørftigt kvarter, ofte under åben himmel. Den 1. juni 1918 kom vi i stilling ved Piennes, og otte dage senere stormede vi efter en hel nats forberedelse med granater og gas (73) den franske stilling. Vi passerede udstrakte rug- og hvedemark, hvor gassen kunne holde sig - i timevis i bunden af markerne. Inden middag nåede vi ca. syv kilometer frem, men måtte ved modangreb atter opgive vor stilling og gik under store tab fire kilometer tilbage. Det maskingevær kompagni, som jeg var tildelt, havde en død og tre sårede; men mange, som om formiddagen havde søgt skjul i rugmarken, rejste sig ikke

mere. De var dræbt af gassen, som havde holdt sig i bunden af kornmarken. Blandt dem var der to af vore nordslesvigere, den ene fra Bovrup og den anden fra Løjt Kirkeby.

Endelig, efter 13 måneder i felten, opnåede jeg orlov og rejste den 6. juli fra Roye. Jeg fulgtes med min ven og kompagnikammerat Peter Petersen fra Raade ved Øsby. Vi slæbte på en stor pakke med »vasketøj«, som tilhørte vor køkkenunderofficer. Da vi kom ind i toget, mødte vi i kupeen Peters gamle nabo fra Raade, Claus Juhl, en mand på ca. 40 år. Det første spørgsmål, han stillede til Peter, var: »Hvem lader jer slæbe på sådan en stor pakke?« Peter fortalte så, at vasketøjet skulle afsendes fra Köln til køkkenmandens mor. Claus Juhl havde ingen kommentar, men tog uden videre sin lommekniv frem og skar snoren om papæsen over, og til vor store overraskelse faldt der seks store dåser med flæskekonserves ud af pakken. Claus Juhl forærede hver af kupeens seks soldater en dåse, og inden vi nåede Köln, var pakkens indhold forsvundet i vore maver.

Efter orloven var køkkenchefen den første til at byde os velkommen. Han gjorde det ret mistroisk, men vi var jo allerede enige om, at dersom han ville gøre ophævelser og behandle os uvenligt, ville han omgående blive meldt til regimentskommandøren. Han var dog klog nok til at holde sig i skindet, og vi to blev vældig godt behandlet.

Fra den 9. juli var vi i ro i Lassigny, mens vor 2. bataljon måtte holde vor stilling ved Seleno. Natten mellem 21. og 22. august gik vi under dramatiske forhold 15 kilometer tilbage til bag Oise-floden og sprængte samme nat broen over floden. Næste morgen angreb franskmændene med flammekastere. Det gik stadig tilbage, men omsider blev vi indladet på en banegård og endte i Mühlhausen i Elsass, hvor hele (74) 222. reserve division samlede. Der var ialt kun en bataljon tilbage.

Den 11. september blev vi samlet i en ny division, men af os ni nordslesvigere, der kom i felten for halvandet år siden, var vi kun få tilbage: Jørgen Stock, Haderslev, August Schönwald, også Haderslev, og undertegnede. Peter Petersen, Raade, var faldet den 29. september, samme dag som Hans Kusk, Over Jerstal, var blevet såret og havde mistet et ben.

Den 24. september forlod vi Elsass. Kampene omkring Oise varede kun fire dage. Det gik frem og tilbage, og den 1. oktober havde vi mistet halvdelen af vort kompagni. Foran byen Jarvin mødte vi amerikanske tropper. Vi lå her med fire maskingeværer i en hulvej, og amerikanerne kunne ikke komme frem, men så satte de feltartilleri ind, og i løbet af halvanden time var vore maskingeværer alle gjort ukampdygtige. – Ved middagstid kom en officer med en patrulje på 15 mand og tog mandskabet til fange, deriblandt Stock og Schönwald, mens jeg i nattens mulm og mørke reddede mig i sikkerhed.

Den 21. oktober blev hele divisionen fjernet fra kamplinjen, fuldkommen demoraliseret og uegnet til fornyet indsats. Den 27. oktober nærmede vi os Andweiler i Lothringen, men amerikanerne lod os kun i ro til den 9. november, da bombarderede de os med flyvesedler med besked om, at østrigerne hurtigst skulle forlade stillingen, for den 12. november ville de indtage Metz, som lå 6 km borte. - -

Da våbenhvilen var en kendsgerning, gik vi tilbage, og samme aften tog vi toget med vogne og heste, geværer, køkken og proviant o. s. v. Næste morgen var vi i det fransksindede Lothringen, hvor vi ikke blev velvilligt modtaget. Modviljen var så stor, at vi i de tre dage gennem Lothringen stadig måtte sætte vagtposter ud med ladte geværer. Der blev skumlet i krogene, men den fjerde dag nåede vi ind i Rhinlandet, hvor forholdene var mere venlige.

Nu gik det gennem det smukke Saarområde og det idylliske Saarbrücken op til Worms. Den 14. var vi nået et stykke ind i Baden. Juleaftensdag var vi kun nået 150 kilometer frem. På grund af afleveringen af jernbanemateriel var der ingen toggang mulig.

(75) Den 11. november var alt mandskab fra årgangene 1895 og ældre vendt hjem, mens de øvrige havde beholdt ansvaret for heste og materiellet, men til juleaften ville alle hjem. Berlinerne truede med at forlade transporten. Transportkommandanten fik dog fremtryllet et stort lokomotiv, og i løbet af tre timer kom vi over Halle til Lehrter banegård i Berlin. Banegården var besat af brøsiges revolutionære marinere. De forlangte aflevering af våben og materiel og fjernelse af alt, hvad der hed distinktioner og kokarder. Der forhandlede i fire timer, inden vi blev frigivet.

Vi ankom anden juledag i en forrygende snestorm til vor garnison, og det var med bange anelser, som dog forsvandt med hjulenes rullen ud af banegården. Den 2. januar 1919 blev vi indrulleret, og den 10. kunne vor årgang rejse hjem med ordnede papirer i lommen. Forinden havde vi solgt heste og vogne på auktion, hvor vi soldater havde haft forkøbsret, men vi havde ingen chancer for at få det købt med os hjem. -

Det var et lille udpluk af mit soldaterliv, men specielt for mig var det de tre juleaftener, der var blevet så vidt forskellige. Men gud ske lov for, at vi nu i så mange år har kunnet holde en fredfyldt og god julefest, og hermed en kammeratlig hilsen til alle mine læsere.

*Chresten J. Fauerholm,
Blans Østermark.*

Årene 1914 -1918

(76) Vi blev gift den 1. maj 1914, og samtidig overtog vi ejendommen her på Tørsbøl Mark. Det gav godt med arbejde, og vi var også opsat på, at der skulle bestilles noget, for at vi kunne klare os økonomisk. I juli måned var der møde i Tombøl Forsamlingshus med frimenighedspræst, pastor Eriksen, Stenderup, som havde viet os. Vi drøftede også de truede krigsrøster, som var fremme, men mente dog, at det nok ville trække sig i lave igen.

Omkring den 1. august kom vor mælkemand fra mejeriet og fortalte os, at indkaldelsesordren var slået op på mejeriet, og efter denne skulle jeg som reservist møde 5. august. Det passede mig bestemt ikke, for jeg syntes ikke, at jeg skyldte tyskerne noget, og nu havde vi lige fået ejendommen, men der var nok ingen anden udvej end at give møde, og jeg blev tildelt 6. kompagni, Regiment 86. – Efter et par dages forløb på kasernen i Flensborg flyttede vi ud på Angel, og der var vi indkvarteret en 8-10 dage. Derefter gik det tilbage til Flensborg Sporskifte, hvorfra vor lange togrejse begyndte.

Vi kom over Köln, igennem Aachen og ind i Belgien. Her havde vi først et ophold ved en mindre by, hvor vi også var en lille tur ude for at se os lidt om, men vi mødte ingen mennesker. Dagen efter kom vi til Louvain, vort foreløbige bestemmelsessted. På en stor plads foran banegården samledes vi i fire kompagnier, hvor geværerne blev sat i pyramider,

og vi kunne gå i butikkerne for at købe cigaretter. Henimod aften trådte vi igen an, og så begyndte marchen ud af byen.

Ved en landsby tre kilometer fra byen stod husene på begge sider af vejen i flammer. De tropper, som var forud for os, var blevet beskudt fra husene, hvorefter man havde sat ild på dem. Det var en langstrakt landsby, vi kom igennem, ild og varme på begge sider. – Man var ved at samle en flok af landsbyens (77) beboere, både gamle og børn. De rystede af angst. Men vi skulle jo videre og kom snart ud af byen og bort fra branden. Vi var dog kun kommet lidt videre, før vi blev beskudt fra et hus, som lå et stykke fra vejen. Vi var ikke længe om at komme ned i vej grøften, og det skete uden kommando, men op kom vi igen og fortsatte. En gruppe gik i skyttelinje imod huset, der sikkert også blev afbrændt.

Da vi havde marcheret et stykke tid, fik vi atter hvil. Det var imens blevet aften, hvorefter vi lagde os på en græsmark med hovedet på tornysteret. Hen på morgenstunden kom vi atter på benene, og ikke langt derfra kunne vi gå ned i en veludbygget skyttegrav. Vi fik dog ikke lov til at være der længe, thi da det begyndte at blive lyst, fik vor deling ordre til at gå frem. Vi var dog ikke kommet mere end et par hundrede meter frem, før vi fik ild. Vi smed os ned på den flade mark. – »Visir 700«, blev der råbt. Der skulle skydes, men vi kunne ikke se nogen. Lidt senere så vi, at vore modstandere kom løbende ud af skyttegravene. Jeg mente, at de allerede ville trække sig tilbage, men det blev en skuffelse, for ikke længe efter fik vi ild fra en skovkant lidt til højre. – »Visir 300«, blev der atter råbt. Kuglerne peb os om ørerne. »Skyd dog«, råbte underofficeren til mig. – Han lå bag en lille jordvold: som gav ham lidt dækning. Det varede ikke længe, før en af mine kammerater gav et skrig fra sig. Han var blevet såret. Jeg havde fået den lille spade frem for at grave et hul, men det skaffede ikke noget, for jorden var for tør.

Ikke længe efter blev jeg såret. Jeg fik en kugle gennem halsen og ud af munden. Hvor længe vi havde ligget herude, uden at kunne forsvare os, er der ingen tid på, men på en gang satte det tyske artilleri ind på at beskyde skrænten og skovkanten. Straks hørte kugleregnen op. Men for at kunne ramme skovkanten de 300 meter fremme, gik granaterne lige hen over hovederne på os, just ikke var en behagelig fornemmelse, men en rar afveksling.

Nu kunne jeg ligefrem løfte hovedet. Jeg fik mit lommespejl frem og fik munden efterset. Kuglen havde taget nogle tænder og strejft tungen og overlæben. Jeg var tung i hovedet, men kunne rejse mig op, hvorved det lykkedes mig at få tornysteret af. Geværet og også en del mere lod jeg ligge, hvorefter jeg (78) avancerede hen til vores »Hauptmann«, hvem jeg fortalte, at jeg var blevet hårdt såret. Jeg gik nu ned til landsbyen, til lægen, som var i fuld gang med at forbinde andre sårede. Han så på mig og sagde så, at han intet kunne gøre. Derfor kom jeg med sanitetsvognen til hovedforbindingspladsen, som lå længere tilbage, men der kunne man heller ikke gøre noget ved mig. – Man prøvede at give mig et glas vin, men det rev i halsen, og jeg kunne heller ikke synke. Tungen var helt opsvulmet.

Jeg kom sammen med fire andre i bil til Bryssel på Set. Josef Hospitalet, hvor jeg blev modtaget af en belgisk sygeplejerske og måtte i bad. Jeg kom i en god seng i en temmelig stor sal. – Dagen derpå kom lægerne. Det var to ældre belgiske sammen med to unge tyske militærlæger. De så længe på mine sår, og jeg måtte gabe længe og temmelig højt, for at den ældre læge kunne finde ud af, hvilken bane kuglen var gået gennem hals og mund. – Lægen sagde så: »De kan være lykkelig!« – Jeg kunne kun nikke dertil, tale kunne jeg ikke, men jeg fik fat i et postkort og skrev hjem.

Omtrent på samme tid havde min kone fået et brev med mit militærpas, som sanitetssoldaterne havde fundet, men brevet var uden oplysninger om, hvad der var hændt mig.

Jeg blev 10 dage i Bryssel og kom så til Hamborn.

På sygehuset i Hamborn blev der gjort meget ud af os, for vi var de første sårede, de modtog her. Efterhånden kunne jeg begynde at spise igen. Jeg blev her til november, for de pressede ikke på med at få mig tilbage til garnisonen i Flensborg. De mente også her i Hamborn, at jeg skulle til tandlægen for at få trukket tandstumperne ud og få nye tænder. Da det kunne tage lang tid, ville jeg hjem til Flensborg, for så kunne jeg komme på besøg, hvilket også lykkedes for mig. I den tid, der nu gik, kom jeg og en del flere til et rekrutkompagni i Haderslev. Her regnede jeg med at kunne blive i nogen tid, men efter nogle måneders forløb blev kompagniet opfyldningsrede, og kort efter gled den første transport af sted til fronten.

Jeg havde søgt om at få orlov hjem til Tørsbøl Mark. Kompagniet blev opstillet på kasernepladsen. Feltvebelen, som stammede fra Hamborg, stak armene i vejret og brugte en forfærdelig mund. Jeg stod og blev helt forundret, da jeg ikke syntes, at jeg (79) havde forbrudt mig. Jeg blev dog klar over, at nu kom turen til mig, så nu gik turen nok til fronten, og noget var der om det. Jeg fremførte, at jeg ikke var helt færdig med min behandling, og at jeg skulle til Flensborg endnu en gang. Den gik!

Men på den næste transport var jeg med. Den gik altså ikke mere. Jeg fik dog en dags orlov hjem til Tørsbøl Mark forinden. Den transport, jeg kom med, gik til Frankrig, til mit gamle regiment - Reserveregiment 86. Jeg kom dog til 1. kompagni i stedet for til 6. Det var på Arrasfronten. Vi kom til en landsby, hvor vi lå i ro i fire dage.

Inden vi skulle ud i første linje, som lå nær på franskmændene - der var kun pigtråd imellem os - blev vi kommanderet til at tage del i feltgudstjenesten. Den unge præsts tale, hvis omkvæd var: »Gott strafe England«, skulle ikke give os megen tryghed. Første linje lå i en dal, som vi skulle igennem, derefter en lang, leret og sammenskudt løbegrav. Her skulle vi opholde os i fire dage og måtte klare os med teltdugen imod regnen. En bunkers var der dog i vor gruppe. Her var pionerne optaget af at bane sig vej ind under den franske stilling. Der gik en del trapper ned i den. Når pionerne ikke var i arbejde, tog jeg plads dernede, for her sad man lunt og tørt, og krøb man længere ned gennem gangen, hørtes franskmændene arbejde i den modsatte side. Da gjaldt det om at blive færdige før dem.

Hen i november regnede det meget, så der blev lidt stille og roligt ved fronten. Vi dristede os til at se op over graven og over til franskmændene. Også de på deres side var noget nysgerrige, og da der var et par i vores deling, der kunne lidt fransk, kiggede vi op over graven og hilste på hinanden.

Det endte med, at de, som kunne tale sammen, nærmede sig hinanden, og der blev udvekslet gaver; men franskmændene var bedst forsynet. – Det blev til cigaretter og lidt franskbrød.

Vi var en fire-fem stykker, der holdt sammen, når vi var i hvilestilling. Det var Hans Nørsgaard fra Øster Lindet, Jakob Iskov fra Rødding, Martin Refslund Hansen, Bovlund, Jørgen Brag fra Undelev, ja, og så mig. Da vi fire-fem opholdt os i graven, kom jeg til at nævne, at det ville være en smal sag at smutte over på den anden side. - »Nej, uha nej«, mente Martin. Et par dage efter var han borte. Han havde tandpine og skulle (80) hen til saniteteren og hente noget til at dulme smerterne med. Nå - han var gået fejl - og gået over i franskmændens skyttegrav. En tid senere læste vi i »Hejmdal«, at han var meldt savnet.

Den dag kom, hvor vi skulle afløses i forreste linje. Venskabet med franskmændene var ellers så godt, at vi kunne gå op af skyttegraven lige for næsen af dem og smile og vinke farvel til dem. Havde det stået til os, så var der blevet sluttet fred. – Den dag, vi igen kom

ud i stillingen, var vi spændte på, om venskabet med franskmændene kunne fortsætte, hvad vi dog hurtigt blev klar over, ikke var tilfældet, for på en gang blev vor stilling beskudt af artilleriet. Om det var tyskerne, der begyndte, eller om det var begge parter, det kunne vi ikke afgøre, for de kunne ikke beskyde stillingerne, uden at det også gik ud over deres egne, men vi mistede to mand i vor deling.

Tiden blev regnfuld, og vi blev atter afløst, men da vi påny kom ud i vor stilling, var der sket stor forandring. Det var lykkedes franskmændene at komme os i forkøbet med sprængningen, og resultatet var en mægtig dyb tragt i jorden - og betydelige tab. Man havde ryddet op i stillingen, inden vi kom derud, men der var dog lidt tilbage, og det var ikke noget rart arbejde, der var levnet os. Så kom endelig dagen, da vort regiment skulle tilbage i ro, og det var med glæde, vi forlod pløret.

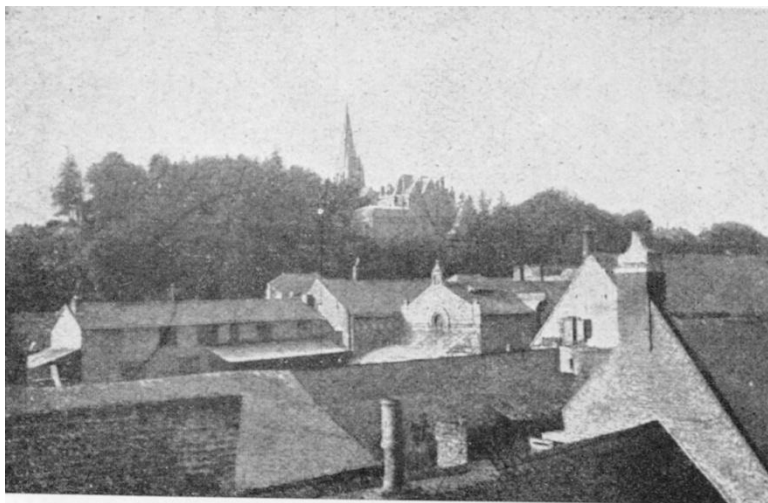
Så nærmede julen sig. Vi samledes hos kammerat Nissen fra Strandelhjørn. Han læste juleevangeliet, og vi sang »Ind under jul, hvor er det trist«. Vi talte med hinanden om julen derhjemme og om, hvor rart det ville have været, hvis vi havde fået sluttet fred med franskmændene og kunne have taget hjem for at holde jul derhjemme. – Men vi fik en rolig jul bag fronten og en julefest i kompagniet med præsten og en kraftig sang: Stille Nacht, heilige Nacht - men tankerne var hos dem derhjemme.

Da julen var overstået, skulle vi atter i arbejde med at rydde op i en reserve stilling, som af og til var blevet beskudt. Der var en temmelig lang vej derud, og jeg var blevet godt træt af turen. Det endte med, at jeg gik til lægen, som undersøgte mig. Det viste sig, at jeg havde fået nyrebetændelse. Lægen, der var fra Flensborg, spurgte, hvorfor jeg ikke var kommet noget før. Jeg blev samme dag kørt på lazarettet i Valenciennes. Der blev jeg (81) indkvarteret i en sal, som var fyldt med patienter, alle nyrepatienter. Her blev jeg kun i otte dage, så kom jeg til St. Josef Hospitalet i Køln og havde det selvfølgelig rigtig godt i alle måder; men jeg måtte ligge i sengen i fire måneder, før jeg fik lov til at stå op. Jeg kunne begynde at gå lidt ud i byen, og dermed steg humøret. Jeg kunne godt være blevet på sygehuset noget længere, men det var længe siden, jeg havde været hjemme, og længselen drev mig hjem.

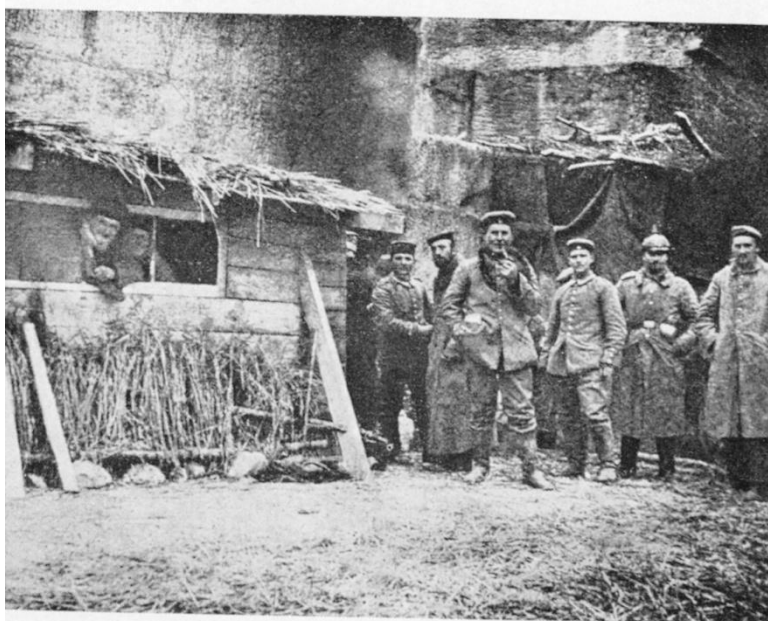
Det lykkedes i august 1916. Jeg kom tilbage til Diakonissehospitalet i Flensborg, men måtte et par dage i seng med feber. Dog efter otte dages forløb kom jeg over til rekonvalescent-kompagniet. – Der gik kun et par dage, så skulle kompagniet stille op, for der skulle udtages mandskab til vagt, og feltvebelen pegede på mig. Jeg fortalte, at jeg ikke kunne, for jeg var for svag. Jeg slap.

Jeg håbede, at jeg kunne blive her julen over, men det glippede, for jeg kom med på en transport til et rekonvalescent-kompagni, der lå ved Roullers i Belgien, hvor vi blev indkvarteret i en skole. Her kom vi gruppevis ud på arbejde ved en feltbane, der gik ud til fronten og som blev heftigt beskudt. Vi kom til lægen og blev undersøgt, og jeg var lidt bange for, at jeg nu skulle havne ved infanteriet igen. -: Der lå imidlertid en telefonafdeling i nærheden, og den manglede folk. En ældre kammerat fra Køln og jeg blev tildelt denne afdeling, og da vi syntes om at være der, blev vi der også. Vi tildeltes en »Bauzug«, og det har vi ikke haft grund til at fortryde.

Jeg var eneste nordslesviger. Vi kom til Gent. Vor gruppe, i alt otte mand, blev indkvarteret i en gæstgivergård, der lå ved markedspladsen. Her var god plads, og vi fik alle en god seng. Vi havde det godt i de uger, vi var i Gent. På gæstgivergården havde de nok gode forbindelser, for de havde rigeligt med kød. Hele gruppen blev en aften indbudt til ædegilde, og der manglede intet.

Parti fra Marle

I et stenbrud

Tysk batteri i stilling ved Proniewicze

Rast i feltlazaret i Rusland

Vi kom fra Gent over den franske grænse, med ophold i Lille og andre, større og mindre byer, og kom adskillige gange ned i terrænet, hvorfra vi kunne se den beskudte domkirke i Reims, hvis tårne rejste sig advarende imod menneskers ondskab. I mit militærpas står der: Opmarch til det store slag i Frankrig. Min (82) kammerat fra Køln og jeg blev afkommanderet til en flyveafdeling. Der var her otte maskiner til orienteringsbrug. De skulle følge det storangreb, som stod for. I de dage, vi var i denne by, kom der lange afdelinger artilleri, men vi ænsede dem næppe. Dog anede vi, at der var noget i gære ved fronten. Det varede heller ikke længe, før kanon tordenen begyndte, og det blev ved i hele to dage, nat og dag. Min kammerat og jeg kom ud på en mellemlandingsplads nær fronten. Her skulle flyverne lande og give meddelelse tilbage om, hvordan fremgangen forløb. Vi blev her et par dage, så kom vi igen tilbage til vor gruppe. Hele vor deling skulle nu marchere ind i det område, som det var lykkedes at erobre. Der var blevet lavet en plankebro hen over vore gamle stillinger. Da vi var ude på broen, blev der et stop i færdselen, og samtidig blev broen beskudt af artilleriet; men vi, der ingen heste eller biler havde at passe, kunne bare fortsætte længere frem. Vi nåede ikke langt, før vi skulle ordne et par ledninger. Da sprang der en granat på vejen lige bagved os, men vi slap uskadt fra det.

Vi kom forbi et proviant- og tøj lager, hvor jeg udsøgte mig en god og varm ulden overfrakke, som jeg fik sendt hjem, og den havde jeg god brug for om vinteren ved mælkekørsel, efter at jeg var kommet hjem. Jeg hapsede også noget hvedemel, sukker, ærter og lidt spiseolie. Kokken bagte nogle Berliner-pandekager i spiseolien, og med sukker smagte de godt.

Vi kunne ikke komme fremad, men måtte tilbage igen over plankebroen, og nu gik det syd på, men vi syntes, at det hele foregik ret planløst. Heldigvis fik jeg orlov i fire uger og kom hjem til forårsarbejdet. Men min kone havde sammen med en yngre bror måttet klare alt arbejdet selv. Det var ikke nemt gennem de fire lange år.

Da jeg kom tilbage fra orlov, var min afdeling flyttet. Jeg måtte tilbringe natten et sted, hvor jeg blev stukket meget slemt af væggelus og så ilde tilredt, at jeg næsten ikke kunne se ud af øjnene. Kammeraterne grinede ad mig, da de så mig. – Stadig gik det syd på. Da vi gjorde ophold i en by, så jeg en soldat, der var optaget af at strigle heste. Jeg mente at skulle kende ham og råbte temmelig højt: »Godau«. Straks løftede han hovedet, og så var jeg klar over, at jeg havde set rigtigt. Det var Hans Danielsen, som (83) jeg kendte fra fodboldspil i Skrave. Dengang boede han i Gerup, vesterude. -

En dag hørte vi, at Østrig havde kapitulert, og soldaterne var på vej hjemad. De gik tavse, uden smil. Måske følte de, at de svigtede os. Fredsstemningen kom da også over os. Vi begyndte at tale om fred, og da vi nogle dage senere gik igennem en landsby, røg Trikoloren til tops over alle husene. Det var den 10. november 1918. Så vidste vi, at der var sluttet fred. Nu begyndte hjemturen, og stemningen var god. En kammerat fra Kiel var højt oppe. Han havde fået fat på en rød klud, havde fået den anbragt på en stang, og med den satte han sig op på vognsædet. Da skete det, at vi kom forbi et kompagni, som havde lejret sig på jorden. Kaptajnen, højt til hest, fik øje på den røde klud og kom straks i galop hen til manden på vognen med revolveren fremme og befalede manden at fjerne kluden. Han betænkte sig lidt, men så fjernede han den dog.

Vi marcherede videre mod Luxembourg, kom igennem byen og lå en nat over i en skole, og så kom vi over den tyske grænse. Det gik videre gennem Trier, og vi stoppede op i en lille landsby. Her fik jeg og et par andre kammerater husly for natten hos et par ældre mennesker. Der blev talt lidt om krigen, og konen spurgte, om det virkelig passede, at fransk-

mændene skulle besætte landet helt til Rhinen. Vi havde også hørt lidt om det. Næste dag gik det videre. Vi kom til Moselfloden og fulgte den skønne, snoede flod og dens mange bugtninger helt til Koblenz, hvor vi blev færget over. Vi drog over Rhinen, fulgte floden Lahn til en landsby, hvor vi skulle blive, til vi kunne få toget til Neustrelitz, vor garnisonsby.

Der kunne dog gå dage, inden vi kunne komme af sted, men der var nogle kammerater fra Kiel og omegn, som ville hjem. Jeg mente, at der måtte jeg se at komme med. Vi skulle underskrive, at vi ingen fordringer havde. Da vi kom til Hamborg, havde vi lidt ophold, som vi tilbragte i venteværelset. Der lå dagens aviser. Da kom en kammerat farende hen til mig med en frisk avis, idet han råbte: »Du bliver dansk!« Det stod i avisen, at der skulle være afstemning i Nordslesvig. Og så gik det hjem, og glade var vi.

Johannes Christensen, Tørsbøl Mark.

Udtog af min dagbog

(84) Efter at have været i gartnerlære i Sønderborg fik jeg, for at få udvidet min horisont, arbejde hos en gartner i Wandsbeck, hvor man fortrinsvis dyrkede løgplanter. Men så kom krigen, og syv kolleger sammen med mig fik vor opsigelse. Der var ikke andet at gøre end at vende næsen hjemefter, dog fik hver af os 10 mark for utidig opsigelse. Der var megen trafik på hovedbanegården, og den ene trop efter den anden drog gennem byen, men dengang troede alle på en hurtig afslutning af krigen. – Der var mange krigsfrivillige, som sang og jublede og fik blomster, chokolade og cigarer.

Efter et par dages lediggang rejste jeg en eftermiddag ved femtiden ad hjemmet til og regnede med at være i Flensborg ved nitiden, men det blev en slem skuffelse: Toget sneglede sig igennem Hamborg, og sådan blev det ved. Det var ængstelsen for attentater mod broer og lignende. – I Flensborg traf jeg min broder, der sammen med en kammerat, Peter Petersen fra Mels Mark, havde logeret hos min svoger og søster, men nu fulgtes vi ad til Junker-Hulvejs-kasernen, hvor vi tog afsked med hinanden, og lidet anede jeg dengang, at det blev vort sidste håndtryk, for han faldt ved Tahure - allerede den 15. januar. Min fader var dengang meget syg, og han var glad for, at jeg kom hjem, hvor jeg fik arbejde i min gamle læreplads hos gartner Jensen i Sønderborg. Herfra måtte jeg melde mig til »Stamrullen«, og ikke længe efter fik jeg ordre til at stille på session, hvor de fleste af os blev taget til infanteriet. Min indkaldelsesordre var på trapperne, den kom i oktober, og dermed var det slut med gartneriet - foreløbig da. Min fader trøstede mig med, at uddannelsestiden i krigstid ikke var så hård. Vi fik dog straks et indtryk af den prøjsiske (85) militærdisciplin, og man gjorde os opmærksomme på, at det nu var forbi med den civile behagelighed. – Det gik straks til Rensborg, og ankommet til kasernen der var det blevet aften, så vi skulle have vort første måltid mad. Det var upåklageligt, og vor appetit var god. Bagefter gik dertil badeanstalten, hvor vi fik et brusebad, derefter opstilling på gangen og inddeling i korpo-

ralskaber; jeg kom til at bo sammen med en underkorporal og så nogle menige, der alle var dansktalende, men underkorporalen forstod ikke dansk.

Nu blæste hornisten til sengetid, men vi havde så småt begyndt at vænne os til de nye forhold. Under megen munterhed klatrede de øverstliggende til vejrs, lyset blev slukket, og der skulle være ro på stuerne.

Næste morgen kl. 5 åbnede den vagthavende døren og brølede sit *n Aufstehen*«, som I alle nok kender det. – Ja, om vi ikke alle skulle tage skjorten af under morgenvasken, og vi lærte »om igen« mange gange, om vi også mente, at det var »så fint, så fint«. Så gik det på tøjkommeret efter ny garderobe, jo, vi blev fine, så fine og stillede for første gang til mønstring hos kompagniføreren, Ahlefeldt fra Hamborg. Han forlangte, at vi alle sammen skulle kortklippes, hvad der heller ikke faldt i vores smag.

De første fire uger måtte vi heller ikke forlade kasernen uden at blive ført af en underofficer. – Derimod skulle vi stille på kasernepladsen til marchøvelser og anden instruks.

Lidt uden for Rensborg lå den store eksercerplads, og sædvanligvis gik vi over drejebroen, men på hjemvejen kom vi over kanalen med »Schwebefähren« under højbroen. En morgen havde vi lejlighed til at se en del af de store kampskibe, som havde deltaget i Skaagerak-slaget den 31. maj 1916. De så meget medtagne ud - med store huller i skibssiderne, halve skorstene, knækkede master og diverse andre skader - men orkesteret spillede de kendte melodier.

Vi havde en kompagnifører, der både kunne vise sig fra den gemytlige side og også fra den anden. Han kunne samle hele kompagniet om sig og fortælle krigsoplevelser fra fronten.

Til de store feltøvelser hørte »Lockstedter Lager«. Vi gik første gang derned til fods, en lang marchtur, hvor mange gjorde »slap« undervejs. For mit vedkommende var jeg i Lockstedt hele (86) syv gange, og altid en uges tid ad gangen. En dag ville jeg prøve at blive hjemme og meldte mig derfor syg, med det resultat at jeg blev tildelt køkkenet til kartoffelskrælning - men det gjorde jeg kun denne ene gang. Jeg kom i selskab med ældre koner og det gjaldt om at klare sig både med kniven, og ikke mindre med mundtøjet. Det var ikke altid lige pænt, hvad de kvindemennesker kunne finde på at sige.

Jul 1915 oplevede jeg i Rensborg, en forholdsvis behagelig fest med juletræ på kaserne, en tallerken med lidt cigarer og cigaretter og julekna, og så kirkegang en af juledagene. Vi, der ikke kom hjem i juledagene, kom så hjem på nytårsorlov.

Vi lærte også at gøre vagttjeneste. Vor vagtunderofficer kunne ikke lide at høre os tale dansk og gav os engang ordre til at tale tysk, hvilket dog blev resultatløst, hvorfor han meldte hele vagtpersonalet til kompagniføreren, som lod meldingen gå videre til bataljonsføreren. Denne var nu ikke helt fjendtligt stemt over for os, men lod os stille op en søndag eftermiddag kl. 15, og underofficererne havde allerede glædet sig til at se os til en omgang på kasernepladsen. Men omgangen udeblev, thi kommandøren kunne lide os, og han havde som ung løjtnant været stationeret i Sønderborg, hvor han havde lært vore forhold - og ikke mindst de politiske - at kende.

Et par måneder efter vor indkaldelse havde vi inspektion af bataljonskommandanten, som ville gøre sig bekendt med vore færdigheder, bl.a. også på skydebanen. Mit første skud var en tolv, og han lovede mig tre dages orlov, hvis de næste skud blev lige så gode, men mit andet skud viste sig at være kun en syver, og min tredje blot en træffer, så jeg fik bare en omgang skæld-ud i stedet for orlov. – En anden gang fik vi inspektion, og denne gang af den kommanderende general for 9. Armeekorps. Der blev travlhed på kaserne, der blev

skrubbet og rensset, og uniformerne fik en omgang. – Inspektionen faldt godt ud, og generalen sagde til sidst, at vi roligt kunne drage af sted til fronten. Det virkede noget nedslående på os, da vi gerne ville blive så længe som muligt i garnisonen, men krigen varede jo ved, og endelig blev det også vor tur til at blive iklædt feltgrå.

To gange blev jeg inddelt til afgang, dog i juni skred også jeg (87) ud fra Lockstedter Lager. En masse proviant blev bragt til stedet, så vi gættede på, at det i alt fald ikke gik mod vest. Min sidekammerat, Bryggemann fra Sebbelev, og jeg meldte os som frivillige, den eneste gang i hele soldatertiden at det skete. Endnu en gang orlov for at tage afsked med mor og min familie, min far var i mellemtiden afgået ved døden, og jeg traf mor i Flensborg, da hun var på vej op til mig i Rensborg for at tage afsked med mig, hvilket jeg erfarede, da jeg var kommet hjem.

Så kom vi ud på en otte dage lang jernbanerejse med afgang fra Lockstedter Lager den 1. juli 1916, og under sangen: »Muss ich denn, muss ich denn ... « satte toget sig i bevægelse mod et ukendt mål. Vi kørte først mod nord, til Neumünster, og transporten blev her fuldtallig, henved 1000 mand, men vi fortsatte. I Oldesloe fik vi varm mad. Det gik mod Ratzeburg og Liegnitz, hvor det for anden gang gav varm mad. Det var en søndag eftermiddag, og solen skinnede varmt. Befolkningen var meget venlig, og vi fik lov til at forlade toget og banegården. Jeg benyttede tiden til at erhverve mig et kort over Galizien. Det gik videre mod bjergværksdistrikterne i Sydslesien; det var nat, mens vi passerede Königshütte og Kattowitz, men derfra kom så den mest kedelige del af rejsen: Øst-Galizien.

Her i Østrig gik det i sneglefart, Man kunne godt stå af og følge til fods med toget, og det hændte, at børnene løb ved siden af os. Vi passerede nu de to store byer: Krakau og Przemyśl. De store ødelæggelser, vi blev vidne til i Lemberg, fortalte os, at også denne by havde mærket krigens hærgen. Nu drejede vi af mod syd og nåede omsider et foreløbigt bestemmelsessted, en lille landsby beliggende mellem høje bakker i Øst-Galizien - og så var vi ved målet efter otte dages togfart, men interessant havde rejsen været, især når vi kunne lægge os op på vognenes tage. – Forplejningen var også ringere her i Østrig, vi fik megen tykmælk med majsbrød til. Vi lagde mærke til, at østrigerne behandlede os på en egen respektfuld måde.

Efter at vi havde forladt vort kørende hjem og nu var marcheret nogle kilometer, gjorde vi holdt i en landsby ved navn Demnia, hvor vi blev indkvarteret hos befolkningen, mest rutener, polakker, jøder og sigøjnere. Sammen med flere andre kom jeg til at bo på en gård, hvor der foruden ejeren med kone (88) og børn boede en gammel jøde og hans kone. Man skulle være meget påpasselig for ikke at blive taget ved næsen, og dette fik jeg at mærke engang, jeg ville købe noget marmelade. Konen tilbød mig endda at afprøve vægten, hvad jeg også gjorde, og jeg fandt et lille vægtstykke lagt under i den forkerte skål, men jeg fik da nu marmeladen gratis som følge heraf.

I fire uger opholdt vi os i Demnia, og herfra blev min kammerat hjemsendt, da man opdagede en hjertefejl hos ham, så nu var jeg eneste dansktalende i kompagniet. Men den 2. august 1916 blev vi stuvet ind i godsvogne, dog køreturen varede kun til aften. Vi nærmede os fronten, marcherede i marchkolonne et lille stykke vej og ventede så på bilerne. Der gik en time, og der gik to, så vi lagde os ned i græsset, og vi var lige ved at falde i søvn, da vi blev vækket med råbet: »Fertigmachen zur Weiterfahrt«, og nu stuvedes vi 25-30 mand i hver af bilerne. I begyndelsen gik det meget godt, men så begyndte bilerne at svigte - i alt fald nogle af dem - og vi måtte læsses om, som vi bedst kunne.

Egnen her var meget køn og også frugtbar. Vejene gik i siksak, op og ned, over bjergene, med et ophold af og til, hvor vi kunne gøre indkøb hos den jødiske købmand, der frittede os ud for at hale nogle oplysninger ud af os; men vi var tavse. – I en landsby, der hed Jetjerno, blev der gjort holdt, og vi indlogeredes i tre store flyvemaskinehaller, hvor vi nu efter den lange køretur kunne få lov til at hvile. Sengene var noget fugtige, men soldater er jo ikke vant til bekvemmeligheder.

Næste dag ankom det regiment, vi skulle tildeles, det havde garnison i Mainz og bestod mest af hessere og bayere. – Vi unge rekrutter havde på fornemmelsen, at alvoren var rykket nærmere, og det varede heller ikke længe, før vi kom i aktion. Det gik i løb op over en bakke, hvor vi var et godt mål for russerne, der lå nedenfor. Her fik vi ordre til at gå i stilling, og det gjaldt nu om at grave sig ned, men jeg havde ingen spade, så jeg måtte vente, til en var færdig med sit hul.

Skydningen varede ved, og det fik en af mine kammerater til at løbe hen, til delingsførenden, en feltvebel, og udbryde: »Nej, hr. feltvebel, her kan jeg ikke blive« - men han afvistes med en grinende mine.

(89) Om natten skulle vi på patrulje med østrigerne, og vi fik heftig beskydning; dog uden at lide tab. – Men dette var altså min ilddåb. -

Den følgende dag kom vi tilbage til omegnen af Tarnopol. – Det var en dejlig solskinsdag, den 10. august 1916, da vi om morgenen stod parate til fremrykning. Foran os havde vi østrigerne, men russerne var ved at bryde igennem, dog vi havde på fornemmelsen, at de anede, at der var forstærkning undervejs til os, for de sendte den ene salve efter den anden ind i landsbyen, og vi måtte i huj og hast ud og komme østrigerne til undsætning. Undervejs mødte vi mange sårede og flygtende soldater. Et stærkt indtryk på os gjorde de mange døde, der lå spredt omkring. Ankomet til skyttegraven kunne vi dog få lov til at hvile os lidt, og her var vi i læ for geværilden. – Men et par minutter senere stormede russerne frem imod os, så vi fik ordre til at forlade graven, og vi løb da ud på en markvej uden at få vore tornystre med. Vi tog opstilling for at standse dem, hvad der dog viste sig umuligt for os, for vi havde ingen pigtrådsforhindring foran os. Vi fik ordre til at løbe hen ad en markvej, men her på den åbne vej var vi et godt mål for russernes kugler, og der faldt mange kammerater den dag. – Jeg reddede mig ved at løbe ind i en majsmark, hvor jeg var nogenlunde i dækning for fjendens kugler.

Efter at vi var gået tilbage et par kilometer, samledes vi påny, men mange af os havde den dag mistet sine bedste kammerater. Den landsby, vi havde forladt om morgenen, var gået op i luer, og befolkningen stod nu uden hjem og ejendele. Efter en uges tilbagetog kom vi i ro i en landsby, hvor vi blev indkvarteret hos beboerne.

Korporalskabet, hvortil jeg hørte, kom til at bo hos en bonde, dennes kone og en voksen datter. De havde imidlertid kun en stue foruden forstuen, og vi måtte dele værelse med dem. – Fatter og mutter lå i sengen, datteren på en bænk, og vi blev placeret på gulvet i noget halm. Det hele gik med tegn og fingersprog, dog et plus var det, at datteren kunne lidt tysk, og hun var vor tolk i den tid, vi boede hos dem. En dag handlede jeg med datteren, jeg købte en and for to mark, og jeg erhvervede mig nogle kartofler for en aluminiumsring, så jeg kan tilføje, at (90) denne aften gik jeg ikke sulten i seng, for anden smagte skam godt.

Men så kom der ordre til afmarch, og vi kom til byen Halitsch. Den store jernbro over floden Slotalipa var sprængt, og pionererne havde lavet en provisorisk træbro ved siden af. Vort soverum denne nat var i et forladt hus, dog samme nat kom husets ejer hjem for at se til kone og børn, men måtte opleve, at de alle var flygtet.

Dagen derpå nåede vi vor nye stilling og fandt skyttegravene i nogenlunde god forfatning. Foran os lå landsbyen Zaluksiew, og foran byen kunne vi se en bred sump med en jernbanedæmning i nord-syd retning. På den anden side af dæmningen lå floden Slotalipa. Til højre købstaden Stanislaus, og den var i øjeblikket i russernes hænder, men med en kikkert kunne vi se torvepladsen inde i byen. Til venstre for os lå byen Halitsch.

Omkring på markerne var der nok af fødevarer, og vi kunne hente kartofler, ærter, bønner og hvidkål. Kornet stod i skok, forladt af befolkningen. – Skyttegravene skulle nu rigtig udbygges, gøres bredere og dybere til vinterbrug, og vi gik tidligt rid om morgenen og kom sent hjem om aftenen. – Til understandene, der skulle være bombesikre, hentede vi plankerne bag fronten i skoven, hvor vi altid havde det hyggeligt. Vi havde brød med os, nogle spillede kort, og ved et antændt bål nød vi tilværelsen. Vi anvendte grene til bundrister, så vandet var ikke til hinder for os.

Om aftenen stillede vi vagtposter ud, men om dagen behøvedes kun en enkelt. En dag, da jeg var på vagt, kom en østrigsk major og stillede mig nogle spørgsmål om, hvordan vi tænkte os, at et angreb ville forme sig. Han stak mig bagefter en cigar, så han har åbenbart været tilfreds med mine svar.

Ubehageligt, ja nærmest uhyggeligt var det et par dage, da det regnede uafbrudt, for da lignede vor skyttegrav en lille bæk. Sammen med to kammerater flyttede jeg bort fra understanden og søgte læ i et lille hus for at få min gennemblødte uniform tørret. Midt på gulvet lavede vi et bål og lagde os derefter til at sove, men pludselig vækkedes vi ved, at loftet begyndte at brænde. Hurtigt samlede vi vort tøj og forlod stedet. – Siden vort tilbagetog, da jeg havde mistet mit tornyster, havde jeg ikke (91) skiftet undertøj, men af min feltvebel havde jeg fået det gode råd at »besørge« mig noget, hvad der ikke var lykkedes mig endnu, og det var slemt for os i regnperioden. Lidt hen i oktober lykkedes det imidlertid at kapre et andet tornyster, og jeg fik også en god pakke med al slags linned hjemmefra, så jeg var meget lykkelig nu, for der skal jo ikke så meget til at glæde en frontsoldat. Med velvære kunne jeg nu skifte, og jeg var i mit es.

I oktober indtraf der ofte nattefrost, og vi hængte vort linned ud på pigtrådshegnet, hvor det viste sig, at lusene afgik ved en blid og rolig død. – Under afpatruljeringen af omegnen fandt vi en gammel kone, som endnu opholdt sig i sit hjem, og der fandt vi også en del fødevarer, desuden hus- og køkkenudstyr, som vi bragte til vort kompagnikøkken. Det gjaldt jo om at få vort vinterforbrug inddækket, og der var jo nok at tage af.

Omkring den 1. november skulle vort kompagni afløse dem, der havde ligget i landsbyen, og en ordre må jo adlydes, men vi var kede af det, thi nu havde vi udbedret skyttegravene og bygget bombesikre understande. Efter om flytningen fik hver gruppe på otte mand og en underofficer anvist et hus eller en bondegård til at bo i. Bondegården bestod af stald og lade og beboelseshus. Gennem et hul under loftet trak røgen ud. I stuen stod bageovnen, der næsten fyldte en fjerdedel af rummet, og her havde børnene deres soveplads. I hjørnet stod en bred seng. Ved det eneste vindue stod et bord og en bæk, og de hvidkalkede vægge var behængt med katolske billeder. Der var intet bræddegulv, og væggene var lavet af tømmer og tilklinede med ler, så hele stuen var lun. – Da vi havde fået os indrettet og gjort det hele så hyggeligt, som vi formåede, fandt vi ud af, at byttet ikke var så dårligt endda.

Nu var spændingen tilbage, hvordan det ville gå os på feltvagterne. Der skulle stilles mandskab til sådanne vagter uden for byen under jernbanedæmningen. En feltvagt bestod sædvanligvis af 25-30 mand, og fra den udsattes tre dobbeltposter om natten, men om dagen kun en enkelt mand. Vi havde fri om dagen, men om natten måtte vi vandre frem og

tilbage fra mørkets frembrud, til det begyndte at lysne om morgenen. De udsatte vagtposter stod i dækning i deres nedgravede (92) huller, mens patruljerne var udsatte for overfald og russisk geværlid. Om dagen, når tiden blev os for lang, morede vi os med at skyde efter fugle, mest skader, men en kammerat var mægtig stolt over at have nedlagt en hø.

En tidlig morgen, da jeg sammen med en kammerat stod dobbeltpost, opdagede vi en mand, der kom krybende hen ad jorden. Vi kunne ikke se, om det var ven eller fjende. Pludselig sprang han op og vinkede med en hvid klud. – Det viste sig at være en overløber. Vi fik nu russeren ind i vor jordbolig. Der blev stor munterhed hos os, for det var jo ikke hver dag, vi fik en sådan oplevelse. Han fortærede med god appetit en »Schlag« Dørrgemyse, og så ringede vi til vor kompagnifører. Denne kom også, og efter et kort forhør fortalte russeren, at hans kammerat var blevet dræbt, hvorpå han var løbet sin vej. En af mine kammerater gav ham en cigar, men en sådan tingest kendte han åbenbart ikke, thi han sugede uden at få spidsen afskåret.

Feltvagtjenesten varede altid 24 timer, men de to følgende dage var vi så fri for tjeneste på lidt appel med vore sager nær. Vi fik tiden til at gå med at strejfe rundt i landsbyen, hvor vi fandt pelshuer og pelsfrakker. De var alle befængt med lus, men en nat ude i fri luft og frost var et godt middel, og vi var dem kvit. – Der var hård frost en nat, og sumpen kunne bære, da vi pludselig blev overfaldet af en russisk patrulje med geværssalver, men nogle håndgranater fik dem dog til at forsvinde i en fart.

Trods det, at vi alle var kammerater, fandtes der dog undtagelser. En hjemmefra forkælet student var et sådant eksemplar. Han fik masser af feltpostpakker, men lod dem hellere blive ødelagt, end at han skulle komme i tanker om at dele med sine kammerater. Som søn af en velhavende darmstädter optrådte han altid overlegen og uforskammet over for os, men fik omsider løn som forskyldt. Ved et »uheld« kom en af kammeraterne til at skubbe ham ud i en bæk. Underofficeren, som godt så det, vendte grinende hovedet bort og gik sin vej, men den gennemblødte unge mand måtte pænt følge os resten af natten uden at kunne skifte tøj. Kalorius havde den gang oplevet, hvad det kan koste at være så ubehøvlet og være en dårlig kammerat. Efter den afklapsning, knægten havde fået, forbedrede han sig også. Under feltvagtjeneste oplevede vi julen 1916, og den forløb (93) uden forstyrrelser af nogen art. Fra lillejuleaften til ved otte-tiden juleaften var jeg på feltvagt. Efter afløsningen gav det svinesteg med rødkål, og derefter havde vi evangelisk gudstjeneste i en katolsk kirke, der indtil da var blevet forskånet for ødelæggelse. For os frontsoldater virkede det hele meget højtideligt. Julesangene blev ledsaget af regimentsmusikken, men tankerne var hjemme. Nu var vi spændte på, om der skulle være brev eller pakke derhjemmefra. Vi fik næsten alle da en lille julehilsen, hvis ikke hjemmefra, så en Røde Kors-hilsen, og russerne lod os i fred den aften.

Den 1. januar 1917 gik det atter tilbage til skyttegraven, og vor feltvagtjeneste var endt, men vi kom ikke tilbage til det samme frontafsnit, som det vi forlod i november. Vi kom længere til venstre. Igen det samme om igen: Skansearbejde, stå vagt og ophold i jordhuler osv., osv. I to måneder havde vi nu boet som almindelige mennesker i huse, men vi fandt os hurtigt til rette. Understandene var gravet dybere og gav os bedre dækning mod granater. En uges tid blev jeg udtaget som ordonnans hos en vicefeltvebel. Det blev dog kun en kort tid, at jeg var ordonnans, thi den 15. januar blev jeg såret i venstre fod af en shrapnelkugle under udførelse af arbejdstjenesten. Vi tog ikke videre hensyn til russernes artilleri, der beskød et vejkræds et par hundrede meter til højre for os. Pludselig kom der en salve direkte mod os, og en granat eksploderede lige over for mig. Mærkeligt nok var det kun mig, det

gik ud over. Ja, jeg fandt her ud af, at der var en styrende hånd, som mager det hele, thi dagen i forvejen anede det mig, at der ville ske noget. Det fortalte jeg vor underofficer, at det var den 15. januar, min broder faldt, og den 16. januar at min fader døde. Underofficeren var flink og sagde til mig: »Du kan blive hjemme fra skansearbejde og i stedet for gøre rent i understanden«. Jeg gik alligevel over middag med mine kammerater på skansearbejde, og da var det, at det skete. Det var nu ikke så alvorligt endda, værre hvis det havde været i lunge eller mave, og mine kammerater misundte mig og sagde, at det tilpas var et »Heimatschuss«.

Hen på eftermiddagen kom kompagniføreren og bragte mig den opmuntring, at nu gik det hjemad for mig, til Tyskland, og jeg fik mine private ejendele pakket sammen. Af to sanitetere (94) blev jeg med mine pakkenelliker hentet ud af understanden. Den ene tog mig på ryggen, men dens anden gik foran og viste vej, for at vi ikke skulle falde i nogle granathuller eller grøfter ved siden af vejen. De bragte mig ud til den ventende vogn, der holdt et stykke tilbage, hvor vejen ikke var helt ødelagt af granaterne.

Jeg blev nu befordret til den nærmeste forbindingsplads. På en fjælleovogn, på hvis bund der var lagt lidt halm, blev jeg kørt videre. Utilfreds var jeg ikke, omendskønt jeg ikke vidste, hvad fremtiden ville bringe. – På forbindingspladsen fik jeg af lægen en indsprøjtning mod sårfeber og mod stivkrampe. Næste morgen transporteredes jeg sammen med andre sårede og nogle syge til nærmeste feltlazaret, der var indrettet på en herregård i landsbyen Kalutsch. Efter et velgørende bad bragtes jeg til sengs på en stor sygestue, der til sidste plads var belagt med sårede og syge. Samme aften ved syvtiden kom jeg på operationsbordet, og uden spor af bedøvelse blev kuglen fjernet, og glad var jeg, da man kastede den lille runde blykugle hen på brystet af mig. – Livet på lazarettet var for mig noget helt ukendt, og jeg havde i skyttegraven hverket set ej heller anet, at der var så megen elendighed til. Men jeg havde glædet mig for tidligt til at komme tilbage til Tyskland, nej, jeg forblev i Rusland og blev indlagt på krigslazarettet i Stry.

Christen Bonde, Købingsmark ved Nordborg.

Gensyn efter 42 år

(95) Det er ikke for at fortælle om krigens gru og rædsler, jeg skriver dette, men for at fortælle lidt om dens lysere sider, venskab og kammeratskab, der opstod og trivedes under de særegne forhold. For bedre at forstå overskriftens mening er det dog nødvendigt at fortælle lidt om vort venskabs opståen.

Jeg blev indkaldt i maj 1916 og fik min uddannelse hos 31'erne i Rensborg og Heide. I august gik turen til Belgien, men dog kun til et feltrekrut-depot i Audenarde. Der, i tugthus et, som anvendtes til kaserne, kom jeg til at ligge i en tomands celle med Carl Jürgens fra Hamborg, og der begyndte vort venskab, som kom til at holde for livet. Han var en fattig skomagerdreng fra Hamborg, og vi var begge årgang 1897.

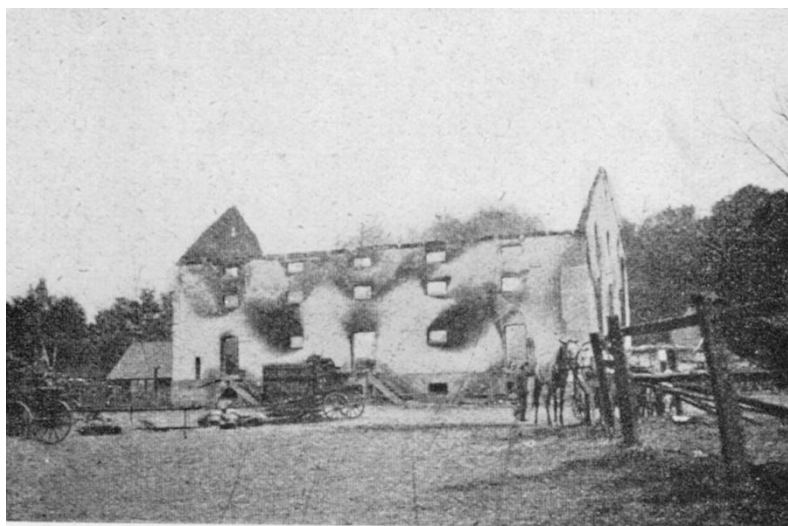
Den 5. september 1916 blev vi sendt til fronten, til Menin, og kom tre mand stærk som »Ersatz« til R.I. Regt. 6/213. Vi blev med det samme indlade t i lastbiler og transporteret til Somme, hvor vi blev indsat ved Thiepval og Courselette. Den første uge havde vi en forholdsvis god reservegrav med gode understande. Det var ikke værst; nej, det, der tyngede mest, det var maven, for den blev helt rebelsk af den blåsure og fordærvede vælling, som de brave »madslæbere« kom ud med. Vi fik diarre, det, de gamle kaldte »Ruhr«. Vi var fuldstændig matte, slappe og kraftesløse, ligeglade med det hele. Vi to blev sat på dobbeltpost. Straks den næste morgen tidligt angreb Tommy. Vor delingsfører, ltn. Rommele, kom kravlenende hen til os og råbte: »I skyder jo ikke, og Tommy'en er der! Skyd dog, folkens!« brølede han, og fortsatte: »Vi ligger i en fremskudt spids, standses de ikke, er der kun død eller tilfangetagelse for os.« – Vi havde ikke løftet vort hoved ret meget op over randen, men måtte nu til det og så da ned ad en skråning, hvor noget bevægede sig nedad i morgendæmringen. (96) Vi skød nu på livet løs al vor medbragte ammunition op. – Artilleriet havde lige så travlt, og jeg tror nok, det var mere deres granater end vore kugler, der fik det hele til at standse nede i lavningen.

To nætter efter blev vi afløst, og den lille flok, der var til rest, hastede tilbage. Vi to nye og fuldstændig udmattede havde svært ved at holde forbindelsen. Vi hjalp troligt hinanden og tog hinanden i hånden, efterhånden som vi gled ned i de gamle, vandfyldte granathuller. – Jeg tror nok, vi to på denne vandring denne nat indgik det, man på oldnordisk vistnok kaldte »fostbroderskab« - stiltiende og ubevidst, men det holdt.

Vi kom i hvil nogle uger helt oppe ved Den engelske Kanal og stod kystvagt, hvor vi hjalp marineinfanteristerne med at bygge understande i anden linje. Der blev jeg såret af en forvildet fransk infanterikugle og fik en dejlig tid på marinefeltlazarettet i Ostende. – Vi havde en god tid deroppe, lå for det meste ved Zeebrügge-molen, hvor tyskerne havde en u-båds- og vand-flyverstation. – Lidt eksercits, men kunne ellers dyrke kammeratskabet og få kompagnikammerater lært at kende. – Carl Jürgens og jeg var altid sammen og hjalp troligt hinanden, hvor vi kunne. Vi delte som brødre vore pakker hjemmefra; det vil sige, jeg fik mange, han fik ingen. Fik jeg en tid heller ingen, så »organiserede« han, hvad vi kunne bruge, og det var han en mester til. Alligevel var han altid sulten, så han måtte ofte, hvad vi kaldte »Kohldampf schieben«. Derfor blev vi enige om, at skulle vi nogen sinde komme til at deltage i en ny krig, så skulle vi begge rykke ud med feltbageriet. -

Min krigsbegejstring og kejserforgudelse var selvfølgelig ikke stor, og for at vise, at Carl Jürgens heller ikke var det, kun et lille træk fra kejserparaden i Ostende: Vi stod en time forud opstillet i række og geled på den fine strandpromenade, måtte nok bevæge kroppen, men fødderne skulle blive stående på samme sted for at holde afstand og retning, når der blev kommanderet »Achtung«. Men ankomsten trak ud, og tiden blev lang for os. Jeg mærkede, at Carl Jürgens blev mere og mere urolig. Pludselig stødte han til mig og sagde så på sit hamburgerplat: »Do, Esben, wat mok ik bloss, jeg har tynd mave!« Jeg morede mig og svarede ham: »Ja, kære Carl, hvad gør man, jeres kære kejser (97) kommer; der er kun en ting at gøre: holde ud, bide tænderne sammen og holde tæt!« »Ok, he kan mi den Puckel lang rutschen!« var hans svar.

Det gode varer kun så kort. Vi måtte hele vinteren 1916-17 forsvare stillingen i Ypernbuen, og der blev jeg lettere såret igen, så jeg kom på feltlazarettet i Ledighem. Til foråret gik det igen til Frankrig, til Arrasoffensiven, og derfra fik jeg orlov. Da jeg kom tilbage, var regimentet trukket ud af stillingen, og vi skulle igen til Flandern, men denne gang til fods. Jeg var betænkelig over alle de pakker, jeg havde med hjemmefra. Det så Carl, og han

Resterne af et gods i Wawzzenci i Rusland

Samlingssted for sårede i et feltlazaret

Huse belagt med sårede i Nalogi

Stilling i russisk skov

sagde: »Jeg skal nok hjælpe dig, både med at slæbe dem og også med at æde dem!« – Det blev også en lang og streng march. I en løbegrav blev vi begge næsten levende begravet, da to granater slog ned lige foran os.

Derfra kom vi i ro i Werwik, hvor vi lå og ventede på den store Flandernoffensiv, der også brød løs den 1. august. Vi blev indsat med det samme, og det blev værre end ved Somme, hvor vi havde haft de dybe »Understande«, men her kun regn og varme - og sump med mudder i tilgift. Sidste gang, vi rykkede ud i første linje, blev Carl og jeg skilt fra hinanden, og det var første gang. Han var blevet tildelt »madslæberne«, mens Jeg måtte med ud. Den 20. september kom Tommy igen, rendte det hele over ende og tog en masse fanger, deriblandt mig. – Jeg har senere erfaret, at der kun kom tre mand tilbage af 6. kompagni. Jeg var klar over, at Carl nok skulle sende mine forældre besked, da vi jo havde hinandens adresser, og den, der blev glad, var min mor, for så vidste hun, at hendes dreng var i sikkerhed.

Vi blev ført til en feltlejr ude ved Den engelske Kanal, i Abbeville. Der fik jeg en anden god ven. Han kom bagfra, slog mig på skulderen og sagde: »Godau, Esben!«. – Jeg vendte mig om, så op på ham og sagde: »Godau, Jørgen!« Det var Jørgen Jacobsen fra Asserballe. Vi kendte hinanden hjemmefra, for vi havde ofte leget sammen, når jeg som dreng havde været på ferie hos min onkel, der var bager i Asserballe.

I Abbeville blev vi sat sammen i et arbejdskompagni på omkring 400 mand og blev sendt til Boulogne, hvorfra vi to på pastor Troensegaard Hansens bud kom til Feltham. Og som det (98) første hold frigivne krigsfanger kom vi i marts 1919 med »Primula« til København og til den største modtagelse og fest, som dårligt kan beskrives, men aldrig glemmes.

Vi kom hjem til store og festlige, historiske dage for Sønderjylland, men hverdagene kom jo også, og da strejfede tankerne ofte vort fælles forhold fra dengang - Carl Jürgens og jeg. Han havde jo gjort sin pligt, havde jo meddelt far og mor, at jeg sandsynligvis var taget til fange, men hvorledes var han selv sluppet fra krigen - det var det store spørgsmål, som stadig stod uafklaret for mig.

Den 1. september 1939 gik jeg en eftermiddag oppe på marken og vendte rødkløverfrø. Da kom min broder forbi nede på vejen. Han kom op til mig og fortalte, at det lige var meddelt i radioen, at Hitler var gået over grænsen til Polen. Vi blev klar over, at vi kun skyldte vore forældres og dette slægtleds seje og udholdende kamp mod undertrykkelse og deres trofasthed mod det gamle land, at vi kunne stå her og snakke og ikke behøvede al være med i Polen. – Da strejfede tankerne igen min ven Carl Jürgens.

I 1959 byggede min svigersøn sig et hus i Asserballeskov. Ven rejnsningen var der også et par tyske feriegæster i nærheden, der gerne ville være med ved et rejsegilde i Danmark. Den ene hed Krøger og arbejdede på rådhuset i Hamborg. Vi faldt i snak om Hamborg, og bl.a. kom også Carl Jürgens skæbne på tale. Hall blev interesseret, fik hans fødselsdag og alder og den gamle adresse oplyst af mig. Nu ville han forsøge at finde ham, hvis han da levede endnu.

En uges tid efter, at han var kommet hjem, fik jeg brev fra ham om, at han havde fundet ham og været henne og snakke med ham. – jeg fik omgående et langt, langt brev fra Carl Jürgens. Han var virkelig rykket ind i Polen den 1. september og - skrev han - med feltbageriet, »som jeg jo også havde lovet dig«. På den måde havde han gjort hele krigen med. Det lykkedes mig at få ham herop på et besøg sidst på sommeren, endskønt han syntes, at han næsten ikke havde råd til en sådan rejse. Men han kunne jo spare pengene for opholdet

hjemme i de fjorten dage, returbilletten gjaldt. – jeg kom for sent til at modtage ham på stationen, da han kom, og vi mødtes (99) først, da han kom svingende om Genforenings-hjørnet oppe ved kirken. Han smed kufferterne, og vi røg i hinandens arme - helt spontant. – Hvad folk har tænkt, det få stå hen.

Det blevet dejligt samvær i de dage, det varede. Han var lige så begejstret for den danske natur som for det danske bord - og han nød begge dele fuldtud. Han blev især glad for Nørreskoven, for havet ved Nygård, Mommarskær færge og Kegnæs Drej. – Han havde ikke set åbent hav, siden vi lå ved Den engelske Kanal. – Om formiddagen, når jeg passede mit job på Folkebankens filial, besøgte han disse steder, men om eftermiddagen gik vi lange spadsereture og endte i en lille skov uden for byen, hvor vi smed os ned på en lille, solfyldt plet. Her og om aftenen fik vi rigtig gennemgået de 42 år, der var gået, siden vi sagde »På gensyn« til hinanden, da jeg for sidste gang gik ud i forreste linje, mens han blev tilbage i køkkenet.

Hans skæbne havde været langt den tungeste. – Han havde gjort hele krigen med, men var ved slutningen blevet taget til fange af franskmændene i Westfalen. Hans kones skæbne havde været om muligt endnu tungere. Hun var blevet udbombet to gange i Hamborg, og sidste gang evakueret til Østprøjsen, hvorved hun rigtig var kommet ind i krigens virvar. Hjemkomsten for dem begge var grusom - bostavelig talt ribbet for alt. Der var ikke andet at gøre end at »organisere«, og det var han jo en mester til, så de overlevede. – Der havde vi ordet »organisere« igen. Det mindede mig om, da vi som frihedskæmpere efter kapitulationen ofte stod vagt ved de tyske depoter i Sønderborg. Her kom det også i anvendelse, altså både her og i Hamborg, såvel som i krigen. Det var en langt alvorligere baggrund, da min broder stiftede bekendtskab med det selvsamme ord i KZ-lejren i Neuengamme.

Carl Jürgens fik efter krigen beskæftigelse på en fabrik i Harburg, der lavede »Tretorn« gummistøvler på svensk licens, men han var på grund af en hjertesvaghed holdt op og fik 43,- DM månedlig fra fabrikken plus et ganske lille tilskud fra det offentlige - stadig på slankekur.

Jeg nævnte ordet »regimentsbog«, da jeg havde hørt, at sådanne eksisterede i Tyskland. Det kendte han intet til. Han var en hel Sherlock Holmes, bare man satte ham på sporet. (100) Hjemkommen fandt han ganske rigtigt forfatteren, en løjtnant Thiesen, kompagnifører for et MG-kompagni, men her var ingen regimentsbog til rådighed. Så fandt han frem til en enke i omegnen af Slesvig. Hun havde en sådan. Den sendte han mig, og den har jeg haft megen glæde af. Jeg fordyber mig i den i stedet for at plage venner og bekendte med mine krigsoplevelser.

Den tredje af os, der kom som opfyldning til 213 sammen med os, pudsede jeg ham selvfølgelig også på - Sax Saxen fra Holsten. Han fandt ham selvfølgelig straks, da han mente at have fundet adressen, og han skrevet langt brev, på hvilket han kort efter fik svar. Det var fra hans kone. Det viste sig at være den eftersøgte, der nu var aftægtsmand i Skovby ved Husum. Denne huskede os godt, men han var syg. Kort tid efter fik Carl Jürgens brev om, at han var død. – Vi havde allerede glædet os til, at det kunne blive til et tre-mands-besøg næste gang.

I 1961 og 1963 besøgte Carl Jürgens os igen, og da havde han konen med begge gange, men hun havde ikke turdet være med første gang. – Det varede fjorten dage hver gang, så vi fik tid nok til at drøfte alle vore fælles oplevelser. I 1965 regnede vi alle med besøg igen, men da blev Carl Jürgens syg og døde siden. Dermed endte et godt kammeratskab - skabt

under særegne forhold. »Fostbroderskabet« fra Somme slaget 1916 havde stået sin prøve, og det havde holdt hele livet ...

Esben Mathiesen, Tandslet.

Kammerat, fortæl ...

Loretto - Pinsen 1915

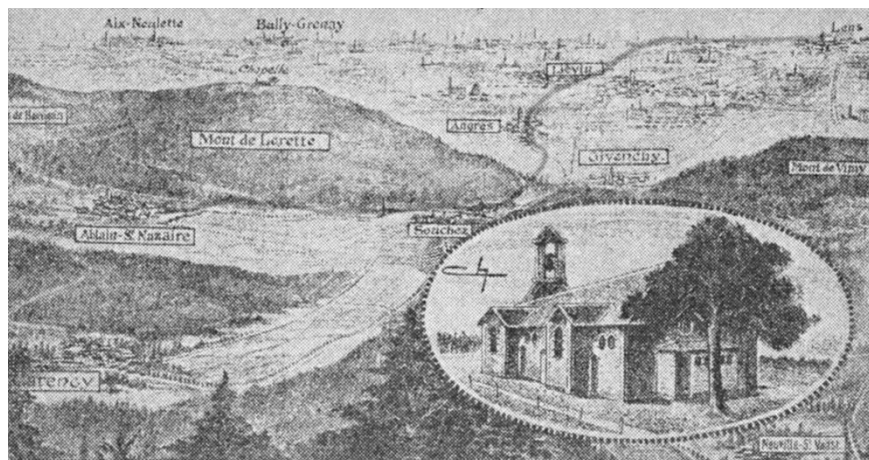
(101) I april 1915, da vi lå ved Moulin-Nampcel, blev vort sanitetskompagni flyttet til en ny division, 117 Breslau. Vi skulle til Rusland, mente man, fordi vor feltpost kom tilbage fra Königsberg. Vi blev imidlertid indladet i Apilly, og derfra gik det til Caroin. Vi spurgte togpersonalet, men der erfarede vi intet, for de vidste ingenting. – Tæt ved Douai mødte vi et lazarettog, og vort spørgsmål til dem lød da: »Hvor kommer I fra?« - »Fra helvedet Loretto«, lød svaret, og så vidste vi besked.

Ankommet til Douai blev vi modtaget med »æg« fra franske flyvere. Vi marcherede derfra til Billy-Montagny, hvor vi kom i kvarter hos en fransk familie, hvis datter var gift med en tysker, som var kommet dertil som bjærgningsmand i forbindelse med den store grubeulykke på bjergværket »Zeche-Couieres« i nærheden. Der var blevet sendt et redningstog dertil fra Essen. – Næste nat blev vi imidlertid indsat ved Bayley nær Arras, men senere om flyttet til Lens, hvor vi blev indkvarteret på banegården. Vi var heldige den dag, for banegården blev ikke beskudt med svære granater. Dagen derpå flyttede vi til gode kvarterer ved katedralen i byen Lens. I de dage hentede vi de første »gaspakker« i Henin Lietard, og vor vej langs fronten gik til samlestedet Lievin-Souchez. De første nætter var vi udsat for megen beskydning, og stillingen måtte opgives, hvorfor vi blev trukket tilbage til Souchez.

Fra Lens til fronten kom vi ved Levin til jernbanen fra Lille til Arras, hvor vi på østsiden var beskyttet mod beskydning. – En morgen, da vi kom tilbage fra Loretto, fik vi en såret med fra Angres. Han var om middagen, da der var ro, gået over gaden til (102) en pumpe, hvor han drak noget vand. Da han gik ind i huset, hørte han nogen tale, men skønnede, at det var fransk. Han var blevet såret om aftenen.

Ved Angres, ved Marckaner-skoven, så vi fanger, sorte, flotte karle med fuldskæg og klædt i deres nationaldragter, i lange, vide gevandter og med tørklæder om hovedet. Det var pinse, og det var for dem højtidsdage, men de var trods alt lykkelige over deres skæbne at være gerådet i fangenskab.

På den modsatte side af os lå slugten, som førte over Vimy mod Arras, men i Souchez havde vi vort samlingssted i krøblingehjemmet. Stedet var stadig udsat for artilleribeskyd-

En feltpost-hilsen fra Loretto, afsendt den 29. august 1915.

ning - måske kunne det have tjent som et motiv til »Intet nyt fra Vestfronten«. Selve krøblingehjemmet, som lå lidt tilbage, var temmelig ubeskadiget.

I Souchez førte en gade til den nordvestlige del af Loretto, kaldet »Kanzel«, og det var der, trykket lå. Deroppe var hverken sti eller løbegrav, kun granathuller vidt og bredt. Orienteringen havde man i de lysglimt, der kom fra kanonerne, og så gennem de lyskugler, der affyredes. – En aften, mens vi var deroppe, kom der en bagtrop og fortalte os, at vi havde en mand liggende. Det viste sig at være Jens Matzen fra vor kamptrop. – Oppe i stillingen gjaldt det om at bjærge de sårede over marken, men de døde kunne ikke bæres bort eller begraves, da de lå lagvis (103) ned ad skråningen - vi havde en enkelt dag 800 sårede på forbindingspladsen i Lens. Jo, Loretto gav store tab, og havde man ligget derude et par døgn, da længtes man svært efter afløsningen, bare den kom. - - -

Chr. Nørgaard, Hammelev.

Da vor løjtnant, som vi kaldte »Bubi«, fik en røffel af kompagniføreren

Vi var efter ti dage i forreste linje blevet afløst og kommet tilbage i hvil, dersom der ellers er noget ved militæret, der kan kaldes sådan. – Dog kunne vi ikke klage, vi ved 5. kompagni, da vi havde humane og gode officerer, på en nær, og det var løjtnant »Bubi«. Der var dog en del garnisons eksercits og appel, vi måtte gøre med, men det tog vi med godt humør.

Så kom der en dag besked om, at nu ville tyskerne ikke længere frem i Rusland, og da det gik mod efterår og vinter, skulle den stilling, vi lå i, udbygges godt og indrettes til et vinterhi for os. Vi måtte nu hver aften ud til forskelligt arbejde, såsom grave løbegrave,

lave overdækninger, grave lytteposthuller og bringe spanske ryttere, d. e. pigtrådsspærringer, ud foran forreste linje. Det var noget af det værste, man kunne blive sat til.

Der var altid en officer med hver deling for at påse, at det hele blev lavet rigtigt, og at der blev bestilt noget, for lysten var jo ikke særlig stor, for »vi lå jo i hvil«,

Vi havde en ung frivillig løjtnant ved vort kompagni. Han fik aldrig andet navn end »Bubi«. I forhold til sin alder, han var kun 21 år, var han meget velnæret. – En dag fik han kommandoen over den deling, som jeg tilhørte. Nu var han, som allerede fortalt, ikke godt lidt blandt mandskabet på grund af sin overlegne væremåde. Han var en rigtig plageånd over for det menige mandskab.

Vi havde ca. tre kilometer at gå fra vor lejrplads, hvor vi lå i telte, og ud i stillingen, hvor vi skulle arbejde. Da vi den eftermiddag var gået op i stillingen og skulle grave løbegrave, må (104) der have været noget i vejen, thi løjtnanten mente i hvert fald, at vi bestilte for lidt.

Nu var der meget kridt under den lerede jord, og som følge deraf var det et hårdt arbejde, og det var svært at komme dybt nok ned.

Da nu tiden var fremrykket, og vi skulle have været tilbage til lejren, fandt løjtnanten på, at vi skulle have mere bestilt. De to andre afdelinger havde holdt op og var gået. – Vi arbejdede i to timer, før det passede ham, at vi fik lov til at holde op. Der blev mukket temmelig højlydt blandt mandskabet, og »Bubi« kunne ikke undgå at mærke stemningen. Vi tiltrådte tilbageturen i tavshed. Der var dog en, som lod et ord falde om, at vi måske fik lejlighed til at hilse på ham, når vi først kom ud i første linje.

Efter at have marcheret et stykke tid, så vi vor kaptajn til hest og i strakt galop komme imod os. Da han nåede frem til os, kommanderede han holdt og spurgte løjtnanten, af hvilken grund han blev så længe borte med folkene. Løjtnanten svarede, at der var blevet bestilt for lidt, og han tilføjede: »Die Leute müssen mehr Arbeit haben, damit sie nicht so viel an zu Hause denken«,

Dette sidste skulle vor kære løjtnant nu slet ikke have sagt - og der blev mumlet højlydt i geledderne, men derefter tog vor (105) kaptajn til genmæle, og nu gav han »Bubi« en ordentlig omgang: - Når han nu havde givet befaling og sagt, at til den og den tid skulle man være tilbage, så forlangte han, at ordren blev respekteret, og han tilføjede, at de dumme bemærkninger til gamle frontsoldater kunne han spare sig.

Vor kaptajns reprimande til løjtnanten virkede vældig opmuntrende på os, og det var en tavs løjtnant, der så kaptajnen vende hesten og ride bort. Der faldt endnu nogle drøje ord, som »Bubi« ikke kunne undgå at høre.

Efter tilbagekomsten blev der trådt af, men i de følgende dage var der ikke noget med at blive længere borte end befalet. – Men løjtnanten blev kort efter forflyttet, og vi så ham ikke mere.

Thomas Dinesen, Jels.

*En russisk kirke,
bygget af træ,
i Wolhynien 1916.*

Den sidste patrulje

Omkring den 10. juli 1916 blev jeg sammen med mange af vore landsmænd her fra Nordslesvig sat ind i slaget ved Somme, og frygtelig var det for os, der var unge og ikke vidste, hvad krig var. Det værste slag i historien var nemlig det store Sommeslag med over 1.225.000 døde; 614.105 englændere og franskmænd og ca. 650.000 tyskere. For Englands vedkommende blev den første verdenskrig den blodigste med 765.399 dræbte af 5.500.000 aktive soldater, og det største tab, man oplevede på en enkelt dag var 21.392 døde og 35.493 sårede.

På grund af vore store tab blev Regiment 163 trukket bort fra Sommefronten. Efter at have modtaget nye forstærkninger kom vi ud i skyttegravene ved Huluch, og vi havde vort kvarter i Carvin-hotel Paris. Vi kom ud, hvor undergrunden bestod af kalksten, hvorfor man beskød hinanden med miner. Der blev mineret og lavet gange under vore stillinger, og så blev der sprængt, hvorved der fremkom store huller i jorden, så den hårde kalksten fløj vidt omkring. Dette sprængkrater blev bagefter besat af englændere såvel som af tyskere, og der blev hugget en smal gang derud, som tyskerne benævnte »en Sappe«.

(106) Vi stod nu overfor hinanden i en afstand på ca. 100 meter, og sammen med mange andre blev vi kommanderet ud for at besætte og forsvare dette hul. Jeg blev placeret i midten med en dobbeltpost, en til højre og en til venstre. Vi var bevæbnede med fire håndgranater og kapslen skruet af, så granaten var parat til brug. Uheldigvis var de to dobbeltposter nylig kommet direkte fra garnisonen, så de skulle vise deres skydefærdighed på den korte afstand, men modparten kunne jo også skyde, hvad de snart fik at mærke, thi vi blev snart

overdænget af granater, og det gik mest ud over de to overmodige. – Lige over for mig stod en englænder - mørk i huden, men han kunne ikke kaste så langt, så det gjorde mig ikke noget, og der skete mig intet, så kun en splint havde skåret min geværrem over.

I denne stilling blev vi til den 10. august, da det forlød, at vi skulle i ro og have det godt i Cambrai, foreløbig skulle vi dog holde ud her i forreste linje noget længere. Vand var en mangelvare, og vi blev meget »feltgrå«, både i tøj og af udseende. Nå, men afløste, det blev vi jo, dog i Carvin var der ingen plads til os, der var vort kvarter fuldt belagt, men hvad, vi skulle jo andetsteds hen og have det godt, så vi fandt os i tilværelsen. Og allerede næste dag kørte vi, men det blev ikke ro i Cambrai. På en station i nærheden blev vi lodset ind på et sidespor, hvor vi blev holdende i flere timer, men vi fik ikke lov til at forlade banegården. – Efter nogle timers forløb kørte vi videre, og ingen vidste hvorhen, men efter atter nogle timers kørsel standsede toget ved en mindre station, hvor vi blev beordret ud.

Lange rækker kanoner stod her, og i det fjerne hørtes svær kanon torden, så det gik op for os, at vi var ført bag lyset og havnet ved Sommefronten, så humøret var langt nede hos os. Vi kom til en mindre by, hvor vi blev indkvarteret i en lade. Heldigvis var her rigeligt med halm, og vi sov godt hele natten. Dagen derpå lykkedes det os at komme til at se »lidt bedre« ud, da der pludselig var rigeligt med vand, thi det skyllede ned, og vi benyttede os af det. – Men ved mørkets frembrud skulle vi være klar til udrykning, og i lange rækker stampe vi af sted, alt mens vandet fossede ned. Et par granater slog ned i vor nærhed uden tilsyneladende at gøre anden skade, end at en splint slog hul i min feltflaske, så det meste af indholdet fyldte min (107) ene støvle - og her havde vi ingen mulighed for at få ny forsyning.

Stillingen her var bare markeret med nogle få spadestik, og vi fik omgående ordre til at grave os ned. Fra en lagerplads i nærheden kunne vi hente, hvad vi havde brug for af minnetræ og lignende. Her var også meget andet, da pladsen havde fået en fuldtræffer, og alt var spredt rundt omkring, bl.a. sække med brød og så videre. Hestene lå forspændt vognene med seletøjet på.

Vi gravede os hurtigt ned og fik sat tre rammer; det var et held, thi hele dagen efter blev egnen stærkt beskudt, og der var ikke et blivende sted for os. Her faldt kammerat Klüver fra Agrup - han talte altid dansk. – Fronten her ved Somme var meget flydende, og kun et døgn var vi her, så rykkede vi frem til en skyttegrav, som lå foran os. Vi, 10 mand og en underofficer, gik i gåsegang hele vejen, og vi kom godt derud, men pludselig hørte vi en granat, og vi havde på fornemmelsen, at den ville gå ned i nærheden. Jeg gjorde, hvad jeg kunne for at nå at komme i dækning i skyttegraven, men granaten var den hurtigste, og 3 mand faldt, mens 2 blev såret: Det var Andreas Lindet fra Gram, Tyssen fra Borg og vor korporal Butz fra Hamborg. Det var vanskeligt at få de sårede forbundet, og jeg var i forbindelse med et par sanitetere fra et andet kompagni, men de gav mig den besked, at det kom ikke dem ved, så hjælp var svær at få. – Her var imidlertid intet blivende sted for os, og beskyttelsesrum fandtes ikke. Foran os var der endnu en skyttegrav, men om den var besat af tyske soldater, det vidste man ikke. I nattens løb blev der sendt en patrulje derud, men det var et meget farligt terræn. Jeg slap for at være med denne gang, men til gengæld måtte jeg gå post den hele nat. – Men henimod morgenstunden kom patruljen tilbage, der manglede dog to mand - Alfred Thomsen fra Ravsted og Mikkell Petersen, Hjerpsted, var kommet bort fra de andre, men vi fandt dem senere i vort kvarter, da vi blev afløst. – Mikkell Petersen faldt senere ved Arras, og Alfred Thomsen faldt ved Sailly, også et meget farligt sted. – Næste nat blev det min tur at blive sendt ud på patrulje, sammen med mange

andre. Vi fik til opgave at undersøge, om stillingen ved Sailly var besat af os, eller om engelskmanden (108) allerede var der. Vi havde levnedsmidler med ud, hvis der var nogen. Men i den mørke nat var der ingen at finde, kun en sammenskudt stilling. Pludselig satte artilleriet i med at skyde, og vi løb for livet, så det kors, som jeg havde med til at sætte på Alfred Thomsens grav, det blev ikke sat. Det var den sidste patrulje, jeg var med på.

Men jeg vil gerne ad denne vej bringe en hjertelig tak til familien Thomsen i Ravsted og alle pårørende, om nogen skulle være i live og læser dette, for alt det gode, som I sendte ud til os, og som også jeg har nydt godt af, men aldrig nogen sinde har fået sagt tak for. Ligeledes for det smukke fotografi pyntet med et lille dannebrogssflag, som lå i en lille pakke. – Det tog vi den gang som forvarsel om en genforening, på en dag, da vi på ny kunne hejse flaget, og som blev til virkelighed den 10. februar 1920. – At jeg skriver om det nu, så mange år efter, er vel nok, fordi man var så ung dengang, og krigen havde gjort sådan et stærkt indtryk på os, men nu kan jeg skrive og fortælle om det, som om det var sket i går, så levende står det for mig i dag, 50 år efter.

Laust Fogtmann, Skærbæk.

Fra kavalerist til infanterist

Da de spændingsfyldte juldage 1914 udløste sig i krigserklæringen den 1. august, gik min familie heller ikke ram forbi. – Min ældste bror aftjente sin værnepligt på andet år og kom straks i ilden, en onkel og min husbond måtte begge af sted den første dag, og jeg - 17 år - stod pludselig ene på gården med en moden høst på markerne og med kun en 15-årig dreng som medhjælp. Min far var 47 år og slap for indkaldelse.

Med de rosenrøde forventninger om at slå de arge fjender, der omgav de uskyldshvide centralmagter, i løbet af få måneder, gjorde jeg mig ikke mange tanker om at skulle deltage i denne verdensomfattende krigsdans; men man blev hurtigt belært om, at spådommen ikke bliver mere troværdig af at blive slynget ud over folks hoveder fra højloftede sale. Både jul, påske og pinse (109) gik, og udsigterne til en snarlig afslutning af krigen fortonede sig mere og mere ud i det fjerne.

I slutningen af 1915 stod min årgang for tur til at stille til mønstring. Af dødsmeldingerne kunne man se, at det gik hårdest ud over infanteriet, og da min store interesse altid gik i retning af at omgås heste, kredsede mine tanker sig i sommeren 1915 om at melde mig frivilligt til kavaleriet - før det var for sent. Først i august forelagde jeg mine overvejelser for både mine forældre og min madmoder. Ingen af dem ønskede at påvirke mig, hverken i den ene eller den anden retning.

Den 6. August 1915 rejste jeg da til Slesvig og meldte mig på Gottorp-kasernen, hvorfra jeg blev sendt til undersøgelse på et lazaret hos to læger, og derfra igen tilbage til kontoret, hvor man meddelte mig, at jeg var antaget og andendags morgen kunne melde mig til staldtjeneste. Der var altså ikke noget med at rejse hjem og afvente nærmere ordre eller med at tage afsked til højre og til venstre, men i bogstaveligste forstand tage fat med det samme og med de bare næver.

Alle, som har tjent ved kavaleriet, har vel undret sig over, at det store tyske rige ikke havde økonomisk bæreevne til at stille staldredskaber til rådighed til udmugning ved heste-

ne. Men så utroligt det end lyder, måtte vi endnu muge ud med de bare næver og bære skidt ud i vort forklæde. Hvor der i enkelte tilfælde var kost og skovl til rådighed, var disse ting anskaffet af den menige soldats sparsommelige lommepege.

Uddannelsen spændte over tjeneste på hesteryg og så til fods. Det er jo ikke under alle forhold i felten, at det er tilrådeligt at trone så højt til hest. Min uddannelse har ellers ikke voldt mig stort besvær. Hestetjenesten har altid haft min interesse, og uddannelsespersonalet var ikke værst. Engang blev jeg af en dansktalende vagtmester advaret mod at skrive på dansk på åbne brevkort og kun benytte lukkede breve. Denne henstilling efterkom jeg og har ikke siden haft vrøvl desangående.

På en søndagsorlov i november 1915 blev jeg syg og meldte mig på »Bezirkskommandoet« i Flensborg, hvor jeg blev indlagt på et lazaret. Man lovede mig her at sende besked herom til min afdeling i Slesvig, men dette forsømte man med det resultat, at der et par dage senere mødte to bevæbnede soldater hjemme (110) hos mine forældre for at afhente mig med magt. Tre uger senere kunne jeg selv melde mig til tjeneste igen, og der blev ikke køgt mere suppe på den pølsepind.

Fra den 12. december 1915 til 1. januar 1916 gennemgik jeg et »førerkursus« i Rensborg. – Man må dog ikke misforstå dette svulstige ord, da det ikke kvalificerede mig til andet end at kunne »føre« et køretøj.

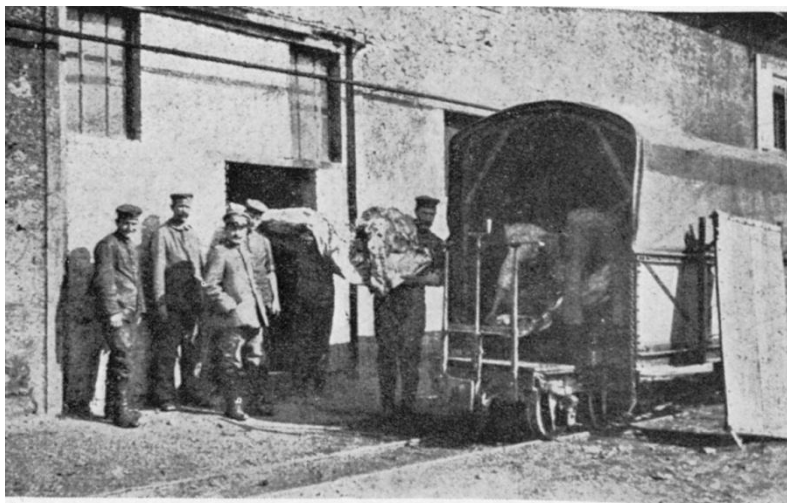
Den 15. januar 1916 blev legen til alvor. Med en halv snes mand og lige så mange heste gik turen østpå til opfyldning af Reserve Kavaleriafdeling nr. 80. På dette tidspunkt var russerne drevet ud af Østprøjsen, og vi blev indsat i forfølgelseskampene, der varede resten af vinteren og først standsede ved Narvasøen i foråret. Vi fik derved krigens alvor lige ind på livet fra den første dag af. Vor opgave bestod for en stor del i opklarings- tjeneste, men hvor omstændighederne talte derfor, måtte vi ned af hesteryggen og danne skyttekæde sammen med infanteristerne.

Fra nu af blev forholdene dog mere rolige, og efterhånden, som fronterne både i øst og i vest stivnede, blev der mindre og mindre brug for kavaleriet. I december 1916 inddelte man os uden mange formaliteter i infanteriafdelinger, og vore kære heste så vi ikke mere.

Efterhånden ebbede krigshandlingerne i østen helt ud, og den ene enhed efter den anden blev sendt til Vestfronten. Vi var ikke i tvivl om, at turen også snart ville komme til os. Fra den 25. oktober 1917 til slutningen af krigen var jeg tildelt en såkaldt »Stosstrup Galewo«, og selvom jeg til at begynde med ikke forstod at vurdere betydningen heraf, anede jeg dog, at det ikke var nogen »Druckposten«.

Då våbenstilstanden i slutningen af 1917 var en kendsgerning på Østfronten, var turen kommet til os med at blive sendt til Vestfronten. Vi blev indsat i Soissons-afsnittet, og det var tydeligt at mærke, at der var noget i gære. – I marts måned 1918 brød da også helvedet løs, og vi fik at føle, hvad det var at være »Stosstrup«. I over en måned blev vi kastet ind i gennembrudskampene mellem Soissons og Cambrai, og mange brave kammerater segnede uden at rejse sig mere. Jeg fik højre hånds (111) tommelfinger gennemboret af en kugle; den blev forbundet på stedet, og med hånden i bind måtte jeg følge trop.

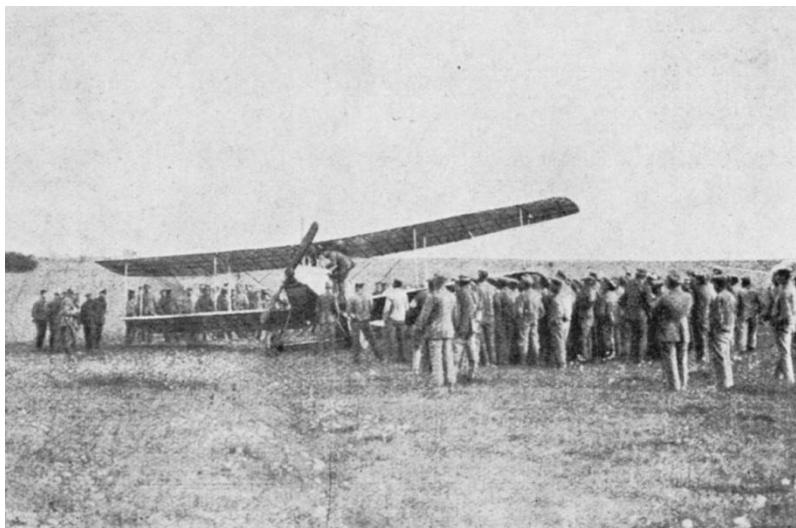
Pludseligt, den 18. april, blev vor stødtrop trukket tilbage fra fronten, sendt til Belgien og tildelt et feltrekrutdepot, der hørte under 6. Infanteridivision. Man var nemlig kommet i tanker om, at vi gamle kavalerister slet ikke havde fået nogen infanteriuddannelse, og det måtte skam ikke forsømmes, nej, det skulle indhentes helt fra bunden af. Så utroligt det end lyder, begyndte man nu helt forfra med os gamle soldater, og det på kasernepladsen. Alle kender jo rituallet: Man kan hverken det ene eller det andet, ikke gå eller stå rigtigt, ikke

Der lades flæsk ved slagtehuset i Westtuser ved Maas

Ruinerne af kirken i Wattenstrasse i Rozan

Landing ved Nantillois

Efter angreb på Montigny

bevæge sig på rette måde, før man har gennemgået skolen helt til bunds. Vel nok blev alle irriterende småting, der anvendes for at omdanne det civile menneske til en rigtig soldat, taget i anvendelse, men det var alligevel mit indtryk, at det skete på en mere moderat og human måde, end der sædvanligvis anvendtes for de nyindkaldte rekrutter, men jeg kan ikke forklare hele det idiotiske påfund på anden måde, end at snedige hjerner højere oppe på rangstigen havde hittet på den fidus for selv at komme lidt på afstand fra kanonerne. Men hvor overflødig hele denne komedie måtte forekomme os, så reddede den os dog ud af heksekedelen i et par måneder.

Efter min ringe mening havde vi haft mere gavn af et kursus i at betjene »harens« våben, for da vi i højsommeren blev sendt til fronten igen, var det kun sejre i tilbagetogsstrategien, vi kom ud for. Det havde kun den fordel for os, at enhver sejr af denne art bragte os nærmere til hjemstavnen. Strabadserne blev ikke mindre af denne grund, for både nat og dag måtte vi vige for den overlegne og veludrustede modstander, og det sled på kræfterne, og underlegenheden var jo lige stor i luften som på landjorden. – Særlig beklagelsesværdige er de kammerater, som under disse sidste måneders hektiske tilbagetogskampe måtte lade deres liv til ingen verdens nytte, og mange af dem havde delt godt og ondt med os gennem de sidste 3-4 år.

Det skulle jo ikke forbedre hverken humør eller disciplin, da det sivede ud blandt både officerer og menige, at man - nu endelig - var ivrige efter at stikke fredsfølere ud - og det fra toppen af den tyske hærledelse. – Det skete under betingelser af en helt anden karakter end forhen under den tyske hær (112) sejrbevidste dage. Håbløshed og forvirring bredte sig mere og mere i rækkerne, og alle kneb blev taget i brug for at kunne fjerne sig mest fra kampområdet.

Heldigvis slap jeg igennem de sidste måneders skærsild med liv og lemmer i behold, men den 7. november 1918 mente en kammerat fra Harmover og jeg, at målet nu var fuldt. Vi fjernede os uden videre fra vor deling og tog på egen hånd kursen mod den tyske grænse. På et eller andet sted, jeg husker ikke mere hvor, smilede heldet til os i form af et stillestående godstog med lokomotivet forspændt i den rigtige ende. Vi kravlede op i et bremsehus for at undgå al kontrol, og sådan kom der mere tempo over foretagendet. Ankomsten til Hannover var våbenstilstanden officiel, og det stedlige soldaterråd udstedte orlovsbevis indtil videre til os begge. Med dette i lommen rejste jeg uhindret til Flensborg, hvor jeg meldte mig på »Bezirkskommandoet«, og her fik jeg uden videre fjorten dage orlov bevilget, men skulle efter endt orlov rejse til Prenzlau i Mecklenborg, hvor min afdeling havde hjemme. Her fra Prenzlau skulle hjemsendelsen ordnes.

Jeg havde nu slet ikke så travlt med at komme af sted igen. I mange byer var der det meste af vinteren gadekampe, og den musik havde jeg fået nok af. Hvem skulle i det hele taget overtage ledelsen over det konkursbo, som det tyske rige var forvandlet til? Dette interesserede mig kun lidt.

Dagen før jul besluttede jeg mig dog til at tage af sted for at se på forholdene i Prenzlau; men her fik jeg den besked, at fra årgang 97 og opefter måtte ingen sendes hjem foreløbig. Det passede jo ikke ind i min køreplan. Uden papirer af nogen som helst art var det jo et halvdårligt foretagende at slippe fra Prenzlau igen. – Men en skønne dag, da vi stod opstillet på kasernepladsen, standsede en sergent, som jeg kendte godt fra fronten, foran mig og udbrød: »Sig mig dog, Rasmussen, hvor kommer du fra? Har du ikke fået nok af krigen endnu?« »jo, men jeg kan ikke få mine hjemsendelsespapirer ordnet, fordi jeg er årgang 97«. »Se til at komme hen på skrivestuen, så hurtigt, som det er dig muligt, så ordnes denne

sag nok«, sagde han. Jeg var ikke længe om at efterkomme denne opfordring, og her fik jeg at vide, at min hjemsendelse nemt kunne ordnes, hvis jeg bare (113) kunne fremskaffe et bevis på, at jeg havde fast arbejde, når jeg kom hjem. Det havde jeg jo let ved at fremskaffe fra min tidligere husbond, hos hvem jeg lod mig leje i min gamle plads. Midt i januar 1919 kunne jeg tage af sted med mine hjemsendelsespapirer i den skønneste orden og behøvede ikke mere at trække i den prøjsiske uniform.

*Peter Rasmussen,
Drejby, Skovby, Als.*

Tanker i en sen nattetime

Nedenstående er nedskrevet, da jeg som såret var flyttet fra lazarettet i Kiew til et andet lazaret, nemlig Kovel, og jeg vil gøre jer, mine kammerater bekendt med, at sådanne tanker kan også komme frem i en krigsdeltagers sind - mon I skulle kende lidt til det også?

Det var en mørk og trist aften med lyn og torden. Himlen var dækket med tunge og mørke skyer. Hvert øjeblik skød et lyn over himlen og oplyste hele omegnen, og så den rullende torden.

På krigslazarettet i Kovel Tigger en såret soldat sammen med mange andre. I lazarettet er lyset slukket, og alt er stille - kun af og til trænger en jamrende lyd til ens øre. - Det er en stakkels kammerat, der vander sig i høj feber.

Atter et lyn. som oplyser det hele, og derefter et vældigt tordenskrald. Den unge mand vender ansigtet og ser mod vinduet. Udenfor er alt mørkt, og det er, som om der også over hans hjerte og sind ligger tunge uvejrsskyer, thi det er nu over tre år siden, han måtte følge ordren og forlade hjemmet deroppe i nord, det han havde så svært ved at skulle skille sig fra. - Han elskede dog sit barndomshjem.

Nu gennemgik han i tankerne de tre år, der var gået siden da. Meget forskelligt havde han oplevet, og tunge og triste tanker dukkede frem. Men havde han grund til at se så mørkt på det hele? Nej, aldeles ikke. Der havde vel ofte ligget tunge skyer på hans vej, og ofte havde tordenen rullet og lynene blinket, som om alt nu var forbi, men altid var det klaret op igen, altid var håbets stjerne atter kommet til syne -.

(114)- Atter et lyn, og så igen alt mørkt. - De tunge uvejrsskyer jagede hen over himlen, tykke og truende, som om der ikke var noget, der havde magt over dem.

Men hvad er nu det? - Thi på en gang skilles de tunge skyer, og en stor, lysende stjerne kommer til syne. - Den blinker så venligt og roligt, som om den ville sige: »Fat mod, unge mand, og vend blikket opad. Har du glemt Guds godhed imod dig i de forløbne år? - Hvorfor ikke med frimodighed se fremtiden i møde?«

Han faldt i tanker. - Jo, det var sådan, den Herre, som han i sit hjem havde lært at betro sig til, havde dog indtil i dag gjort alt så såre vel for ham. Men det var desværre alt for ofte blevet glemt, og takken derfor blevet alt for ringe. Han skammede sig over sin lidettroenhed, og så foldede han sine hænder og bad så inderligt om tilgivelse. - Han så endnu den klare stjerne blinke gennem vinduet ned til sig, og da var de mørke skyer borte. Da faldt

han igen i tanker. – Ja, hvor ofte har ikke den Herre over Himlen ladet de tunge uvejrsskyer, som også ofte havde ligget over hans vej, forsvinde for håbets lysende stjerne. – Jo, sandelig havde Han bevist sin godhed for ham, og derfor kunne han trøstigt befale sig til Ham for fremtiden, hvad der så end måtte komme af tunge og mørke skyer på hans livsvej. Og han nynnede sagte hen for sig en gammel salme:

Ham, ikkun ham lad råde,
 på visdom er han rig.
 Han hjælpe skal og både,
 så du skal undre dig.
 Når han på almagtshænder,
 som du skal blive var,
 alt ved sit råd fuldender,
 hvad dig bekymret har.

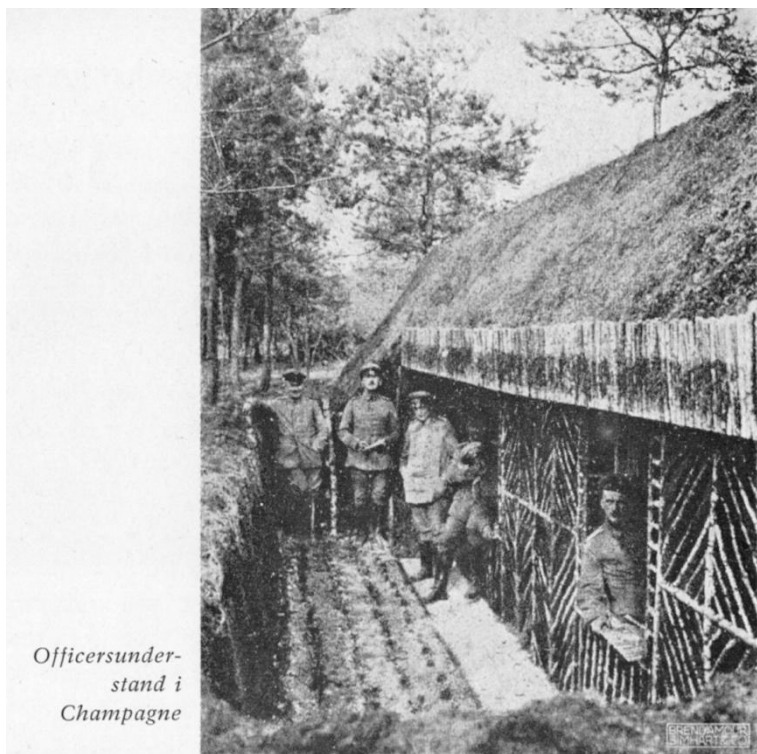
Thomas Dinesen, Jels.

Soldatererindringer 1914-18

Jeg blev indkaldt allerede i 1912 og kom til at gøre tjeneste i 12. Dragonregiment, 4. eskadron, der lå i Metz. Regimentet blev (115) ca. 8 dage før krigsudbruddet sendt til den franske grænse, op i nærheden af Gravelotte, og der lå vi i lejr, til krigen var en kendsgerning. Derefter blev vi skyndsomt udrustet med feltuniformer og anden krigsudrustning og sendt til Diedenhofen, hvor vi overskred den franske grænse. Egentlig foregik det hele meget fredeligt, uden større bataljer, og franskmændene så vi ikke meget til. – En bro blev sprængt i luften, men det virkede alligevel kun som en øvelse for os, da det var uden fare for os. Vor husar-underofficer jagede franske gæs med dragen sabel og huggede hovedet af dem, når han fangede dem, men det virkede - trods den sørgelige ende for gæssene - meget komisk at se ham skabe sig, som om han var i færd med at nedkæmpe en større flok fjender.

I den følgende tid foretog vi uafbrudt strejftog rundt omkring i omegnen, så langt vi kunne nå; vi var nemlig trængt så hurtigt frem, at hverken train eller artilleri var nået med os frem. – Derfor blev vi nødt til at camouflere, hvor tynd og svag frontlinjen faktisk var. En overgang kom vi helt ned i Flandern i Belgien, men nogen sikker viden om, hvor vi egentlig var, havde vi ikke. En anden gang kom vi til en vej, der ifølge et vejskilt kun lå 30 kilometer fra Paris. Denne gang var vi sikker på, at vi en af de nærmeste dage ville spise frokost i Paris. – Efterhånden nåede trainet frem, men artilleriet så vi ikke meget til - kun nogle lette 75 cm feltkanoner. Vi blev helt skubbet væk fra vejene og så meget sjældent vejskilte eller kilometerstene og lignende.

De næste dage var vi helt uvidende om, hvor vi befandt os; men en dag krydsede vi en vej, og på et vejskilt stod der: »Paris 90 km«. Så var vi jo nok klare over, at det ikke blev til frokost i Paris denne gang, men alligevel anede vi intet om, hvor vi befandt os. Kort efter

*Officersunder-
stand i
Champagne*

Overgang over Narew

I Nantillois

Udenfor dronninge-hulen

gik krigen over i stillingskrig. Det kom vi dog ikke til at opleve i første omgang, thi først kom regimentet til Bruxelles, og derefter blev vi sendt til den russiske front. Som før nævnt var der higen virkelig blodige episoder i de første måneder af krigen: tværtimod, vi undgik hinanden mest muligt. En dag for eksempel var vi indkvarteret i en lille fransk by med en temmelig lang hovedgade. Næste morgen opdagede vi en flok franske kavalerister, der havde været indkvarteret i (116) den anden ende af hovedgaden. – Begge parter red dog fredeligt hver for sig, vi ud af den ene ende af byen, de af den anden. – En anden gang hørte vi råb om hjælp nede fra en kælder. Da vi kom derned, så vi en infanterist, der var ved at drukne i vin. Han havde slået hul på et mægtigt vin anker, der lå oven på de andre, med det resultat, at vinen fossede ud og næsten havde druknet den arme mand.

Engang blev vi indkvarteret på et fransk slot, der lige var blevet forladt af ejeren. Da kunne man skamme sig over at være ved regimentet! De smukke silkesenge blev snavset til og revet itu af støvler og sporer, og den kostbare vinkælder blev totalt raseret. Hvad der ikke blev drukket, blev slået i stykker.

Som sagt blev vi kort før jul flyttet til Rusland. I Berlin var vi blevet udrustet med vintertøj af tyk uld. Først havde vi ærgret os over det alt for varme tøj, thi vi kom jo lige fra det relativt varme Frankrig og Belgien. Men vi fik snart grund til at være taknemmelige for vintertøjet.

Jo nærmere vi kom Rusland, des koldere blev det. Det blev ikke varmere af, at vi måtte rejse i utætte kreaturvogne og dele soveplads med hestene. Og dog var det bedre end det kvarter, vi fik, da vi var nået til vort bestemmelsessted, Memel. – Vi fik anvist kvarter, hvor der før havde været russere indkvarteret, og der var så mange »små grå«, at jeg aldrig før eller siden har oplevet mage. Men vi måtte bide i det sure æble og finde os i dem, for andet natkvarter kunne der naturligvis ikke være tale om. Vi var ankommet på et meget mærkeligt tidspunkt, for der var næppe en russer at øjne; men det vidste vi jo ikke.

Selvom vi på patruljeture red helt op til 60-70 kilometer ind i Rusland, så vi ingen russere, og efterhånden begyndte vi at tro, at det var løgn, hvad man fortalte os, om alle de mange russere, der skulle være her. Men vi blev snart klogere. – Tyskernes »weiter, immer weiter«-taktik slog nemlig helt fejl her, for en dag blev vi pludselig klar over, at vi var afskåret fra forsyninger og helt omringet. Ialt var 40.000 mand klemmt inde i en cirkel med en radius på seks kilometer, og der blev hurtigt mangel på fødevarer og ammunition, men netop som det så allersortest ud, blev der brudt hul i belejringen. Rygtet fortalte os, at det var en (117) militærskole fra Berlin, der havde banet sig vej ud og derved startet modangrebet.

Efter denne episode var jeg så heldig at blive udtaget til at køre forsyninger frem, og efter at have læsset disse af, gjaldt det for mig at tage sårede med tilbage til baglinjen, hvilket var nogenlunde farefrit. Trods den efterhånden desperate mangel på fødevarer, hvor hestene led værst - de åd alt, hvad de kunne få fat på, ja selv stråtaget - befandt jeg mig godt ved dette arbejde. Men kort efter blev jeg forflyttet fra Breczynie og sendt til et gods i Rusland, hvor en tysk gendarm var blevet dræbt, sandsynligvis af folkene på godset.

Da vi nåede dertil, fik jeg en glædelig overraskelse. Godsforvalteren var nemlig dansker, og vi fik os mangan hyggelig »hold snak«, på dansk naturligvis. Godsets ejer var en kosak ritmester, som for øjeblikket var »et eller andet sted« i nærheden med sine kosakker. Med hensyn til disse banditter havde vi lært at hade dem af et godt hjerte. Under belejringen af Breczynie havde de for vane at liste sig ind imellem os om natten og myrde løs.

En nat stak de ild på et lazaret med 30-35 hårdtsårede, der alle indebrændte. Efter den tid var det ikke godt at have de »røde bukser« på, og der blev aldrig givet pardon til kosakkerne. En anden gang stødte vi på en patrulje på en flok kosakker. Da vi vidste, at vi til hest umuligt kunne klare kosakkerne, steg vi af og søgte dækning. Men vor feltvebels oppasser kom mellem os og kosakkerne, og de for øjeblikkeligt efter ham. Da de skød efter ham, lod han sig falde, som om han var ramt. Kosakkernes anfører skød imidlertid nok en gang efter ham, og denne gang fra ganske nært hold, hvorefter han red bort. Vi troede fuldt og fast, at han var død, men stor blev vor forbavselse, da det viste sig, at han var helt uskadt, bortset fra et snitsår i halsen. Han havde spillet død, selvom han var blevet ramt af kosakkens sidste skud og hvert øjeblik kunne vente en kugle til.

Kort efter denne patruljegang blev vi sendt til Düna, hvor vi opholdt os i mere end halvanden måned, og denne gang måtte vi opstalde hestene flere kilometer bag fronten og gøre tjeneste som infanterist. På begge sider af fronten var der skyttegrave, og vi fik en lille forsmag på, hvad der ventede os i Frankrig senere hen. Det sled meget på nerverne bare at ligge i disse (118) hundekolde skyttegrave næsten uden at turde røre sig, da vi var sikre på en ekstra bevågenhed fra russerne på den anden side af Düna. For resten var det så koldt, at der blev givet ordre til, at vagtposter måtte have rom i deres feltflasker og en gang imellem tage en slurk for at modvirke kulden. – Man kan vel forestille sig vores glæde, da vi omsider kom derfra igen.

Under alt dette var det blevet både jul og nytår, og jeg må tilstå, at jeg under al den hur-lumhej næsten helt havde glemt dette, og først da der ankom en forsinket julehilsen derhjemme fra, da først blev jeg opmærksom på fadæsen, men det var jo bare lidt sent at komme i tanker om det. – Men i næsten to år blev vi flyttet omkring i Rusland, fra sted til sted, så hurtigt, at vi næppe kunne genkende steder, hvor vi tidligere havde været, fra Düna til Litauen, til Kurland, og så mod syd, og vi var overalt med i småfægtninger.

Andreas Knudsen. Starup.

30 dage i Somme-slaget 1916

Vi blev udladet i Velu og marcherede over Møvres til Bapaume, hvor der blev anvist os kvarter i Tillys-Ligny; byen er bekendt fra et slag mellem Napoleon den Første og englænderne såvel som prøjserne. – Da byen lå under artilleriild, rejste vi forbindsstationen på en »Ferme« uden for Bapaume.

De første par dage havde vi to sårede i vort korporalskab, nemlig Christensen fra Quorp og Byhr fra Bovrup. Christensen fik en kugle gennem benet, men opdagede det ikke, inden han fik støvlen trukket af, for da fandt han en blodig strømpe og udrød impulsivt: » Uha, jeg er såret!« Lægen ville give ham et 14-dages lazaretophold, men han foretrak at blive ved kompagniet. – Byhr var meget heldig, da et hovedstykke fra en shrapnel lige strejfede hans hals, det kunne let have lavet større ravage, ja, kostet ham livet. – Et par dage senere blev vi flyttet til Bapaume-Vest, som netop i de dage var blevet rømmet for civile, mens der

i den østlige del af byen endnu boede civilister. Vor front strakte sig fra Owillers over Nord Tipval og sukkerfabrikken syd for Le Sars med forbindsplads i slottet Courcelette.

(119) En aften, mens vi gik til Tipval, fik vi pludselig shrapnel-ild. Jeg løb hen til en bunkers, som jeg havde set om dagen. »Bums«, lød det, da jeg rendte hovedet mod en metalplade i indgangen. »Hov, hvad er der løs«, blev der svaret på sønderjysk, hvortil mit svar kom prompte: »Her skydes der nok efter folk«. – Det var reservister fra regiment 84 og 86, som lå her.

En dag var hele kompagniet med alle 48 bårer undervejs - det var en storkamp dag. Hele kolonnen med et en meter stort Genferflag foran, men vi sparedes ikke for at skulle igen- nem spærreilden, og frem måtte vi, om også maskingeværkuglerne piskede omkring benene på os. – Jeg sprang ned i et granathul, hvor der i forvejen sad fire mand. Jeg sagde til dem: »Hæ I æ kort mæ te en skat?« - men lige i det samme fik vi shrapneller oven i hovedet. – Vi måtte ud igen, for vi vidste, at der ville komme granater bagefter. – Altså ud igen, trods maskingeværkuglerne. – Jeg løb over til næste løbegrav, der var fuldt besat med infanterister. Under løbet blev min fod hængende i en telefonrød, og jeg gik på hovedet ned i alle stålhelmenene. Vi kom dog uden større tab op til Tipval, hvor vi fik vore sårede tildelt, og vore læger foreslog os at gå samlede gennem spærreilden, hvad vi så gjorde og kom godt igennem.

Vi bragte nu de sårede til slottet Courcelette, hvor vore vogne kunne afhente dem. Under hvil sad vi i kælderen. Der var kun en læge, en ældre mand, som vi kaldte »Slagteren«. Han sad i skjorteærmer og med stort forklæde. Uden videre hjælp tog han selv de sårede i armene og lagde dem på bænken, hvorefter han behandlede dem.

Da der blev skudt med svære kalibre, blev der stor uro. - »Bare rolig«, sagde han, »de skyder ikke efter os«, Slottet var måske anmeldt som lazaret. En af de sidste dage skulle vi hente tre sårede fra sukkerfabrikken syd for Le Sars, og en kusk skulle køre os derud. Men da vi kom til Le Sars, lå alle poplerne tværs over vejen. De var fældet af svære granater. Nu ville kusken imidlertid ikke med længere, og vi måtte marchere videre til fods. Da blev der råbt fra en artilleristilling: »Ned i grøften og enkeltmandsgang«. – Vi kom også over og så englænderne i kikkerten. Uha, uha, der var ikke langt derover.

Vi fik nu de sårede hentet og gik til Courcelette med dem, (120) overvåget af engelske flyvere. Siden blev Le Sars, der lå to kilometer syd for Bapaume, erobret af englænderne. Den dag måtte vi rømme Bapaume, for vi fik svære kalibre, 28,5 og 30,5. Det var, som om det var anmeldt i forvejen, at der kun lå et sanitets-kompagni der. – Men den 18. august samme år blev vi imidlertid indladet i Bleranecurt til en otte dages rejse til Rumænien.

Christian Nørgaard, Hammelev.

Gode kammerater -

Efter at krigen havde varet i et helt år, og de tyske regimenter havde lidt tab af mand- skab i både øst og vest, blev der jo brug for »Ersatz« af rekrutter.

Et stort hold af årgang 1896 fra alle egne af Nordslesvig kom til Regiment 84 i Slesvig, og det var i september 1915. – Særlig blandt de dansktalende fra vor landsdel var der et

Thomas Dinesen sammen med kammerater fra 1. kompagni, Regiment 84, i Lockstedter Lager, Understand I. (Efter kort afsendt 27. 2. 1917 til forældrene).

godt sammenhold og kammeratskab, og det var også nødvendigt, ikke mindst for at holde humøret oppe, da de tyske befalingsmænd jo ikke tog med fløjlshandsker på os heroppe fra den nordlige del af det tyske rige. Men den tid er jo beskrevet af så mange, så det skal jeg ikke komme nærmere ind på.

Jeg mindes især, da vor uddannelsestid var ved at være til ende, og der begyndte at gå transporter til de forskellige fronter, at vi altid søgte efter at blive sammen med gode kammerater, som vi havde fundet under uddannelsestiden, men det var ikke altid lige let.

Når vi nåede fronten og skulle fordeles til de forskellige regimente, var der jo huller i hver gruppe af delingen. Så var det om at høre godt efter, hvor der manglede to, tre eller fire mand, for så kunne det jo lykkes. Det var vor hjemstavn og vort danske sprog, der betød så meget for os. Og hvor kunne et godt råd fra en ældre og erfaren kammerat, som havde været ved fronten - var blevet såret - og nu efter sin helbredelse atter måtte med (121) ud, være os til stor nytte, vi, der endnu ingen erfaring havde, thi selvom vi havde fået vor uddannelse, så var der også i denne elendige krigsførelse stor forskel på teori og praksis.

Eksempelvis kan jeg fortælle følgende lille træk:

Jeg havde i mit kompagni i Slesvig en god kammerat, som var fra Haderslev, og han hed Jakob Gaasvig. Som aktiv soldat var han ved krigsudbruddet straks kommet i felten, var blevet såret i kampene i Belgien og havde for sin enestående hjælpsomhed som sanitetssoldat med at redde sårede kammerater allerede dengang fået Jernkorset af 2. klasse. - Men Jakob Gaasvig skulle ikke med på vores transport denne gang, og dog var han meget interesseret i, hvilket udstyr vi fik udleveret. Da han som såret havde sit daglige arbejde på depot og kammer, vidste han besked med mange ting, og hans erfaringer fra felten var gode at lytte til. Da han nu så, at jeg i min feltudrustning havde fået udleveret en hakke af stort

format, en såkaldt rydhakke, sagde han med det samme: »Se at blive af med den, inden I skal af sted, se at få den byttet med en lille spade, den vil du få mere gavn af«.

Det var nu slet ikke så let at få den byttet, for det var ført til protokols - men Jakob sagde: »Det ordner jeg, giv mig din hakke«. Inden aften havde han en lille spade til mig. – Jeg har vel nok senere under fremmarchen ind over Ruslands sletter (122) sendt til min ven Jakob mangen en venlig tanke, for hvor fik jeg brug for denne lille spade - mange, mange gange.

Jo, en god kammerat og et godt kammeratskab, det var skam værd at skønne på, det lærte man virkelig.

Thomas Dinesen, Jels.

– her vil vi dem mindes

Skrevet af Johan Meyer ved indvielsen af mindesmærket i Frøslev over de faldne i krigen 1914-18

Den østenvind rusker i hvert et skjul,
farer gennem de bladløse hegner,
og alt er så trist, det lakker mod jul,
det er øde og koldt alle vegne.

Vi er samlet i dag for at mindes den tid,
da så mange drog ud i den store krig,
ja, drog ud for at følge pligtens bud,
tog afsked fra hjemmet og rejste med Gud.

Så mange, så mange, der måtte af sted
på den uvisse, ukendte blodige færd,
og som tiden gik, kom der bud til vor by,
at ej alle kommer tilbage.
I så mange hjem ville sorgen ej fly,
der blev gråd, og der blev håbløse dage.

Da så krigen var sluttet, og der blev fred,
da savned' vi dem, som ikke kom hjem,
og dem vil vi mindes på dette sted.
Deres navne er her blevet hugget i stene,
her har vi dem samlet, der ude så ene,
her vil vi dem mindes, når vi går forbi:
Frøslevs sønner, som faldt i den store krig.

Ære være deres minde

*Følgende kammerater, tilhørende vor forening
er afgået ved døden*

Aabenraa Amt

Aabenraa afdeling:

Jes Asmussen	16. 4. 1971
Johannes Jensen	23. 11. 1971
Jens Schemel	7. 1. 1972
Chr. Thomsen	7. 1. 1972
Hans Kraft	20. 1. 1972

Bjolderup-Hjorkær afdeling:

Jes Jessen, Sdr. Onlev	19. 8. 1971
Hans Clemmensen, Smedager	21. 11. 1971

Bov afdeling:

Carsten Atzen	14. 4. 1971
Carl Fr. Petersen	15. 9. 1971
Dines Schmidt	28. 11. 1971
N. C. Hach, Frøslev	25. 10. 1972

Ensted afdeling:

Hans Fangel Jørgensen	11. 5. 1971
-----------------------	-------------

Felsted afdeling:

Christian Thomsen	7. 6. 1971
Peter Jakobsen	24. 2. 1972
Johan Thomsen	15. 3. 1972
Peter Thajsen	17. 3. 1972

Graasten afdeling:

Ingvert Petersen, Graasten	21. 7. 1971
Christian Rasmussen, Graasten	29. 1. 1972
Waldemar Thodsen, Alnor	21. 2. 1972

Holbøl afdeling:

Jacob Hansen, Holbøl	29. 6. 1971
Hans Nielsen, Sønderhav	30. 7. 1971
Johannes Bertelsen, Vilsbæk	20. 3. 1972

Kværs afdeling:	Anton Heldt	18. 7. 1971
Løjt afdeling:	Kristian Knudsen, Løjt	16. 8. 1971
Rise afdeling:	Hieronimus A. Hansen	4. 6. 1971
	Christian U. Duborg	21. 11. 1971
	Christian P. Christensen	18. 1. 1972
Varnæs-Bovrup afdeling:	Otto Hansen, Varnæs	15. 6. 1971
	Andreas Jørgensen, Varnæs	30. 9. 1971
	Asmus Asmussen, Bovrup	23. 12. 1971
	Peter Lauritzen, Blaaahøj, Varnæs	16. 2. 1972
	Thomas Thomsen. Skovbøl	11. 1971
Haderslev Vesteramt		
Agerskov afdeling:	Jes Lund:	8. 4. 1971
	Daniel Asmussen	3. 5. 1971
	Anders Jepsen	20. 7. 1971
	Jørgen J. Frost	23. 8. 1971
	Peter H. Vinum	29. 12. 1971
	Jens Lund	19. 1. 1972
	Laust H. Lautrup	19. 1. 1972
	Peter H. Riis	5. 3. 1972
Bevtoft afdeling:	Peter Jessen Nissen, Strandelhjørn	29. 10. 1971
	Frits Unbehauen, Bevtoft	4. 2. 1972
Branderup J. afdeling:	Wilhelm Nielsen	27. 11. 1971
Gram afdeling:	Mathias Bennetsen	24. 4. 1971
	Niels Tjørnelund	13. 11. 1971
	Peter Fabrin	26. 12. 1971
Sdr. Hygum afdeling:	Jakob Madsen, Brøstrup	3. 4. 1971
	Klemens Jensen, Hygum	11. 11. 1971
Jels afdeling:	Hans Petersen	31. 5. 1971
	Laurids Høj	1. 3. 1972
Lintrup afdeling:	Niels Lorentsen, Foldingbro	7. 5. 1971
	Jens Hansen, Brørup	15. 11. 1971
Nustrup afdeling:	Andreas Feddersen, Nustrup	28. 6. 1971
	Nis Beck, Nustrup	17. 1. 1972

Rødding afdeling:	Jens Chr. Møller, Rødding	23. 10. 1971
	Laue Hansen Toft, Brændstrup	3. 11. 1971
Skodborg-Skrave afdeling:	Hans Nissen	6. 5. 1971
	Andreas Schmidt	10. 12. 1971
	Anders Poulsen	24. 1. 1972
Tirslund afdeling:	Hans Olufsen Nissen	2. 4. 1972
Toftlund afdeling:	Jes Petersen	26. 9. 1971
Øster Lindet afdeling:	Frederik Marschall	16. 7. 1971
	Peter Andersen	27. 9. 1971
	Mads Fogh	6. 12. 1971
	Thomas Kock	26. 3. 1972
Haderslev Østeramt		
Fjelstrup afdeling:	Martin Madsen	6. 10. 1971
Haderslev afdeling:	H. J. Christensen	6. 7. 1971
	Peter Thomsen	6. 9. 1971
	Andreas Tørring	29. 9. 1971
	Jens Aggesen	2. 12.. 1971
	Andreas N. Jensen	18. 1. 1972
	Niels Nielsen	25. 1. 1972.
	Andreas Christensen	3. 2. 1972
	Chr. Th. Schmidt	12. 2. 1972
	Jeppe Lorenzen	29. 3. 1972.
Hammelev afdeling:		21. 5. 1971
	Hans Jakobsen	
Hoptrup afdeling:	Hans Juhl Paulsen	22. 5. 1971
Starup afdeling:	Jens Kjær, Brorsbøl	25. 5. 1971
	Jakob Lang, Lunding	12. 9. 1971
	Jørgen Læbel, Brorsbøl	24. 2. 1972
Stepping afdeling:	Carl Hansen, Frørup	12. 7. 1971
Tyrstrup-Christiansfeld afdeling:	Karl Kjeld	23. 10. 1971
	Laurids Frederiksen	9. 11. 1971
	Marius Kjeld	12. 2. 1972

Vedsted afdeling:

Peter Larsen, O. Jerstal	28. 3. 1971
Kresten Jessen, O. Jerstal	26. 3. 1972
Christian Vind, Skovby	7. 4. 1972

Vonsbæk afdeling:

Joseph Klein, Ørby	31. 1. 1972
--------------------	-------------

Vojens afdeling:

Chr. Keck	27. 9. 1971
-----------	-------------

Øsby afdeling:

Peter Iver Hansen	18. 5. 1971
Andreas Mathiesen	5. 8. 1971
Carl Nissen	17. 3. 1972

Sønderborg Amt

Broager afdeling:

Heinrich Jensen, Egersund	28. 4. 1971
Christian Skjold, Broager	30. 8. 1971
Frits Duus, Egersund	3. 9. 1971
Heinrich Jacobsen, Broager	16. 1. 1972
Hans Dirksen, Broager	8. 3. 1972
Jørgen Slot, Broager	14. 3. 1972
Carl Thomsen, Broager	29. 3. 1972

Egen afdeling:

Heinrich Voss, Guderup	3. 5. 1971
Niels Hansen, Elstrup	23. 3. 1972

Kegnæs afdeling:

Hans Duus, Østerby	23. 7. 1971
Peter Thomsen, Bredsten	18. 9. 1971

Ketting-Augustenburg afdeling:

Hans Jensen, Augustenburg	12. 5. 70
---------------------------	-----------

Lysabild afdeling:

Hans Bonde, Skovby	23. 1. 1972
Jørgen Peter Hansen, Lysabild	4. 2. 1972

Nordborg afdeling:

Kay Jensen, Nordborg	30. 4. 1971
Chresten Witte, Ruglække	24. 5. 1971
Hans Mathiesen, Nordborg	25. 1. 1972
Broder Eriksen, Nordborg	8. 2. 1972

Asserballe- Notmark afdeling:

Hans P. Sørensen	22. 6. 1971
------------------	-------------

Oksbøl afdeling:

Hans Nielsen, Mjels	3. 5. 1971
Frederik Christensen, Mjels	5. 1. 1971
Jens Christensen, Mjels	6. 2. 1971
Nis Mortensen, Hardeshøj	18. 3. 1972

Sottrup afdeling:	Jørgen Asmussen Lyck	5. 6. 1971
Svenstrup afdeling:	Hans Petersen, Stevning	21. 1. 1972
Sønderborg afdeling:	Johs. Danielsen, Høruphav	11. 4. 1971
	Peter Bonde, Sønderborg	13. 4. 1971
	Jørgen Jørgensen, Ulkebøl	27. 5. 1971
	Svend Nordstrøm, Sønderborg	2. 6. 1971
	Hans Petersen, Sønderborg	19. 6. 1971
	Jørgen Petersen, Ragebøl	19. 6. 1971
	Hans Nielsen, Kirkehørup	8. 7. 1971
	Jens Schwartz, Sønderborg	6. 9. 1971
	J. H. Miang, Sønderborg	21. 9. 1971
	Jens Hansen, Sønderborg	14. 10. 1971
	Mathias Christensen, Dybbøl Mark	23. 11. 1971
	Jørgen Thomsen, Sønderborg	9. 12. 1971
	Chr. Jessen, Sønderborg	10. 12. 1971
	Chr. Jakobsen, Sønderborg	12. 12. 1971
	H. P. Petersen, Surløkke	10. 1 1972
	Jens Petersen, Sønderborg	26. 1. 1972
	L. P. Nielsen, Sønderborg	9. 2. 1972
	Carl Sørensen, Sønderborg	9. 2. 1972
	Hans Schmidt, Høruphav	15. 2. 1972
Tandslet afdeling:	Anton List, Tandslet	8. 10. 1971
	Chresten Mathiesen, Tandslet	10. 11. 1971
	Chresten Skov, Tandslet	25. 11. 1971
	Hans Elley, Tandslet	22. 3. 1972
Ullerup afdeling:	Nis Clausen	10. 2. 1972
	Jørgen Nielsen	10. 3. 1972
Tønder Amt		
Arrild afdeling:	Niels Christensen, Fiskholm	31 7. 1971
	Hans Petersen, Arrild	3. 2. 1972
Ballum afdeling:	Hans M. Chrestensen	16. 5. 1971
	Marius Høeg	12. 7. 1971
	Carsten Silberg	10. 2. 1972
Bredebro afdeling:	Jeppé Jørgen Nissen	10. 1 1972
	Niels H. Jakobsen	26. 1 1972
	Jens K. Jensen	6. 3. 1972
Burkal afdeling:		

	Andreas Buch, Ll. Jyndevad	20. 8. 1971
	Andreas Eskildsen, Bylderup-Bov	20. 8. 1971
	Hans Hansen, Burkal	19. 6. 1971
Døstrup afdeling:		
	Cornelius Schmidt	23. 12. 1971
Emmerlev afdeling:		
	Jes Sørensen	11. 9. 1971
	Christian L. Christensen	2. 4. 1972
Hostrup afdeling:		
	Jens Lorenzen, Rørkær pr. Jejsing	
Løgumkloster afdeling:		
	Th. Haase, Løgumkloster	1. 8. 1971
	Hans Holdt, Løgumkloster	5. 9. 1971
	Søren Hattesen, Ellum	28. 2. 1972
	Peter Petersen, Ellum	4. 3. 1972
Møgeltønder afdeling:		
	Georg Jacevicz	2. 9. 1971
	Christian Mamsen	13. 2. 1972
Rejsby-Brøns afdeling:		
	Anders Christensen	10. 8. 1971
	Kristian Bennedsen	18. 8. 1971
Roager afdeling:		
	Carl Jørgensen	1. 9. 1971
Skærbæk afdeling:		
	Martin Toft	10. 5. 1971
	Niels Petersen Stenger	2. 8. 1971
	Vitus Boisen	8. 1. 1972
	Hans Peter Hansen	23. 3. 1972
	Sygeplejerske Augusta Nørgaard	16. 11. 1971
Tinglev afdeling:		
	Andreas Hansen, Tinglev	27. 4. 1971
	Laust Christensen, Tinglev	1. 7. 1971
	Nicolaus Carstensen, Tinglev	25. 1. 1972
	Johannes Hanssen, Tinglev	13. 3. 1972
Tønder afdeling:		
	Jørgen Paulsen	25. 4. 1971
	Valdemar Sørensen	4. 8. 1971
	PIndreas Steinmeier	4.9. 1971
	Thomas Tygesen	5.3. 1972
	Paul Gaarde	22. 3. 1972

Udenfor Sønderjylland

København afdeling:		
	Jørgen Mortensen	1 7. 1971
	A. Th. Verdich	8. 9. 1971
		15. 9. 1971

	L. Lausten	
	Chr. Grøn	28. 11. 1971
	Jens Riggelsen	23. 2. 1972
Fredericia afdeling:		
	N. P. Nissen	13. 12. 1972
	A. Jensen	11. 1 1972
Flensborg afdeling:		
	Ferdinand Hansen	
	Jakob Borg	
	Frederik Levsen	
Aarhus afdeling:		
	Carl Pytlich	16. 9. 1971
	A. B. Nielsen	8. 3. 1972

